

Raport de studiu

Copiii Victime ale Infrațiunilor și Procedurile Legale: Cazul Republicii Moldova

**COPIII VICTIME ALE
INFRAȚIUNILOR ȘI PROCEDURILE
LEGALE: CAZUL REPUBLICII
MOLDOVA**

343.62(478)

C 70

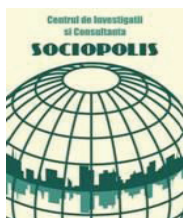
Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii,

Chișinău, MD – 2069,

str. Calea Ieșilor 61/2

email: office@cnpac.org.md

<http://www.cnpac.org.md>

Centrul de Investigații și Consultanță SOCIOPOLIS

Chișinău, MD-2038

str. Trandafirilor 29/2, 33

e-mail: cic_sociopolis@yahoo.com

<http://www.sociopolis.md>

Autorii studiului:

Daniela Sîmboteanu

Diana Cheianu

Oxana Șevcenco

Viorica Adăscăliță

Diana Țeberneac

Irina Lupușor

Redactare

Adelina Sochircă

Acest studiu este posibil grație ajutorului generos al poporului american oferit prin intermediul Agenției SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID), în cadrul Programului Consolidarea Societății Civile în Moldova (MCSSP), implementat de FHI 360. Opiniile exprimate aparțin autorilor și nu reflectă în mod necesar poziția USAID, Guvernului SUA sau FHI 360.

Copyright © 2013 Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Copiii victime ale infracțiunilor și procedurile legale: cazul Republicii Moldova / Daniela Sîmboteanu, Diana Cheianu, Oxana Șevcenco [et al.] ; Centrul Naț. de Prevenire a Abuzului față de Copii, Centrul de Investigații și Consultanță Sociopolis. – Chișinău : S. n., 2013 (Tipografia-Sirius). – 64 p.

200 ex.

ISBN 978-9975-57-084-8.

343.62(478)

C 70

ISBN 978-9975-57-084-8.

CUPRINS

LISTA TABELELOR	4
LISTA FIGURILOR	4
SUMAR EXECUTIV	5
INTRODUCERE.....	8
METODOLOGIA CERCETĂRII.....	10
Cercetarea cantitativă.....	10
Cercetarea calitativă.....	10
I. REGLEMENTAREA PROTECȚIEI COPIILOR VICTIME ALE INFRAȚIUNILOR	12
1.1. Standarde universale în domeniu.....	12
1.2. Cadrul juridic național	18
1.3. Aprecierea sistemului de justiție în domeniul copiilor victime ale infracțiunilor	23
II. INSTRUMENTAREA CAZURILOR DE INFRAȚIUNI ÎMPOTRIVA COPIILOR:	
ASPECTE PRACTICE	25
2.1. Condițiile de desfășurare a audierilor legale	25
2.2. Pregătirea copilului pentru participarea în procedurile legale.....	37
III. ASISTENȚA PSIHOLAGICĂ ÎN CADRUL PROCEDURILOR LEGALE:	
PRACTICĂ DE SUSTINERE A COPILULUI ȘI FAMILIEI	41
IV. PREGĂTIREA PROFESIONALĂ A SPECIALIȘTILOR DIN SFERA JURIDICĂ ÎN	
EXAMINAREA ȘI PREZENTAREA ÎN INSTANȚA DE JUDECATĂ A CAZURILOR	
COPIILOR VICTIME ALE INFRAȚIUNILOR.....	56
CONCLUZII	59
RECOMANDĂRI GENERALE	62

LISTA TABELELOR

Tabelul 1. Profilul specialiștilor din organele de drept participanți la cercetare

Tabelul 2. Numărul dosarelor în care copiii au fost victime ale infracțiunilor pe parcursul ultimilor 3 ani pe categoriile de respondenți, %

Tabelul 3. Locul unde se desfășoară audierile legale în cazurile copiilor victime ale infracțiunilor, %

Tabelul 4. Consultarea opiniei copilului de către ofițerii de urmărire penală privind locul în care acesta dorește să fie audiat, %

Tabelul 5. Consultarea opiniei copilului de către procurori privind locul în care acesta dorește să fie audiat, %

Tabelul 6. Consultarea opiniei copilului de către judecători privind locul în care acesta dorește să fie audiat, %

Tabelul 7. Utilizarea de către ofițerii de urmărire penală a audierilor înregistrate, %

Tabelul 8. Utilizarea de către procurori a audierilor filmate, %

Tabelul 9. Utilizarea de către judecători a audierilor filmate, %

Tabelul 10. Modalitatea de asigurare a confidențialității înregistrărilor video (*întrebare deschisă*), %

Tabelul 11. Informarea copilului victimă a infracțiunii despre etapele și conținutul procedurilor legale, %

Tabelul 12. Informarea copilului victimă a infracțiunii despre drepturile lui în procesul de judecată, %

Tabelul 13. Informarea reprezentantului legal al copilului despre etape, proceduri și drepturi în procesul de judecată, %

Tabelul 14. Utilizarea procedurii de confruntare a copilului cu învinuitul de către ofițerii de urmărire penală, %

Tabelul 15. Utilizarea procedurii de confruntare a copilului cu învinuitul de către procurori, %

Tabelul 16. Audierea copilului în prezența inculpatului de către judecători, %

Tabelul 17. Participarea specialiștilor la audierea legală a copilului, %

Tabelul 18. Examinarea de către ofițerii de urmărire penală a cazurilor în care copiii cu necesități speciale au fost victime ale infracțiunilor, %

Tabelul 19. Examinarea de către judecători a cazurilor în care copiii cu necesități speciale au fost victime ale infracțiunilor, %

Tabelul 20. Măsura în care implicarea specialiștilor a ajutat la efectuarea audierii legale, %

Tabelul 21. Necesitatea implicării pedagogului la etapa de urmărire penală a infracțiunilor, %

Tabelul 22. Necesitatea implicării psihologului la etapa de urmărire penală a infracțiunilor, %

Tabelul 23. Utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică a copiilor ca probe de către ofițerii de urmărire penală, %

Tabelul 24. Utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică a copiilor ca probe de către procurori, %

Tabelul 25. Utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică a copiilor ca probe de către judecători, %

Tabelul 26. Măsura în care specialiștii legali consideră necesară specializarea participanților la examinarea cazurilor de infracțiuni împotriva copilului, %

LISTA FIGURILOR

Figura 1. Eșantionul cercetării calitative

Figura 2. Instituțiile ce semnalează cazurile în care copiii sunt victime ale infracțiunilor

Figura 3. Tipurile de infracțiuni în care au fost implicați copiii pe categorii de respondenți, %

Figura 4. Numărul mediu de audieri legale în examinarea cazurilor de infracțiuni sexuale împotriva copilului, %

Figura 5. Numărul mediu de audieri legale în examinarea cazurilor de infracțiuni contra vieții și sănătății copilului, %

Figura 6. Numărul mediu de audieri legale în examinarea cazurilor de infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității copilului, %

Figura 7. Accesul la înregistrările video conform participanților la cercetare, %

Figura 8. Instituțiile de la care s-a solicitat psihologul pentru participarea la audierea copilului, %

Figura 9. Utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică ca probe de specialiștii legali

Figura 10. Informarea copilului-victimă a infracțiunii despre drepturile sale, în dependență de participarea sau non-participarea specialiștilor la cursuri de instruire, %

SUMAR EXECUTIV

Cercetarea “**Copiii victime ale infracțiunilor și procedurile legale: cazul Republicii Moldova**” și-a propus drept **scop** analiza situației copiilor victime ale infracțiunii în cadrul procedurilor legale (urmărire penală, judecată) și a rolului fiecărui participant în acest proces (*ofițer de urmărire penală, procuror, judecător, copil, părinte/reprezentant legal, autoritate tutelară, psiholog/pedagog*). În acest context, au fost studiate experiențele și opiniile copiilor victime ale infracțiunilor, judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală, reprezentanților administrației publice locale, decidenților.

Obiectivele cercetării au fost axate pe:

- Analiza sistemului de examinare legală prin prisma practicilor prietenoase copilului;
- Cunoașterea opiniei respondenților despre schimbările din sistemul de examinare legală a copiilor victime ale infracțiunilor;
- Cunoașterea opiniei respondenților despre necesitatea de însoțire și acordarea asistenței psihologice copiilor victime ale infracțiunilor;
- Analiza opiniei specialiștilor despre necesitatea, utilitatea și importanța rapoartelor de evaluare psihologică a copiilor ca probă în cadrul procedurilor legale;
- Examinarea opiniei specialiștilor despre necesitatea, utilitatea și importanța informării și pregătirii psihologice a copilului și părintelui/tutorei pentru participarea la procedurile legale;
- Identificarea necesităților specialiștilor din sfera juridică în domeniul pregătirii profesionale specializate în examinarea și prezentarea în instanța de judecată a cazurilor copiilor victime ale infracțiunilor;
- Identificarea necesității de însoțire și asistență specializată (psihosocială) a copilului și familiei acestuia pe parcursul examinării legale (urmărire penală, judecată);
- Întărirea recomandărilor pentru ca sistemul de examinare legală să devină unul prietenos copilului.

Cercetarea este adresată **specialiștilor legali** (ofițeri de urmărire penală, procurori, judecători) ce examinează cazurile de infracțiuni împotriva copiilor; **psihologilor** și **pedagogilor** care sunt implicați în asistența specializată a copiilor victime ale infracțiunilor, părinților, copiilor, și, nu în ultimul rând, decidenților.

Procedurile legale sunt guvernate în Republica Moldova de prevederile Codului de procedură penală, care reglementează statutul, drepturile și obligațiile, precum și protecția oferită copilului victimă a infracțiunilor. Copilul victimă a infracțiunii în calitate procesuală de parte vătămată este audiat în condițiile audierii martorilor¹ în procesul penal, iar conform modificărilor din anul 2012 introduse în Codul de Procedură Penală, în cazul minorilor în vârstă de până la 14 ani care urmează să fie audiați în legătură cu infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie, legea prevede audierea acestora în condiții speciale², (spații amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio-video), prin intermediul unui psihopedagog.

Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a respecta standardele internaționale în domeniu, formulând, în acest sens, priorități relevante în diferite documente de politici. Cu toate că dezvoltarea unui sistem de justiție prietenos copiilor reprezintă o prioritate pentru Republica Moldova, care se regăsește în Strategia de Reformare a Sectorului Justiției 2011-2016, iar Parlamentul Republicii Moldova a luat măsuri pentru ajustarea acestor cerințe (*ratificarea Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale; modificarea*

¹ A se vedea art. 110 CPP, inclusiv art. 111 CPP.

² A se vedea art. 110¹ CPP.

Codului de Procedură Penală), studiul, totuși, a scos în evidență existența mai multor lacune atât în ceea ce privește formularea, cât și aplicarea legii.

Din prevederile art. 109, 110¹ al Codului de procedură penală reiese că măsurile speciale de protecție a copilului martor se referă doar la etapa urmăririi penale. Acest aspect este dedus și din art. 41 al Codului de procedură penală, care prevede că judecătorul de instrucție are competențe doar la etapa urmăririi penale. Menționăm, în acest context, că recomandările internaționale pun accentul pe justiția prietenoasă copiilor nu doar la etapa de urmărire penală, dar și la etapa de examinare a cauzei în instanța de judecată (limitarea audierilor repetate, excluderea confruntării și punerii față în față cu agresorul etc.).

Art. 110¹ face referire la audierea martorilor minori în camere speciale dotate cu mijloace video/audio. Aplicarea înregistrărilor audio/video la audierea persoanelor, prin prisma art. 115 din Codul de procedură penală, partea generală, nu asigură principiul contradictorialității, deoarece se referă numai la înregistrarea unei declarații separat, pe un suport video/audio și reproducerea ei ulterioară, dar nu se referă la utilizarea mijloacelor tehnice cum este teleconferința cu circuit închis, prin intermediul căreia se adresează întrebări în același timp.

În Codul de procedură penală se menționează despre participarea pedagogului, psihologului și psihopedagogului,³ fără a se reglementa locul acestora în procesul penal, drepturile și obligațiile inerente, condițiile ce urmează a fi întrunite pentru a participa la acțiuni procesuale, instruirea și pregătirea profesională etc. Astfel, suntem în prezența unui deficit legal, care creează confuzii și dificultăți în procesul realizării acțiunilor procesuale și apărării efective a drepturilor copiilor victime sau martori ale infracțiunilor, mai ales că în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova nu se regăsește specialitatea de pedagog.

Datele cercetării dezvăluie creșterea numărului cazurilor examinate în sistemul de justiție, în care copiii sunt victime ale infracțiunilor, cu preponderență copiii între 10-16 ani. Doi din zece copii (23,5%) victime ale infracțiunilor se adresează singuri ofițerilor de urmărire penală pentru a sesiza un caz de infracțiune. Instituțiile medico-sanitare, cele de învățământ și autoritățile tutelare se adresează reprezentanților organelor de drept pentru a semnală fiecare al 10 caz de infracțiune împotriva copiilor. Numărul sesizărilor din partea membrilor comunităților sunt mai rare, chiar dacă o parte din ei interacționează zilnic cu acești copii.

Sistemul de justiție juvenilă a fost afectat negativ, în viziunea multor intervievați, de introducerea programului integrat de gestionare a dosarelor. Or, acest sistem exclude posibilitatea specializării judecătorilor în domeniul protecției copiilor. 88,3% dintre ofițerii de urmărire penală, 64,7% dintre procurori și 67,3% dintre judecători consideră că specializarea acestora pe cauze de infracțiuni împotriva copiilor este necesară *în mare și foarte mare măsură*.

În Republica Moldova serviciile specializate de însoțire psihologică a copiilor victime a infracțiunilor sunt puțin dezvoltate. Astfel, 67,3% dintre ofițerii de urmărire penală, 61,2% dintre judecători și 52% dintre procurori au atestat lipsa serviciilor psihologice specializate de asistență. 72,9% dintre procurori, 74,5% dintre judecători și 54,9% dintre ofițerii de urmărire penală și-au expus opinia conform căreia raportul de evaluare psihologică a copilului ar fi necesar în toate cazurile.

Deși prevederile art. 110¹ au intrat în vigoare în octombrie 2012, nu sunt încă pregătite condițiile pentru a le implementa, și mai ales nu au fost amenajate camere de audiere pentru copii. Potrivit declarațiilor copiilor, majoritatea audierilor se desfășoară în incinta sectoarelor de poliție, procuraturilor judecătorilor, sau în săli/birouri obișnuite. Totodată, și reprezentanții sistemului

³ A se vedea art. 110¹, 479, 481¹ CPP.

de justiție reclamă o problemă lipsa acestor spații amenajate pentru audierea copiilor: 57,4% dintre ofițerii de urmărire penală, 64% dintre procurori, 88,8% dintre judecători.

Pregătirea copilului pentru participarea în cadrul procedurilor legale este realizată spontan de către persoanele de încredere ale copilului (părinții, reprezentanții legali) și nu reprezintă o responsabilitate a sistemului de justiție, deși este o recomandare internațională. Nu există o viziune unică printre specialiștii legali în ceea ce privește vârsta minimă a copilului care trebuie să fie informat despre etapele și conținutul procedurilor legale ce urmează a fi desfășurate. În schimb, toți copiii intervievați care au primit asistență orientată pe pregătirea psihologică către procedurile legale au confirmat necesitatea acestei activități.

Direcțiile de acțiune în domeniul asistenței copiilor victime ale infracțiunilor pe care le recomandă cercetarea realizată includ:

- Dezvoltarea cadrului legal în vederea reglementării clare a participării specialistului psiholog la audierea copilului martor sau parte vătămată. Propunerea de a reglementa separat și de a prevedea rolul specialistului psiholog în procedura penală este foarte importantă pentru a exclude practicile de prezență formală a acestuia la proces.

- Prevederea expresă a interzicerii confruntării copilului cu abuzatorul, prin modificarea conținutului articolului 113 alin. (6) al Codului de procedură penală care enunță doar că *“nici un minor nu va fi obligat să participe la confruntarea cu persoana învinuită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale”*. Prevederea într-un astfel de format lasă de înțeles că confruntarea minorului e posibilă în cazurile în care copilul este de acord. Acordul acestuia, însă, poate fi influențat de necunoașterea dreptului de a refuza participarea la confruntare.

- Elaborarea cadrului normativ, a standardelor de calitate pentru organizarea audierii legale a copiilor. Aceste acte normative ar servi în calitate de suport metodologic pentru specialiștii legali, autoritățile tutelare, specialiștii antrenați în procedură (psihologi, psihopedagogi, traducători etc.) și ar contribui la asigurarea desfășurării audierii copiilor în condiții prietenoase, în scopul evitării revictimizării acestora.

- Crearea condițiilor prevăzute de lege și anume instituirea camerelor specializate pentru audierea copiilor, în baza standardelor aprobate de Ministerul Justiției. În acest sens, se recomandă îmbunătățirea comunicării și colaborării între toate părțile sistemului de justiție, administrațiile publice locale, sectorul nonguvernamental, pentru a eficientiza eforturile întreprinse în vederea amenajării și utilizării spațiilor date.

- Specializarea actorilor din sistemul de justiție (ofițeri de urmărire penală, procurori, judecători) pe cazurile copiilor victime a infracțiunilor și instruirea acestora, în baza unui cadru adecvat, ce ar asigura instruirea obligatorie a profesioniștilor care în virtutea activității lor sunt în contact cu copiii victime și martori ai infracțiunilor sau sunt responsabili pentru adresarea necesităților copiilor în sistemul justiției.

- Dezvoltarea serviciului de pregătire și însoțire legală destinate copiilor care intră în contact cu sistemul de justiție, în baza Legii nr. 123 privind serviciile sociale din 18.06.2010.

Recomandările generale ale acestui studiu pot contribui la schimbări pozitive în sistemul actual de protecție a copilului – perfecționarea cadrului normativ, specializarea profesioniștilor care participă la examinarea legală a cauzelor în care sunt implicați copiii victime ale infracțiunilor, dezvoltarea serviciilor conexe sistemului de justiție în vederea pregătirii și însoțirii copiilor victime a infracțiunilor pe parcursul desfășurării procedurilor legale.

INTRODUCERE

În ultimii ani, incidența crimelor săvârșite împotriva copiilor a crescut considerabil. Dacă în anul **2006**, Ministerul Afacerilor Interne a înregistrat un număr de **419** infracțiuni săvârșite împotriva copiilor, atunci în anul **2012** această cifră s-a triplat, ajungând la **1319** cazuri⁴ înregistrate. În acest context, este justificată opinia Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului, care și-a exprimat în Observațiile Finale la raportul Republicii Moldova privind implementarea Convenției ONU cu privire la Drepturile Copilului, 2009, preocupările sale pentru faptul că **abuzul și neglijarea copiilor rămân răspândite în Republica Moldova**.

Protecția efectivă a drepturilor copiilor este o condiție *sine qua non* a tuturor proceselor legale dintr-o societate democratică, unde supremația legii veghează asupra prevenirii oricăror atingeri ale drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Prin ratificarea Convenției **Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale**, dar și prin adoptarea **Strategiei de Reformare a Sectorului Justiției 2011-2016**, Republica Moldova și-a asumat angajamente să asigure un sistem de justiție corect, accesibil, care să ofere copiilor victime și martori respectarea și implementarea eficientă a tuturor drepturilor la cel mai înalt nivel posibil. Aceasta presupune aplicarea **unui sistem de justiție prietenoasă copilului** - sistem de justiție accesibil, corespunzător vârstei, rapid, adaptat la și concentrat pe necesitățile și drepturile copilului, inclusiv, dreptul la un proces echitabil, dreptul de a participa la procese și de a le înțelege, dreptul la viață privată, la integritate și demnitate.⁵

O abordare bazată pe drepturile copilului cu privire la îngrijire și protecție necesită o schimbare de paradigmă față de respectarea și promovarea demnității umane⁶ și integritatea fizică și psihologică a copiilor ca persoane deținătoare de drepturi, mai degrabă decât perceperea ei "ca victimă".⁷ Or, adesea regretabil se "revine" asupra necesității respectării drepturilor copilului atunci când deja acesta a avut de suferit sau suferă de pe urma omisiunilor, inacțiunilor sau acțiunilor ineficiente din partea autorităților, reprezentanților legali, comunității în general.

Deși în Republica Moldova drepturile copiilor sunt recunoscute oficial, există lacune evidente între legislație și practică. În multe cazuri, accesul copiilor la sistemul de justiție prietenoasă este limitat de multiplele obstacole legale, sociale, culturale și economice, neluând în considerație modul neplăcut în care acesta este realizat. **Conexiunea dintre sectorul justiției și serviciile sociale pentru copii este slab dezvoltată**, iar serviciile de asistență și reintegrare a copiilor victime ale abuzului sunt insuficiente. Majoritatea copiilor nu au acces la servicii psihologice de calitate, fiind însoțiți în procedurile legale de pedagogi sau psihologi școlari care nu au cunoștințe și practică în domeniu. Cu toate că **participarea obligatorie a pedagogului/psihologului** în cadrul audierii copiilor este o garanție a apărării drepturilor și intereselor legitime ale acestuia, totuși existența acestei norme nu reușește în deplină măsură să-și atingă scopurile, deoarece legea nu stabilește care este scopul prezenței pedagogului/psihologului, care este statutul legal al acestuia, care sunt cerințele față de persoana care participă în această calitate, care este

⁴ Sursa MAI.

⁵ Liniile directoare pentru justiția prietenoasă copiilor, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei. Strasbourg, 30 iunie, 2010.

⁶ A se vedea în Protecția drepturilor copilului, Ediția a 2-a, Emese Florian, Editura C.H.Beck, București, 2007, p. 20-21.

⁷ Comentariul General al Comitetului pentru Drepturile Copilului nr. 13 (2011) (para. 2).

modalitatea de atragere în proces, momente care urmează să fie reglementate de legislația Republicii Moldova.

O altă provocare pentru sistemul de justiție este **lipsa unui concept clar privind instruirea specializată a profesioniștilor din domeniul legal** care au în gestiune cauze cu implicarea copiilor, fapt care duce pe de o parte la organizarea unor instruiți sporadice, de scurtă durată, în special inițiate de actorii societății civile, pe de altă parte – nu asigură ca anume specialiștii instruiți să gestioneze cauzele copiilor victime și/sau martori ai infracțiunilor. Acest impediment nu va putea asigura bunăstarea și siguranța copiilor victime/martori, chiar și în cazul existenței spațiilor special amenajate pentru audierea copiilor. **Insuficiența camerelor de audiere a copiilor**, de asemenea reprezintă o problemă majoră la moment pentru Republica Moldova, mai ales, în contextul ultimelor modificări ale Codului de procedură penală, conform cărora se reglementează că audierea copilului până la 14 ani în cauzele penale privind infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie trebuie realizată în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio-video. Potrivit recomandărilor internaționale, copiii trebuie să depună mărturii în cele mai favorabile încăperi, cu cele mai potrivite condiții, ținându-se cont de vârsta lor, nivelul de maturitate și deficiențele de comunicare pe care le-ar putea avea. În orice circumstanțe “interesul superior al copilului” este punctul de plecare și vectorul tratamentului ce urmează a fi aplicat copilului victimă de către toți actorii pe seama cărora este pusă apărarea și garantarea drepturilor copilului.

Reieșind din problemele enunțate, autorii studiului și-au propus să analizeze contextul legal și practic al participării copiilor victime ai infracțiunilor în cadrul procedurilor legale în Republica Moldova. Studiul de față reprezintă o primă încercare de a **evalua situația actuală a participării copiilor victime/martori ai infracțiunilor în procedurile legale și a rolului fiecărui participant (ofiter de urmărire penală, procuror, judecător, copil, reprezentant legal) în acest proces.**

METODOLOGIA CERCETĂRII

Pentru realizarea scopului și obiectivelor cercetării s-a utilizat o abordare complexă din punct de vedere metodologic. Analiza legislației în domeniu a fost completată cu date primare colectate prin metode cantitative și calitative pentru a obține un tablou amplu, comprehensiv și explicativ despre situația existentă în domeniu, opiniile diferitor actori sociali privind necesitățile de însoțire și asistență specializată a copilului și familiei pe parcursul examinării legale.

Cercetarea cantitativă

Metoda de colectare a datelor a fost ancheta sociologică pe bază de chestionar prin procedeul de autocompletare. Studiul s-a realizat pe un eșantion reprezentativ de 306 actori ai organelor de drept implicați la toate etapele de examinare a cauzelor penale cu copii victime ale infracțiunilor. **102 ofițeri de urmărire penală, 102 procurori și 102 judecători** au contribuit la evidențierea punctelor comune și cele divergente între cei trei actori ai sistemului de justiție implicați în procesul de examinare a cazurilor de infracțiuni împotriva copilului. Eșantionul a fost unul probabilist, stratificat conform unităților teritorial-administrative. Eșantionul este unul reprezentativ pentru specialiștii nominalizați care au avut cazuri în care copiii au fost victime ale infracțiunilor (*Caseta 1*).

Caseta 1. Eșantionul cercetării cantitative

În stabilirea eșantionului am pornit de la numărul de 1619 specialiști legali care activau în cadrul sistemului de justiție din Republica Moldova la momentul inițierii studiului: 686 ofițeri de urmărire penală, 535 procurori și 398 judecători. S-a utilizat următoarea formulă de calcul a eșantionului, cu indice de confidență de 95%:

$$n = \frac{Nt^2Pq}{N\Delta x^2 + t^2Pq} \qquad n = \frac{1619 * 1,96^2 * 0,25}{1619 * 0,05^2 + 1,96^2 * 0,25}$$

n - Numărul de actori necesar de interviuat
 N - Numărul total de actori
 t - Student pentru 95% indice de confidență (1,96),
 Pq - 0,25,
 Δx - eroarea limită admisă 5% (0,05).

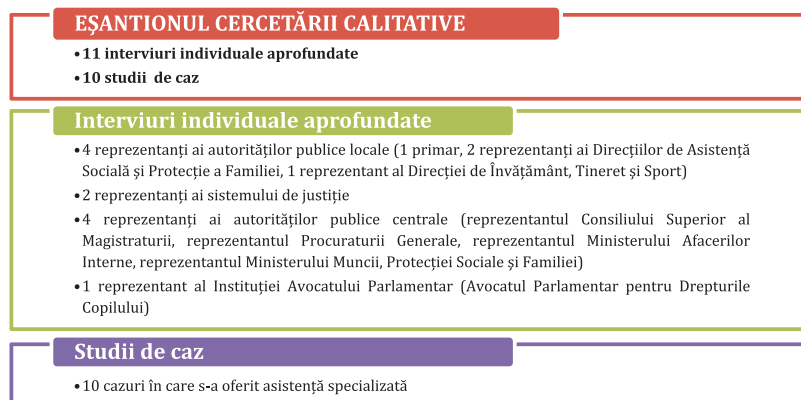
Numărul eșantionului calculat a fost de 309 specialiști legali, câte 103 chestionare pentru fiecare categorie, pentru a putea analiza comparativ datele obținute. În final, au fost validate pentru fiecare categorie câte 102 chestionare.

Cercetarea calitativă

Studiul calitativ a cuprins 11 interviuri individuale aprofundate cu reprezentanții administrației publice centrale, locale, organelor de justiție, Instituției Avocatului Parlamentar și 10 studii de caz cu copiii victime ai infracțiunilor (a se vedea Figura1).

Perioada de colectare a datelor: 12 noiembrie – 25 decembrie 2012.

Figura 1. Eșantionul cercetării calitative

Interviurile individuale aprofundate cu reprezentanții autorităților publice locale au fost realizate în două raioane ale republicii: un raion în care Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii a realizat activități de consolidare a colaborării intersectoriale în examinarea cazurilor de abuz a copiilor și un raion în care nu s-a oferit acest gen de asistență.

Studiile de caz au cuprins diverse tipuri de infracțiuni: (i) contra libertății, cinstei și demnității; (ii) contra vieții și sănătății persoanei; (iii) privind viața sexuală. Copiii victime ale infracțiunilor au fost selectați cu ajutorul reprezentanților Centrului Național de Prevenire a Abuzului față de Copii conform următoarelor criterii:

- parcurgerea de către copil a întregului proces de examinare legală: urmărirea penală, examinarea în instanța de judecată;
- perioada de emitere a deciziei judecătorești de prima instanță este de cel puțin jumătate de an;
- vârsta copilului este mai mare de 12 ani;
- copiii au beneficiat pe parcursul participării în procedurile legale de servicii psihologice.

Fiecare dintre cei 10 copii care au participat la studiu au fost intervievați în baza unui ghid de interviu semistrukturat, care a inclus diferite aspecte ale procesului de examinare legală: primul contact cu organele de drept și de urmărire penală; condițiile de audiere ale copilului (locul, timpul, durata audierii); participanții la audierea copilului și atitudinea lor față de copil; efectele psihologice ale procedurilor legale asupra copilului; propuneri din partea copiilor pentru îmbunătățirea procesului de examinare legală.

Caracteristicile participanților la cercetare

Specialiștii din organele de drept implicați în examinarea cazurilor de infracțiuni împotriva copiilor sunt preponderent de sex masculin. În rândul procurorilor constatăm cel mai mare număr al femeilor implicate în examinarea unor astfel de cazuri în comparație cu judecătorii și ofițerii de urmărire penală (*a se vedea Tabelul 1*).

Din perspectiva experienței de muncă în domeniu, semnalăm că 74 la sută din ofițerii de urmărire penală și 72 la sută din procurori au o experiență de muncă de până la 9 ani, în comparație cu judecătorii care 50 la sută au o experiență de 10 ani și mai mult.

Tabelul 1. Profilul specialiștilor din organele de drept participanți la cercetare

		Ofițeri de urmărire penală		Procurori		Judecători	
		Număr	%	Număr	%	Număr	%
Sexul	Masculin	93	91,2	63	61,8	73	71,6
	Feminin	9	8,8	39	38,2	29	28,4
Experiența de muncă în domeniu	Până la 5 ani	43	42,2	29	28,4	11	10,8
	5-9 ani	32	31,4	44	43,1	40	39,2
	10-14 ani	17	16,7	22	21,6	18	17,6
	15 ani și mai mult	10	9,8	7	6,9	33	32,4

I. REGLEMENTAREA PROTECȚIEI COPIILOR VICTIME ALE INFRAȚIUNILOR

1.1. Standardele universale în domeniu

Garantarea universală a respectării drepturilor copilului, protejării împotriva abuzurilor sexuale și violenței, împotriva toleranței practicilor tradiționale care afectează sănătatea copiilor este consacrată la nivel global. Implementarea efectivă a standardelor degajate de organismele internaționale este pusă pe seama statelor-membre, unde o atenție particulară se acordă valorilor, tradițiilor și realităților culturale pentru a se facilita transpunerea normelor obligatorii existente în fiecare stat în parte.

Suplimentar, în acest sens au fost formulate recomandări, ghiduri practice și linii directoare având drept scop uniformizarea practicilor de implementare pe toate segmentele ce implică protejarea drepturilor copilului la general și, în particular, a drepturilor copilului victimă.

Declarația Universală a Drepturilor Omului⁸ urmărește să asigure recunoașterea și aplicarea universală și efectivă a drepturilor pe care le enunță.

În spiritul acestui act **Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice**⁹ dispune obligația statelor-membre de a promova respectarea universală și efectivă a drepturilor și libertăților omului tuturor indivizilor aflați în jurisdicția lor, fără nici o deosebire, și de a adopta măsuri legislative și practici corespunzătoare.

Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale¹⁰ vine să statueze pe lângă obligația generală de protejare a drepturilor omului, obligația statelor-membre de a lua măsuri speciale de ocrotire și de asistență în favoarea tuturor copiilor și adolescenților, fără nici o discriminare; copiii și adolescenții trebuie ocrotiți împotriva exploatării și lucrărilor de natură să afecteze moralitatea sau sănătatea lor (art. 10 para. 3).

Convenția Națiunilor Unite împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante¹¹ (art. 1) și **Protocolul Opțional** la Convenția Națiunilor Unite împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante¹² stabilește atât un organism internațional de inspecție - Sub-comitetul pentru prevenirea torturii, cât și un organism permanent național de control - Mecanismul Național de Prevenire.

Convenția Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului¹³ urmărește consolidarea realizării drepturilor tuturor copiilor în modul prevăzut în Convenție prin dezvoltarea capacităților persoanelor împuternicite cu atribuții corespunzătoare de a respecta, proteja și îndeplini drepturile copiilor (art. 4) și capacitatea deținătorilor de drepturi de a-și reclama drepturile: ghidați mereu de drepturile la non-discriminare (art. 2), supremația interesului superior al copilului (art. 3 para. 1), viață, supraviețuire și dezvoltare (art. 6), precum și respectarea opiniilor copilului (art. 12).

⁸ Adoptată și proclamată de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948.

⁹ Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a O.N.U. la 16 decembrie 1966.

¹⁰ Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 2200 A (XXI) din 16 septembrie 1966.

¹¹ Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 39/46 din 10 decembrie 1984.

¹² Adoptat de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția A/RES/57/199 din 18 decembrie 2002.

¹³ Adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 20 noiembrie 1989.

Statele părți trebuie să ia toate măsurile pentru a proteja copilul împotriva oricăror forme de tratament capabile să aducă atingeri condiției sale, promovând refacerea fizică, psihică și reintegrarea socială a oricărui copil victimă (art. 19, 32, 34, 39).

Protocolul Opțional la Convenția pentru Drepturile Copilului contra vânzării copiilor, prostituției juvenile și pornografiei juvenile¹⁴, în particular art. 8, stipulează necesitatea de a proteja copiii victime sau supraviețuitorii în cauză. Interesele copilului trebuie să constituie “un considerent primordial” al sistemului justiției penale, statele urmează să furnizeze pentru cei ce lucrează cu copiii victime o instruire specializată. Pentru copiii victime trebuie adaptate procedurile prin a se ține cont de vulnerabilitatea și nevoile speciale ale acestora. Copiilor victime trebuie să li se pună la dispoziție servicii de sprijin adecvate, aceștia urmează să fie informați despre caz și despre drepturile lor, precum și că pot face declarații, protejându-se identitatea și viața privată etc.

Conform **Convenției Națiunilor Unite pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități**¹⁵, statele participante trebuie să întreprindă toate măsurile necesare pentru a asigura exercitarea de către copiii cu dizabilități, în măsură egală cu alți copii, a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin a se ține cont în primul rând de interesul suprem al copilului, fiindu-i asigurat dreptul la libera exprimare (art. 7).

Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la Administrarea Justiției Juvenile (“Regulile de la Beijing”)¹⁶ pun accent pe asigurarea bunăstării minorului și respectarea principiului proporționalității (para. 5), acordarea unei atenții speciale problemelor și nevoilor particulare ale copiilor pe parcursul administrării justiției pentru minori; inclusiv atunci când copiii sunt victime ale infracțiunilor.

Ghidul Națiunilor Unite pentru Justiție în probleme cu participarea Copiilor Victime și Martori ai Infracțiunilor¹⁷ prezintă acele linii directorii - cadru util statelor-membre pentru a fi utilizat în ameliorarea protecției copiilor victime și martori ai infracțiunilor. În Ghid se regăsesc principiile demnității, non-discriminării, interesului superior al copilului, protecției, dezvoltării armonioase și participării prezentând garanții suplimentare în procesul realizării justiției (Secțiunea III, para. 8).

Se menționează că copiii victime și martori au nevoie de o protecție deosebită, asistență și susținere corespunzătoare vârstei lor, nivelului de maturitate și necesităților unice pentru a preveni suferința ulterioară și trauma care pot rezulta din participarea lor în procesele justiției penale (Secțiunea V). Pentru a evita suferința copilului, interviurile, examinările și alte forme de urmărire trebuie să fie efectuate de către profesioniști instruiți într-un mod sensibil, respectuos și aprofundat (Secțiunea V, para. 13, Secțiunea XV, para. 40).

Fiecare copil trebuie să fie tratat în calitate de martor capabil (Secțiunea VI, para. 18). Statele-membre urmează să garanteze copiilor victime și martori ai infracțiunilor apărarea și realizarea tuturor drepturilor (Secțiunile VII-XIV).

Comentariul General al Comitetului O.N.U. pentru Drepturile Omului nr. 17: Drepturile copilului (art. 24)¹⁸ recunoaște dreptul fiecărui copil, fără a se admite vreo discriminare (para. 5), de a primi de la familia sa, societate și stat protecția cerută de statutul său de minor. Statele sunt obligate să adopte de rând cu măsurile generale măsuri speciale de protecție a copilului

¹⁴ Adoptat de către Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 54/263 din 25 mai 2000.

¹⁵ Adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția A/RES/61/106 din 13 decembrie 2006. Deschisă spre semnătură la 30 martie 2007.

¹⁶ Adoptate de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985.

¹⁷ Adoptat de Consiliul Economic și Social al O.N.U. prin Rezoluția 2005/20 din 22 iulie 2005.

¹⁸ Adoptat în cadrul celei de-a 35-a Sesiune din 07 aprilie 1989.

(para. 1, 4), măsuri preventive unde copiii să nu fie supuși la acte de violență, tratament crud și inuman sau exploatați etc. (para. 3, 6).

Comentariul General al Comitetului pentru Drepturile Copilului nr. 13 (2011) “Articolul 19: Dreptul copilului de a fi liber de orice formă de violență” reiterează că statele părți trebuie să-și asume obligații speciale de a proteja copiii victime și martori ai încălcărilor drepturilor omului, obligația de a investiga și de a pedepsi pe cei responsabili, și obligația de a oferi acces la despăgubiri pentru încălcarea drepturilor omului. Sistemele de justiție trebuie să adreseze nevoile și respectarea drepturilor copiilor (para. 4). Se subliniază că toate formele de violență împotriva copiilor sunt inacceptabile (para. 16). La toate etapele și în toate cazurile trebuie respectat un proces echitabil.¹⁹ Protecția și dezvoltarea ulterioară a copilului trebuie să constituie principalul scop în cadrul procesului decizional. Documentul stipulează că copilului victimă trebuie să i se asigure respectarea tuturor garanțiilor procesuale, măsurile de intervenție și protecție bazate pe o abordare restaurativă (para. 50, a se vedea para. 17, 38, 45-48).

Nota Ghidantă a Secretarului General al Națiunilor Unite: abordarea O.N.U. a justiției pentru copii²⁰ reiterează importanța principiilor directe, standardelor și recomandărilor dezvoltate, insistând asupra asistării corespunzătoare a copiilor și protecției lor. Potrivit Secretarului General al O.N.U. elaborarea și punerea în aplicare a strategiilor, reformele legislative și instituționale au drept punct de plecare respectul deplin al drepturilor copilului și condamnarea oricăror abuzuri în privința lor.

Protecția copiilor victime ale infracțiunilor prin prisma instrumentelor și mecanismelor regionale

Uniunea Europeană consolidează acțiunile sale întru promovarea și protecția drepturilor copilului prin instituirea unor garanții legale adecvate și eficiente, adoptând o abordare strategică dat fiind particularitățile condiției socio-juridice ale copilului.

Tratatul privind Uniunea Europeană²¹ cere în mod explicit Uniunii Europene să promoveze drepturile copilului (art. 3 para. 3), iar **Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene**²² recunoaște că, copiii sunt titulari independenți și autonomi de drepturi. Asigurarea bunăstării copiilor se face prin a se ține cont de vârsta și gradul lor de maturitate (art. 24 para. 1). În toate acțiunile referitoare la copii, indiferent dacă sunt realizate de autoritățile publice sau de instituții private, interesul superior al copilului trebuie considerat primordial (art. 24 para. 2).

Agenda Uniunii Europene pentru drepturile copilului²³ este orientată spre promovarea, protecția și realizarea drepturilor copilului în politicile Uniunii Europene. La baza inițiativelor ce urmează a fi proiectate, implementate și monitorizate stă principiul interesului superior al copilului consacrat în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și Convenția O.N.U. cu privire la Drepturile Copilului.

Actul se concentrează asupra acțiunilor concrete în domeniile în care Uniunea Europeană poate contribui real, prin instituirea de garanții eficiente: promovării unei justiții prietenoase copiilor, protecției copiilor în situații vulnerabile și combaterii violenței împotriva acestora.

¹⁹ A se vedea, de asemenea: Liniile directoare ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privitoare la o justiție prietenoasă pentru copii, adoptate la 17 noiembrie 2010; Liniile directoare privind măsurile de protecție a copiilor care devin victime sau sunt martori ai unor infracțiuni (Rezoluția 2005/20 a ECOSOC); și Rezoluția Comitetului III al ONU (social, umanitar și cultural) privind “Drepturile omului în administrarea justiției”, adoptată de către Adunarea Generală la 21 decembrie 2010 (A/C.3/65/L.35/Rev.1).

²⁰ Din 22 septembrie 2008.

http://www.unrol.org/files/RoL_Guidance_Note_UN_Approach_Justice_for_Children_FINAL.pdf.

²¹ Semnat la 07 februarie 1992, în versiunea consolidată odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona la 01 decembrie 2009.

²² Ratificată 07 decembrie 2000, cu efecte juridice depline cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona.

²³ COM(2011) 60 final din 15 februarie 2011.

Toate măsurile Uniunii Europene ce afectează copiii trebuie să fie realizate din “perspectiva drepturilor copilului” (para. 1). Agenda amintește despre **Strategia Comisiei pentru punerea în aplicare efectivă a Cărții drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene**²⁴, care solicită de la un stadiu incipient Comisiei să facă uz de mijlocul “controlului de drepturi fundamentale” la elaborarea propunerilor legislative și a amendamentelor la acestea (para. 1.1). Unul din elementele-cheie al Agendei Uniunii Europene pentru drepturile omului este de a face sistemul de justiție mai prietenos copilului în Europa. Copiii pot fi implicați în sistemul justiției într-un număr variat de moduri, inclusiv atunci când sunt victime sau martori ai infracțiunilor (para. 2.1).

Directiva Parlamentului European și a Consiliului 2012/29/EU din 25 octombrie 2012 stabilește normele minime privind drepturile, sprijinul și protecția victimelor crimelor²⁵ un instrument de o importanță majoră în domeniul de referință. Având la bază Rezoluția Consiliului din 10 iunie 2011 privind “foaia de parcurs” (de la Budapesta) pentru consolidarea drepturilor și a protecției victimelor, în special, în cadrul procedurilor penale, Directiva insistă asupra întreprinderii de acțiuni la nivelul Uniunii, în scopul de a consolida drepturile și de a sprijini victimele criminalității, prin adoptarea de măsuri adaptate necesităților acestora; unde garantarea efectivă a drepturilor și libertăților victimelor nu poate fi condiționată. Consiliul European de-a lungul anilor a dat dovadă de diligență și perseverență în consolidarea drepturilor copilului, adoptând o atitudine multidimensională: unde instrumentele juridice și cele de completare și dezvoltare a acestora au încadrat prin reglementări particulare, inclusiv situația copiilor victime ale infracțiunilor, punând pe seama autorităților naționale adoptarea cadrului juridic adecvat în lumina standardelor stabilite și transpunerii practice a acestora.

Potrivit **Statutului Consiliului European**²⁶ fiecare stat-membru trebuie să accepte (...) principiul în virtutea căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului (art. 3).

Printre instrumentele juridice regionale cu impact în domeniul de referință notăm **Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale**²⁷ (cu o acoperire globală a drepturilor și libertăților inerente protecției vieții, integrității, securității și dezvoltării copilului în toate circumstanțele) și **Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratatelor Inumane sau Degradante**²⁸ (unde se interzice orice tratament sau practică capabilă să aducă atingeri integrității fizice și/sau psihice a copilului; și se impune protecția împotriva unor asemenea tratamente inacceptabile).

Convenția Europeană pentru Exercițarea Drepturilor Copiilor²⁹ are drept scop de a proteja interesul superior al copilului. Acesta oferă o serie de măsuri procedurale pentru a permite copiilor să-și exercite drepturile lor. Convenția prevede măsuri care vizează promovarea drepturilor copiilor, în special, în cadrul procedurilor ce vizează relațiile de familie în fața autorităților judiciare.

În termenii **Cartei Sociale Europene Revizuite**³⁰ părțile se obligă să protejeze copiii și tinerii împotriva neglijenței, violenței și exploatării (art. 17 para. 1, lit. b).

Convenția Consiliului European pentru Protecția Copiilor contra Exploatării Sexuale și Abuzului Sexual³¹ este primul instrument care stabilește formele de abuz sexual asupra copiilor

²⁴ COM(2010) 573 final din 19 octombrie 2010.

²⁵ Din 25 octombrie 2012.

²⁶ Adoptat la 05 mai 1949, ETS nr. 1.

²⁷ Adoptată la 04 noiembrie 1950, ETS nr. 5.

²⁸ Adoptată la 26 noiembrie 1987, ETS nr. 126.

²⁹ Adoptată la 25 ianuarie 1996, ETS nr. 160.

³⁰ Adoptată la 03 mai 1996, ETS Nr. 163.

ca fiind fapte penale, inclusiv, asemenea abuz comis în casă sau familie, cu utilizarea forței, constrângerii sau amenințării. Măsurile preventive expuse în Convenție includ screening-ul, recrutarea și formarea profesională a persoanelor care lucrează în contact cu copiii, făcând copiii conștienți de riscuri și învățându-i să se protejeze. Convenția asigură protejarea copiilor victime în timpul procedurilor judiciare și dispune măsurile de monitorizare a contraveniențelor și potențialilor infractori. Totodată, stabilește programe de sprijin ale victimelor, încurajează oamenii să raporteze exploatarea suspectă și abuzul sexual al copiilor; anumite infracțiuni fiind urmărite chiar și atunci când au fost comise în străinătate (de ex. turismul sexual cu copii).

Linile Directoare pentru justiția prietenoasă copiilor,³² adoptate în calitate de instrument practic, conțin recomandări ce contribuie la identificarea remediilor pentru problemele existente în lege și practică. Se consacră respectarea și implementarea eficientă a tuturor drepturilor copiilor la cel mai înalt nivel posibil (Secțiunea I), ținând cont de principiile interesului superior al copilului, demnității, participației, protecției contra discriminării și supremației legii în toate circumstanțele (Secțiunea III).

Linii Directoare conțin referințe inerente informării și consilierii adecvate a copiilor, siguranței acestora, instruirii interdisciplinare a profesioniștilor, abordării multidisciplinare a condiției copilului, monitorizării acțiunilor organelor implicate etc. (Secțiunile IV-VI). Cazurile cu participarea copiilor trebuie să fie gestionate în medii non-intimidante și sensibile pentru copii (Secțiunea IV, para. 54). Metodele de interviu, precum înregistrările video sau audio sau audierile prealabile filmate, trebuie să fie folosite în calitate de probe admisibile (Secțiunea IV, para. 59).

Sesiunile judiciare cu participarea copiilor trebuie să fie adaptate la ritmul și atenția copilului, iar camerele pentru interviuri și așteptare amenajate într-un mediu prietenos copilului (Secțiunea IV, para. 61-62). Interviurile trebuie să fie efectuate de profesioniști instruiți, preferabil, de aceeași persoană, iar numărul de interviuri să fie limitat pe cât este posibil și durata lor să fie adaptată la vârsta copilului și gradul de atenție (Secțiunea IV, para. 64, 66-67).

Contactul direct, confruntarea sau interacțiunea dintre copilul victimă sau martor cu presupuși făptași trebuie, pe cât de mult posibil, să fie evitat cu excepția solicitării copilului victimă (Secțiunea IV, para. 68). Copiii trebuie să aibă oportunitatea să prezinte probe în cazuri penale în absența presupusului făptaș (Secțiunea IV, para. 69).

Declarațiile și probele prezentate de copil nu trebuie niciodată să fie considerate invalide sau neveridice numai din motivul vârstei copilului (Secțiunea IV, para. 73).

Rezoluția CM/Res/2 pentru Justiția Prietenoasă Copiilor³³ conține referințe pertinente studiului, unde interesul superior al copilului reprezintă un considerent primordial (para. 7, 18). Drepturile sale trebuie să fie pe deplin respectate și promovate, inclusiv prin asigurarea accesului la remedii efective și la justiție (para. 8), unde opinia și necesitățile copilului urmează a fi luate în calcul (para. 9), fiind stabilite măsuri și garanții în vederea reducerii impactului negativ al interacțiunii copilului cu sistemul justiției (para. 10). În plus, o atenție specială și garanții corespunzătoare sunt necesare pentru copiii victime sau martori ai infracțiunilor cu scopul de a proteja și a preveni o victimizare repetată prin proceduri judiciare nepotrivite (para. 11).

Recomandarea (2009)10 pentru Ghidul de Politici pentru strategii naționale integrate pentru protecția copiilor de la violență³⁴ reiterează că bunăstarea și interesul superior al copilului sunt valori fundamentale ale căror protecție este pusă pe seama statelor. Acestea sunt responsabile de crearea și stabilirea unor mecanisme de protecție veritabil eficiente împotriva oricăror forme de violență și ele trebuie să dezvolte un cadru complex multilateral prin care să se

³¹ Adoptată la 25 octombrie 2007, ETS Nr. 201.

³² Adoptat de Comitetul de Miniștri la 17 noiembrie 2010 la reuniunea 1098 a Delegațiilor Miniștrilor.

³³ Adoptată la cea de-a 28-a Conferință a Miniștrilor Justiției din cadrul Consiliului Europei (Lanzarote, octombrie 2007).

³⁴ Adoptată de Comitetul de Miniștri la 18 noiembrie 2009 la reuniunea 1070bis a Delegațiilor Miniștrilor.

prevină și să se răspundă la violența împotriva copiilor, cadru integrat în procesul de planificare națională, printr-o strategie națională.

Organele Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale au acordat și acordă o atenție particulară cauzelor ce vizează direct sau implicit drepturile și interesele copiilor.

Cât privește dreptul la viață (art. 2 din CEDO - obligația pozitivă), în cauza *Osman c. Marii Britanii* (hotărârea 28 octombrie 1998), Curtea a afirmat că autoritățile statale au obligația, în circumstanțe concrete, să ia măsuri preventive pentru a proteja o persoană a cărei viață este amenințată prin acțiunile criminale ale altei persoane (elev hărțuit de profesor, plângerile depuse de familia elevului la poliție s-au soldat cu o implicare ineficientă, ca rezultat tatăl elevului fiind ucis, iar elevul rănit). În acest caz, Curtea a condamnat Marea Britanie pentru lipsa unei implicări concrete și anchetă ineficientă.

În cauza *Lipencov c. Moldovei* (hotărârea din 25 ianuarie 2011) Curtea a constatat că reclamantul minor în vârstă de 17 ani a fost supus tratamentului inuman și degradant în timp ce se afla în comisariatul de poliție, plângerile reclamantului nefiind examinate. Curtea a constatat încălcarea art. 3 și 5 din CEDO, reclamantul fiind victima abuzurilor admise și insuficienței implicației din partea autorităților.

Este inadmisibilă inacțiunea ofițerilor de urmărire penală și lipsa de protecție specială pentru minori (*Okkali c. Turciei* hotărârea din 17 octombrie 2006, *Stoica c. României* hotărârea din 04 martie 2008). În ambele cauze minorii au fost victime a unui tratament inuman, care nu a fost investigat la nivel național.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului protejează copilul contra așa-numitei “pedepse rezonabile” (*A. c. Marii Britanii* hotărârea din 23 septembrie 1998) și de pedepsele corporale, admise ca măsură disciplinară în școli (*Campbell și Cosans c. Marii Britanii* hotărârea din 25 februarie 1983). Cât privește infrațiuinea de viol, statele sunt obligate, în baza obligațiilor pozitive impuse de art. 3 și 8 din CEDO, să urmărească și să sancționeze într-o manieră efectivă orice act sexual neconsimțit, chiar dacă victima nu a opus rezistență fizică (violul unei minore de 14 ani, *M.C. c. Bulgariei* hotărârea din 04 decembrie 2003).

Violența domestică fizică și sexuală este inacceptabilă, fiind interzisă în termeni absoluți. Curtea a constatat că serviciile sociale nu au fost capabile să protejeze copiii (de violența fizică și sexuală din partea concubinului mamei copiilor), stabilind că a fost încălcat art. 3 și pentru faptul că nu exista nicio cale eficientă de atac privind încălcarea articolului respectiv (*Z. și alții c. Marii Britanii* hotărârea din 26 noiembrie 2002).

Curtea Europeană a examinat mai multe aspecte ale dreptului la un proces echitabil (art. 6 din CEDO) în situația când un copil era implicat în sistemul de justiție, inclusiv în calitate de victimă sau martor.

În cauza *Baegen c. Olandei* (hotărârea din 27 octombrie 1995), Curtea a statuat că trebuie de ținut cont de particularitățile procedurii penale în unele infrațiuuni cu caracter sexual, mai ales atunci când acestea implică un minor. În asemenea cazuri, sunt necesare măsuri speciale menite să protejeze victima, dar care, în același timp, să nu intre în conflict cu dreptul la apărare al acuzatului (în partea ce ține de audiere, dare de declarații).

Curtea reiterează că, instanțele naționale sunt chemate ca la analiza cauzelor concrete implicând art. 8 din CEDO să dea prioritate intereselor copilului față de alte drepturi; soluțiile fiind pronunțate doar prin găsirea echilibrului dintre drepturile copilului și alte drepturi garantate de CEDO.

1.2. Cadrul juridic național

Dreptul material

Legislația Republicii Moldova consacră respectarea și ocrotirea persoanei de pe principii de egalitate și de nediscriminare atât în țară, cât și peste hotare³⁵. În același timp, legislația națională conține acte normative care reglementează apărarea drepturilor și intereselor copiilor, precum și acte normative care sancționează comportamentele inadecvate și abuzive față de copil.³⁶

Legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia (...) ³⁷ și incriminează faptele ce aduc atingere integrității fizice și psihice ale persoanei în toată complexitatea, prin dispunerea pedepselor penale.

Convențional cu referință pentru studiu identificăm patru grupuri de infracțiuni ale căror victime pot fi copiii, și anume:

GRUPURI DE INFRAȚIUNI	INFRAȚIUNILE	PEDEAPSA
Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei (Capitolul II, Partea Specială, Codul penal al RM)	<i>Determinarea la sinucidere</i> (art. 150 CP)	se pedepsește cu închisoare de pînă la 6 ani
	<i>Vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății</i> (art. 151 CP)	se pedepsește cu închisoare de la 3 la 12 ani
	<i>Vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății</i> (art. 152 CP)	se pedepsește cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 140 la 240 de ore sau cu închisoare de la 3 la 6 ani
	<i>Amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății</i> (art. 155CP)	se pedepsește cu amendă în mărime de la 200 la 400 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de pînă la 2 ani
	<i>Vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect</i> (art. 156 CP)	se pedepsește cu amendă în mărime de la 200 la 500 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau închisoare de pînă la 3 ani
	<i>Vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății cauzată din imprudență</i> (art. 157 CP)	se pedepsește cu amendă în mărime de pînă la 300 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau închisoare de pînă la 2 ani
	<i>Neacordarea de ajutor unui bolnav</i> (art. 162 CP)	se pedepsește cu amendă în mărime de la 200 la 500 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 100 la 240 de ore sau cu închisoare de pînă la 5 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 3 ani
	<i>Lăsarea în primejdie</i> (art. 163)	minim amendă sau muncă neremunerată în folosul comunității, sau închisoare pînă la 2 ani maxim de pînă la 4 ani închisoare
Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității (Capitolul III, Partea Specială, Codul penal al RM)	<i>Răpirea unei persoane</i> (art. 164 CP)	se pedepsește cu închisoare de la 2 la 13 ani
	<i>Răpirea minorului de către rudele apropiate</i> (art. 164 ¹ CP)	se pedepsește cu amendă în mărime de pînă la 300 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de pînă la 6 luni
	<i>Traficul de ființe umane</i> (art. 165 CP)	se pedepsește cu închisoare de la 5 la 20 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a

³⁵ Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, art. 16 și 18.

³⁶ Legea privind drepturile copilului nr. 338-XIII din 15 decembrie 1994; Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 01 martie 2007; Legea privind prevenirea și combaterea traficului de persoane nr. 241-XVI din 20 octombrie 2005.

³⁷ Codul penal nr. 985-XV din 18 aprilie 2002.

REGLEMENTAREA PROTECȚIEI COPILOR VICTIME ALE INFRAACȚIUNILOR

		exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3000 la 9000 de unități convenționale, cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice
	<i>Privațiunea ilegală de libertate</i> (art. 166 CP)	se pedepsește cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 120 la 240 de ore sau cu închisoare de la 2 ani la 10 ani
	<i>Tortura, tratamentul inuman sau degradant</i> (art. 166 ¹ CP)	se pedepsește cu închisoare de la 2 la 15 ani sau cu amendă în mărime de la 800 la 1000 de unități convenționale, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 15 ani
	<i>Sclavia și condițiile similare sclaviei</i> (art. 167 CP)	se pedepsește cu închisoare de la 3 la 10 ani cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de pînă la 5 ani
	<i>Munca forțată</i> (art. 168 CP)	se pedepsește cu închisoare de pînă la 3 ani
	<i>Internarea ilegală într-o instituție psihiatrică</i> (art. 169 CP)	se pedepsește cu închisoare de pînă de la 3 ani la 7 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 ani la 5 ani
Infraacțiuni privind viața sexuală (Capitolul IV, Partea Specială, Codul penal al RM)	<i>Violul</i> (art. 171 CP)	se pedepsește cu închisoare de la 3 la 20 sau cu detențiune pe viață
	<i>Acțiuni violente cu caracter sexual</i> (art. 172 CP)	se pedepesc cu închisoare de la 3 la 20 ani sau cu detențiune pe viață
	<i>Hărțuirea sexuală</i> (art. 173 CP)	se pedepsește cu amendă în mărime de la 300 la 500 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 140 la 240 de ore, sau cu închisoare de pînă la 3 ani
	<i>Raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani</i> (art. 174 CP)	se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani
	<i>Acțiuni perverse</i> (art. 175 CP)	se pedepesc cu închisoare de la 3 la 7 ani
	<i>Acostarea copiilor în scopuri sexuale</i> (art. 175 ¹ CP)	se pedepsește cu închisoare de la 1 la 5 ani
Infraacțiuni contra familiei și minorilor (Capitolul VII, Partea Specială, Codul penal al RM)	<i>Violența în familie</i> (art. 201 ¹ CP)	se pedepsește cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 150 la 180 de ore sau cu închisoare de la 2 ani la 15 ani
	<i>Traficul de copii</i> (art. 206 CP)	se pedepsește cu închisoare de la 8 la 20 ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, sau cu detențiune pe viață, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3000 la 9000 de unități convenționale, cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate, sau cu lichidarea persoanei juridice
	<i>Scoaterea ilegală a copiilor din țară</i> (art. 207 CP)	se pedepsește cu închisoare de la 2 la 6 ani
	<i>Atragerea minorilor la activitate criminală sau determinarea lor la săvîrșirea unor fapte imorale</i> (art. 208 CP)	se pedepsește cu amendă în mărime de la 200 la 700 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 150 la 240 de ore, sau cu închisoare de pînă la 7 ani
	<i>Pornografia infantilă</i> (art. 208 ¹ CP)	se pedepsește cu închisoare de la 1 la 3 ani, cu amendă, aplicată persoanei juridice, de la 2000 la 4000 de unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate
	<i>Recurgerea la prostituția practică de un copil</i> (art. 208)	se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani
	<i>Atragerea minorilor la consumul ilegal de droguri, medicamente și alte substanțe cu efect narcotizant</i> (art. 209 CP)	se pedepsește cu amendă în mărime de la 200 la 800 unități convenționale sau cu închisoare de pînă la 6 ani.

Dreptul procesual

Procedurile sunt guvernate de prevederile legale în vigoare, în special, de cele regăsite în Codul de procedură penală³⁸ care vin să reglementeze statutul, drepturile și obligațiile, precum și protecția oferită copilului victimă a infracțiunilor.

Cert este că activitatea organelor de urmărire penală, a judecătorilor, altor specialiști care interacționează cu copilul aflat în contact cu sistemul de justiție, având la bază normele legale, trebuie să fie individualizată³⁹, adaptată pentru fiecare persoană în parte, în dependență de trăsăturile de personalitate pe care copilul victimă le are, vârstă, nivelul de maturitate și înțelegere, activitate ce urmează a fi organizată și desfășurată de pe poziția respectării interesului superior al copilului.

Protecția copiilor este garantată prin prevederi generale ale Codului de procedură penală - care reglementează protejarea contra infracțiunilor, garantarea drepturilor și libertăților fundamentale, participarea, reprezentarea, compensarea, reparația prejudiciului cauzat, cât și prin prevederi din partea specială, prin care se impune stabilirea vârstei minorului, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui.⁴⁰ Examinarea cazurilor ce implică minori are loc separat, iar la transmiterea în judecată, se soluționează de urgență și cu prioritate.

Copiii victime ale infracțiunilor conform legislației procedurii penale pot avea diferite calități procesuale: **victimă**, **parte vătămată** sau **martor**.

Conceptul protecției victimelor infracțiunilor este satisfăcut de legea procesuală prin acordarea acestor copii a unui statut și poziții speciale în realizarea acțiunilor procesuale. Indiferent de calitatea sa procesuală, minorul urmează a fi **informat** cu privire la drepturile și obligațiile sale.⁴¹ Totodată, minorului îi sunt explicate acțiunile procesuale la care va lua parte (pe toată durata procesului penal), consecințele participării sale, garanțiile și măsurile de protecție etc., fiindu-i asigurată reprezentarea și reprezentarea legală a intereselor lui.

Prevederile legale atrag atenția asupra locului, timpului, duratei și modului special de **audiere** a copiilor în cadrul procedurilor penale. Copilul victimă a infracțiunii în calitatea procesuală de parte vătămată este audiat în condițiile audierii martorilor⁴², iar în cazul minorului în vârstă de până la 14 ani care urmează să fie audiat în legătură cu infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie, legea prevede audierea acestora în condiții speciale⁴³, în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio-video, prin intermediul unui psihopedagog.

Martorul minor și psihopedagogul se află într-o cameră separată de judecătorul de instrucție și celelalte părți care participă la această acțiune procesuală. Prin intermediul psihopedagogului se adresează întrebări minorului, psihopedagogul își rezervă dreptul de a reformula întrebările dacă acestea sunt de o manieră traumatizantă, pentru evitarea producerii oricărui efect negativ asupra stării psihice a copilului.

³⁸ Codul de procedură penală nr. 122 din 14 martie 2003.

³⁹ A se vedea în Protecția drepturilor copilului, Ediția a 2-a, Emese Florian, Editura C.H.Beck, București, 2007, p. 18-20.

⁴⁰ Art. 475 CPP.

⁴¹ Art. 58-60, 90 CPP.

⁴² A se vedea art. 110 CPP, inclusiv art. 111 CPP.

⁴³ A se vedea art. 110¹ CPP.

Când există motive temeinice de a considera că viața, integritatea corporală sau libertatea lui sunt în pericol, audierea se poate realiza la locul aflării martorului, inclusiv în condițiile în care acesta este în imposibilitatea de a se prezenta la locul audierii din motiv de boală sau este plecat peste hotare.

Audierea copiilor se realizează de regulă în timpul zilei (orele 06.00-22.00) și nu poate dura mai mult de două ore fără pauză, iar în total nu mai mult de patru ore pe zi (copilul poate solicita pauză, în funcție de necesitățile sale).

La audierea copiilor este obligatorie prezența reprezentantului legal al acestuia, precum și a specialistului psihopedagog⁴⁴. Legislația procesual penală menționează în același timp despre participarea pedagogului sau psihologului⁴⁵, ceea ce crează o situație confuză cât privește pregătirea profesională și calitatea procesuală a acestor specialiști.

Totodată, copilul are dreptul la asistență calificată din partea unui avocat.

În procesul în care un minor este victimă sau martor, instanța de judecată va asculta declarațiile acestuia într-o ședință închisă.⁴⁶ La faza cercetării judecătorești victima sau, după caz, partea vătămată, la cererea acesteia sau la demersul procurorului, poate fi audiată în lipsa inculpatului, asigurându-i ultimului posibilitatea de a lua cunoștință de declarații și de a adresa întrebări persoanei audiate.⁴⁷

În cazul în care există discordanțe între declarațiile persoanelor audiate în aceeași cauză, pentru aflarea adevărului și înlăturarea divergențelor, se procedează la **confruntarea**⁴⁸ acestor persoane. Audierea persoanelor confruntate se face cu respectarea dispozițiilor privitoare la audierea martorului sau învinuitului, care se aplică în mod corespunzător, în funcție de calitatea procesuală a persoanelor confruntate. Nici un minor nu va fi obligat să participe la confruntarea cu persoana învinuită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale⁴⁹.

Participanții (pentru studiu - reprezentanții legali, reprezentanții, pedagogul, psihologul, psihopedagogul): **reprezentanți legali**⁵⁰ ai victimei, părții vătămate sunt părinții, înfietorii, tutorii sau curatorii lor, care reprezintă în procesul penal interesele participanților la proces minori sau iresponsabili. Dacă nu există reprezentanți legali din numărul persoanelor menționate, atunci organul de urmărire penală sau instanța de judecată numește din oficiu ca reprezentant legal autoritatea tutelară. Nu se admite în calitate de reprezentant legal persoana căreia i se incubă cauzarea, prin infracțiune, a prejudiciului moral, fizic sau material părții vătămate. În caz că reprezentantul legal acționează în detrimentul intereselor părții vătămate, acestuia îi este retrasă calitatea respectivă. Reprezentantul legal al victimei, părții vătămate, pe parcursul procesului penal, exercită drepturile acestora în condițiile dispozițiilor legale⁵¹.

Interesele victimei, părții vătămate pot fi reprezentate în cursul desfășurării procesului în cauza penală de **avocați** sau alte **persoane imputernicite** cu asemenea atribuții prin procură⁵². În cazul în care victima nu dispune de mijloace financiare, ea are dreptul să fie asistată de un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Art. 481¹ CPP; a se vedea și art. 479 CPP.

⁴⁶ Alin. 2¹ art. 18 CPP.

⁴⁷ Alin. 1 art. 369 CPP.

⁴⁸ Art. 113 CPP.

⁴⁹ Alin. 6 art. 113 CPP.

⁵⁰ Art. 77 CPP.

⁵¹ Art. 78 CPP.

⁵² Art. 79 CPP; drepturile și obligațiile în art. 80 CPP.

În Codul de procedură penală se menționează despre participarea **pedagogului, psihologului și psihopedagogului**,⁵³ fără a se reglementa locul acestora în procesul penal, drepturile și obligațiile inerente, condițiile ce urmează a fi întrunite pentru a participa, instruirea și pregătirea profesională etc. Astfel, suntem în prezența unui deficit legal, care crează confuzii și dificultăți în procesul realizării acțiunilor procesuale și apărării efective a drepturilor minorilor victime sau martori ale infracțiunilor.

În calitate de **probe** în procesul penal se admit elemente de fapt constatate, inclusiv prin intermediul următoarelor mijloace: declarațiile părții vătămate, ale martorului; raportul de expertiză; înregistrările audio sau video.⁵⁴

Declarațiile obținute pe parcursul audierii se înregistrează prin mijloace tehnice video și se consemnează integral într-un proces-verbal⁵⁵. Suportul video pe care a fost înregistrată declarația, sigilat cu sigiliul instanței, se păstrează în original la instanță împreună cu copia procesului-verbal al declarației⁵⁶. Declarațiile respective pot fi utilizate ca mijloc de probă numai în măsura în care ele sunt confirmate de alte probe.

Expertiza⁵⁷ medico-legală sau cea psihiatrică, prin rapoartele întocmite, constată, clarifică sau evaluează *inter alia* circumstanțe ce țin de existența, caracterul, gradul leziunilor corporale, precum și de incapacitatea persoanei (fie privind vârsta; fie ca urmare a unei boli mintale, a unei dereglări psihice temporare, a unei alte dereglări a sănătății sau a debilității).

În ceea ce privește rapoartele psihologilor, notăm că, nu există vreo normă legală care nemijlocit ar reglementa calitatea acestora. În practică rapoartele psihologilor sunt tratate ca opinii ce îmbină constatările specialistului, și nu ca expertize⁵⁸. Corespunzător, este necesară încadrarea legală a rapoartelor ce sunt întocmite de către psihologi.

Înregistrările audio sau video, dobândite în condițiile Codului de procedură penală, constituie mijloace de probă dacă ele conțin date sau indici temeinici privind pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni și dacă conținutul lor contribuie la aflarea adevărului în cauza respectivă⁵⁹.

Codul de procedură penală reglementează păstrarea și, respectiv, asigurarea păstrării corpurilor delictive și a altor obiecte în cadrul desfășurării procesului penal⁶⁰. Nu este expres prevăzută păstrarea sau modalitatea asigurării securității înregistrărilor audio sau video. Anumite referințe legale constatăm cu privire la păstrarea declarațiilor martorului sau martorului minor, aplicabile și declarațiilor părții vătămate⁶¹. Considerăm că acestea sunt insuficiente și lasă loc de eventuale omisiuni, în special în cazul asigurării securității informației/datelor conținute de interviurile luate de la minorul victimă de către psiholog și, înregistrate corespunzător. Regretabil este faptul că Codul de procedură penală nu conține careva referințe cu privire la persoanele cu dizabilități (există doar prevederea participării interpretului pentru interpretarea semnelor în cazul persoanelor surde sau mute) or protecția acestora constituie un segment sensibil care necesită o abordare complexă prin a se ține cont de particularitățile fizice și psihice ale acestor persoane, precum și de necesitățile corespunzătoare (în special, dacă este vorba despre un copil victimă).

⁵³ A se vedea art. 110¹, 479, 481¹ CPP.

⁵⁴ Pentru detalii a se vedea art. 93 CPP; pentru studiu fiind dezvoltate doar mijloacele enunțate.

⁵⁵ În condițiile art. 110-110¹, 260-261 CPP. A se vedea și alin. 3 art. 113 CPP.

⁵⁶ Art. 115 CPP.

⁵⁷ Alin. 5¹ art. 58, alin. 1¹ art. 60, art. 97 CPP; Titlul IV, Capitolul III, Secțiunea a 7-a CPP.

⁵⁸ A se vedea art. 87 CPP, care reglementează statutul specialistului.

⁵⁹ Art. 164 CPP.

⁶⁰ A se vedea art. 159-160 CPP.

⁶¹ A se vedea art. 110-111 CPP.

1.3. Aprecierea sistemului justiției în domeniul copiilor victime ale infracțiunilor

În sistemul justiției juvenile în ultimii ani s-au produs schimbări în scopul asigurării drepturilor copilului, au menționat specialiștii intervievați. S-a înregistrat și tendința de a îmbunătăți situația copiilor victime ale infracțiunilor. Drept urmare, afirmă specialiștii, infracțiunile date nu mai sunt tănuite ca în anii precedenți când „nu se declarau, nu se înregistrează”, „nu ajungeau în judecată”. În afară de aceasta, specialiștii au evidențiat creșterea numărului infracțiunilor în care copiii sunt victime – „ în ultimii ani avem tot mai multe cazuri, în special, în ceea ce privește infracțiunile sexuale. Mamele sunt plecate peste hotare și copiii sunt abuzați de tați” (IIA_6_Judecător).

Atenția cea mai mare a fost orientată la procesul de audiere a minorilor, inclusiv a copiilor victime și martori ai infracțiunilor. Punctele tari ale actualului sistem de justiție privind copiii victime ale infracțiunilor, relatate de specialiștii în drept, cuprind procedura penală care în cazul persoanelor minore este una diferită de cea aplicată adulților și cere implicarea autorităților în asigurarea protecției copilului, în special, a specialiștilor pedagogi și psihologi, precum și prezența reprezentantului legal.

Cu toate acestea, nu s-au pregătit condițiile pentru a implementa prevederile legale, partea legală privind victimele este „cumva ignorată”: „Dacă ai aprobat o lege, trebuie să asiguri și implementarea financiară a acesteia. Conform articolului 39 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, statul trebuie să acorde copilului servicii de recuperare, ceea ce nu face. Părinții din banii lor plătesc expertiza, serviciile de recuperare” (IIA 11 Avocat parlamentar). Reprezentanții organelor de drept au relatat că există procedura penală, cu complicațiile sale, dar în linii generale tendința este de a o respecta, fără prea multe devieri.

Sistemul de justiție juvenilă a fost afectat negativ, în viziunea multor intervievați, de introducerea programului integrat de gestionare a dosarelor. Or, acest sistem nu mai asigură specializarea unor judecători pe problemele copiilor.

Problemele cu care se confruntă specialiștii legali ce examinează cazurile de infracțiuni împotriva copiilor țin de:

- Lipsa condițiilor pentru audierea minorilor. Articolul 110¹ al Codului de procedură penală nu funcționează pentru că lipsesc camere de audiere pentru copii. În prezent, în Republica Moldova funcționează doar 4 camere de audiere, 2 – în incinta ONG-urilor și altele 2 amenajate în incinta judecătoriilor (în mun. Bălți și or. Hâncești), preconizându-se pentru anul 2013 deschiderea încă a 7 camere de audiere pentru copii în alte 7 localități ale republicii, au relatat reprezentanții organelor de drept.

- Lipsa spațiilor pentru judecători este o problemă, în special, pentru mun. Chișinău „organizarea ședințelor în cazul copiilor victime chiar și pentru specialiștii legali din Chișinău cere organizare, efort, transport și nu este atât de ușor” (IIA 7 Magistrat).

- Asigurarea participării specialiștilor pedagogi și psihologi la toate etapele procesului de examinare legală a cazurilor copiilor victime ale infracțiunilor. Actele normative prevăd că trebuie asigurată prezența⁶², dar nu specifică cum. Instanțele de judecată nu au în statele de funcții pedagogi sau psihologi, deși au semnalat necesitatea unor asemenea specialiști, chiar poate și cu normă de muncă parțială. Lipsa acestor specialiști în statele de funcție tergiversează procesul de audiere a copiilor victime ale infracțiunilor – „statele de funcție pe Judecătoria nu sunt confirmate, nici de departament, nici de Cancelaria de Stat. Noi solicităm cel puțin pedagog în state, nemaivorbind de psiholog” (IIA 6 Judecător); „Angajarea unui pedagog ce activează într-o instituție de învățământ este cam dificilă. Pedagogul are acolo un program stabilit și trebuie să ne conformăm la programul lui. Noi însă, dacă am pune ședințele cu minorii doar după masă ar fi dificil. Suplimentar, o infracțiune gravă se examinează de un complet de judecători. Agenda este foarte

⁶² Codul de Procedură Penală, art. 110¹

încărcată și trebuie să alegem în așa fel orele ca să fie disponibili toți – 3 judecători, procurorul, avocatul, inculpatul etc.” (IIA 5 Judecător).

- Lipsa unei colaborări eficiente dintre organele de urmărire penală și procuratură, precum și dintre procuratură și instanța de judecată.

- Cantitatea mare a dosarelor, care în final se reflectă asupra calității întocmirii dosarului.

- Unele modalități de asigurare a prezenței specialiștilor nu întotdeauna sunt legale – *„noi ieșim din situație prin aceea că avem 2 lucrători cu studii pedagogice și îi implicăm pe ei în examinarea cauzelor când copiii sunt victime ale infracțiunilor”*. Lipsa pedagogilor sau psihologilor frecvent determină amânarea proceselor de judecată în care copii sunt victime ale infracțiunilor – *„noi trimestrial și anual generalizăm lucru procurorilor în ceea ce ține de asigurarea drepturilor copilului în procesul de urmărire penală. Procurorii ne informează că circa 30% din acțiunile de urmărire penală sunt amânate din cauza lipsei prezenței specialiștilor psihologi și pedagogi întrucât în lipsa acestora acțiunea de urmărire penală nu are forță probantă pentru că se încalcă normele procesuale” (IIA 8 Procuror).*

- Este necesar de dezvoltat și institutul expertizei psihologice pentru a utiliza în procesul de urmărire penală în cazurile în care copiii sunt victime ale infracțiunilor rapoartele de evaluare psihologică – *„legea prevede, dar noi nu avem asemenea specialiști. În registrul Ministerului de Justiție există numai un singur expert psiholog înregistrat în mod oficial” (IIA 8 Procuror).*

- O problemă aparte o constituie discuțiile privind necesitatea prezenței copilului în fața inculpatului. Reprezentanții legali au menționat că judecătorul nu poate să nu-i asigure dreptul constituțional inculpatului la apărare prin punerea întrebărilor. Unii judecători consultă opinia copilului privind audierea acestuia în fața inculpatului – *„noi întrebăm copilul dacă vrea ca acel nene să asiste în sală. Dacă el nu vrea ca abuzatorul să fie prezent, el nu este. Chiar dacă nu vrea să asiste reprezentantul legal, noi îl eliminăm, de asemenea. Îi creăm condiții și rămâne doar pedagogul” (IIA 5 Judecător).*

Asigurarea în cazurile de infracțiuni împotriva copilului a unui avocat din oficiu nu este o procedură obligatorie. Legislația națională prevede că doar în cazul în care familia victimei nu dispune de mijloace financiare, copilul-victimă are dreptul la asistență juridică garantată de stat – *„copilului în conflict cu legea i se asigură din oficiu avocat, dar nu există aceleași garanții pentru copilul victimă... Copilul victimă este mult mai nevinovat de ceea ce i s-a întâmplat în comparație cu copilul în conflict cu legea” (IIA 8 Procuror).*

Sistemul de justiție tinde să asigure un mediu prietenos copilului, au relatat reprezentanții sistemului de justiție, însă, nu se reușește la moment pe deplin – *„participarea la acțiunile de urmărire penală a unor specialiști nepregătiți relevă că sistemul nu este unul prietenos pentru că copiii nu se pot descătușa, nu le este asigurată o atmosferă prietenoasă” (IIA 8 Procuror); „Nu avem o justiție prietenoasă după cum ne recomandă Europa. Copii sunt luați de la ore și audiați fără prezența psihologului sau părinților” (IIA 11 Avocat parlamentar); „Procedura există, dar nu avem o deprindere prietenoasă, urmează să implementăm și să creăm o atitudine prietenoasă față de copil” (Reprezentantul MAI); „Comportamentul și atitudinea unor judecători față de victime lasă de dorit, tratează victima ca pe orice criminal” (IIA 11 Avocat parlamentar).*

Aceasta nu înseamnă că în Republica Moldova nu se încearcă să se implementeze în practică principiile unei justiții prietenoase copilului: *„La judecată am stat cu toții la o masă rotundă. Judecătorul nu era la o masă aparte. Era o atmosferă mai prietenoasă. Judecătorul zâmbea și a început cu întrebări la care copilul să poată răspunde” (IIA 2 DASPF).*

Pentru a asigura un mediu prietenos copilului mai este necesar de a realiza următoarele acțiuni în viziunea experților intervievați:

- soluționarea problemei spațiilor, inclusiv deschiderea camerelor de audiere pentru minori;
- specializarea psihologilor și pedagogilor, care să asigure asistență și consiliere copiilor victime ale infracțiunilor și membrilor familiilor acestora.

II. INSTRUMENTAREA CAZURILOR DE INFRAȚIUNI ÎMPOTRIVA COPIILOR: ASPECTE PRACTICE

2.1. Condițiile de desfășurare a audierilor legale

Datele colectate atestă că marea majoritate a specialiștilor din sistemul de justiție în ultimii 3 ani au avut în examinare mai mult decât un dosar în care copiii au fost victime ale infracțiunilor. (*a se vedea Tabelul 2*)

Vârsta minimă a copiilor victime ale infracțiunilor, cazurile cărora au fost examinate de participanții la studiu este de 1 an, iar cea maximă de 18 ani. Cel mai frecvent însă, copiii victime ale infracțiunilor au vârsta cuprinsă între 10-16 ani.

Tabelul 2. Numărul dosarelor în care copiii au fost victime ale infracțiunilor pe parcursul ultimilor 3 ani pe categoriile de respondenți, %

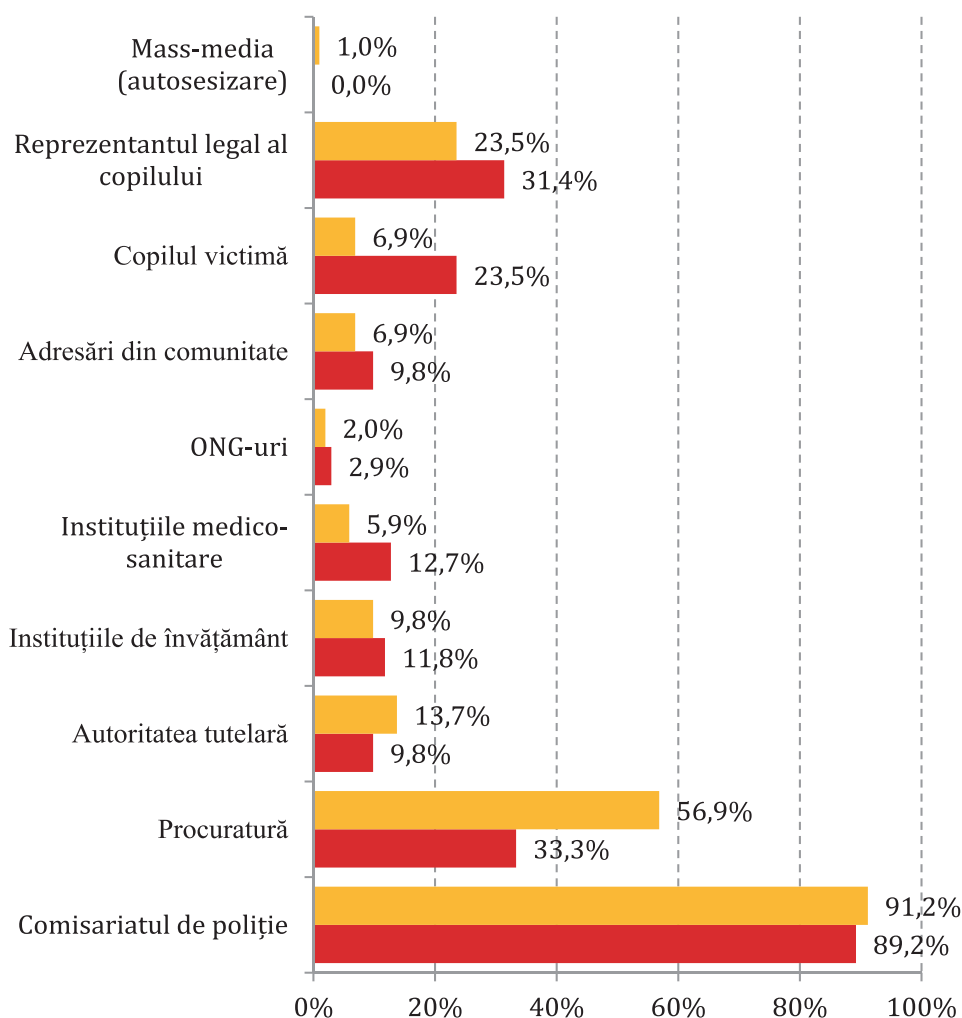
Nr. de dosare	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10 și mai mult	Nu țin minte
Ofițeri de urmărire penală	10,8	2,9	7,8	8,8	8,8	1,0	1,0	1,0	1,0	3,9	52,9
Procurori	8,9	14,9	9,9	6,9	6,9	3,0	2,0	2,0	0	4,0	41,6
Judecători	12,7	13,7	2,0	8,8	2,9	1,0	1,0	12,7	13,7	4,0	53,9

Cazurile în care copiii sunt victime ale infracțiunilor cel mai frecvent sunt semnalate de către comisariatele de poliție, procuratură, reprezentanții legali al copiilor. Important este însă faptul că 23,5% dintre copiii victime ale infracțiunilor se adresează singuri la ofițerii de urmărire penală. Instituțiile medico-sanitare, cele de învățământ și autoritățile tutelare se adresează reprezentanților organelor de drept pentru a sesiza fiecare al 10 caz de infracțiune împotriva copiilor. Numărul sesizărilor din partea membrilor comunităților sunt mai rare, chiar dacă o parte din ei interacționează zilnic cu acești copiii. În același timp, rolul organizațiilor neguvernamentale în acest proces este redus, fapt explicabil prin lipsa unor asemenea organizații în profil teritorial (*a se vedea Figura 2*).

Problemele cu care se confruntă ofițerii de urmărire penală, procurorii și judecătorii în documentarea și gestionarea cauzelor în care copiii sunt victime ale infracțiunilor sunt în linii generale aceleași, însă ponderea acestora diferă în dependență de categoria specialiștilor.

Astfel, în documentarea și gestionarea cauzelor în care copiii sunt victime ale infracțiunilor, ofițerii de urmărire penală au nominalizat cel mai frecvent următoarele tipuri de probleme: lipsa serviciilor psihologice specializate de asistență (67,3%), lipsa camerelor specializate de audiere pentru copii (57,4%), capacitățile limitate ale copiilor (40,6%), schimbarea declarațiilor copilului pe parcursul examinării cazului (33,7%), conlucrarea scăzută cu autoritățile tutelare (28,7%), conlucrarea scăzută cu administrația publică locală (18,8%), lipsa probelor (16,8%), conlucrarea scăzută cu instituțiile educaționale (15,8%), lipsa expertizei psihologice, conlucrarea scăzută cu instituțiile medico-sanitare (6,9%), conlucrarea scăzută cu serviciul de expertiză legală (5,0%) etc.

Figura 2. Instituțiile ce semnalează cazurile în care copiii sunt victime ale infracțiunilor

Procurorii au evidențiat următoarele probleme: lipsa camerelor specializate de audiere pentru copii (64,0%), lipsa serviciilor psihologice specializate de asistență (52,0%), capacitățile limitate ale copiilor (46,0%), schimbarea declarației copilului pe parcursul examinării cauzei (43,0%), lipsa probelor (25,0%), conlucrarea scăzută cu autoritățile tutelare (15,0%), lipsa expertizei psihologice (15,0%), conlucrarea scăzută cu instituțiile educaționale (10,0%), conlucrarea scăzută între specialiștii legali (7,0%), conlucrarea scăzută cu administrația publică locală (6,0%), conlucrarea scăzută cu instituțiile medico-sanitare (5,0%) etc.

Judecătorii au relatat preponderent problemele ce țin de lipsa camerelor de audiere pentru copii (88,8%), lipsa serviciilor psihologice specializate de asistență (61,2%), lipsa pregătirii psihologice a copilului pentru judecată (58,2%), capacitățile limitate ale copiilor în virtutea vârstei (54,1%), schimbarea declarațiilor copilului pe parcursul examinării cauzei (19,4%).

Analiza problemelor cu care se confruntă reprezentanții sistemului legal în documentarea și gestionarea cauzelor privind copiii victime a infracțiunilor demonstrează că există probleme de ordin obiectiv (lipsa camerelor de audiere, lipsa serviciilor psihologice specializate pentru copii, conlucrarea scăzută cu reprezentanții altor structuri sociale etc.), dar și probleme legate de specificul psihologic al copiilor victime ale infracțiunilor, cum ar fi capacitățile lor limitate în virtutea vârstei și dezvoltării de a expune și susține declarațiile privind infracțiunea.

Menționăm, că într-adevăr, există limite în capacitățile psihice ale copiilor care, uneori, complică procesul de revocare, expunere și susținere în timp a mărturiilor sale. De exemplu: volumul, durata de păstrare și precizia memoriei copiilor sunt mai mici, decât cele ale adulților; vocabularul preșcolarilor și al școlărilor mici este sărac în adjective și adverbe, mai mult ca atât, limbajul fiecărui copil este diferit și solicită o abordare individuală. Totuși, cercetările în domeniu demonstrează că reactualizarea evenimentelor traumatice de către copii deseori este, la fel de precisă, ca cea a adulților și, comparativ, cu detaliile, circumstanțele infracțiunii, aceștia cu mai mare precizie rețin esența evenimentului traumatic.⁶³ La fel, s-a constatat că fantezia copilului mai mare de 6-7 ani nu se deosebește, practic, de fantezia adultului și atunci când copilul reclamă abuzul sau neglijarea aceste fapte se demonstrează a fi reale. Doar 2 la sută din declarațiile copiilor abuzați sunt false.⁶⁴ Există demonstrații, precum că copiii, ca și adulții sunt mai sugestibili în raport cu informațiile periferice, ne semnificative pentru ei. Abuzul sexual reprezintă un eveniment extrem de proeminent în viața persoanei, încărcat cu stări emoționale negative, prin urmare, copiii vor fi mai puțin sugestibil în raport cu aceste acțiuni.⁶⁵

În acest context susținem ideea că copii victime / martori ale infracțiunilor sunt la fel de capabili de a oferi mărturii ca și maturii, doar că necesită o abordare specială.

Organizații neguvernamentale care au drept scop prevenirea abuzului față de copii, asistarea psihologică a acestora și membrilor familiei lor există preponderent în mun. Chișinău și Bălți și sunt practic inexistente în alte localități din republică.

Datele studiului conturează câteva categorii de probleme în cazul documentării și examinării cauzelor de infracțiuni împotriva copiilor: **(i) lipsa camerelor de audieri pentru copii; (ii) lipsa serviciilor psihologice specializate de asistență; (iii) capacitățile limitate ale copiilor de a depune mărturii în virtutea vârstei, dezvoltării etc., (iv) lipsa pregătirii psihologice a copilului pentru judecată; (v) schimbarea pe parcursul examinării cauzei a declarațiilor copilului; (vi) conlucrarea scăzută cu diferite autorități (autoritățile tutelare sau alte autorități publice locale etc.).**

Audierile legale, conform răspunsurilor participanților la cercetare, sunt realizate cel mai frecvent în birourile de serviciu (în cazul judecătorilor uneori în sălile de judecată) și foarte rar în cadrul altor instituții – Centrul Național pentru Prevenire a Abuzului față de Copii (Centrul „Amicul”), instituții de învățământ etc. *(a se vedea Tabelul 3)*

Tabelul 3. Locul unde se desfășoară audierile legale în cazurile copiilor victime ale infracțiunilor, %

	Biroul de serviciu/ sala de ședințe	CNPAC și alte ONG-uri	Instituții de învățământ	Procuratura	Camera de audieri	La domiciliu
Ofițeri de urmărire penală	97,0	6,0	2,0	1,0	0	1,0
Procurori	96,7	2,2	0	0	1,1	0
Judecători	97,6	1,2	0	0	1,2	0

Cele mai frecvente cazuri de infracțiuni împotriva copiilor examinate de respondenți sunt cele referitoare la viața sexuală, urmate de cele contra vieții și sănătății persoanei, patrimoniului, cinstei persoanei etc. *(a se vedea Figura 3)*

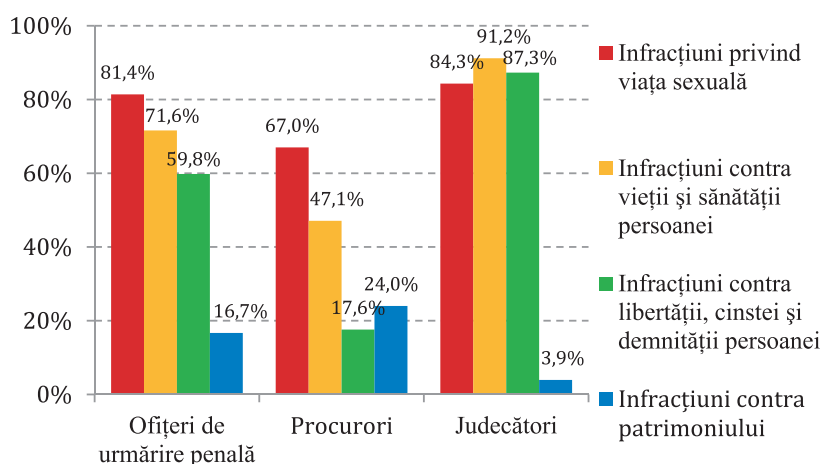
Analiza datelor din perspectiva gender, relevă că marea majoritate a cazurilor în care copiii sunt victime ale infracțiunilor sexuale sunt examinate de ofițeri de urmărire penală - femei, situație ce nu se observă în cazul celorlalți specialiști.

⁶³ Myers, J.E.B. Evidence in Child Abuse and Neglect Cases. USA, 1997, vol.I, pag.19

⁶⁴ Соонетс, Р и др. Недостойное обращение с детьми. Тарту, 2007, стр.146

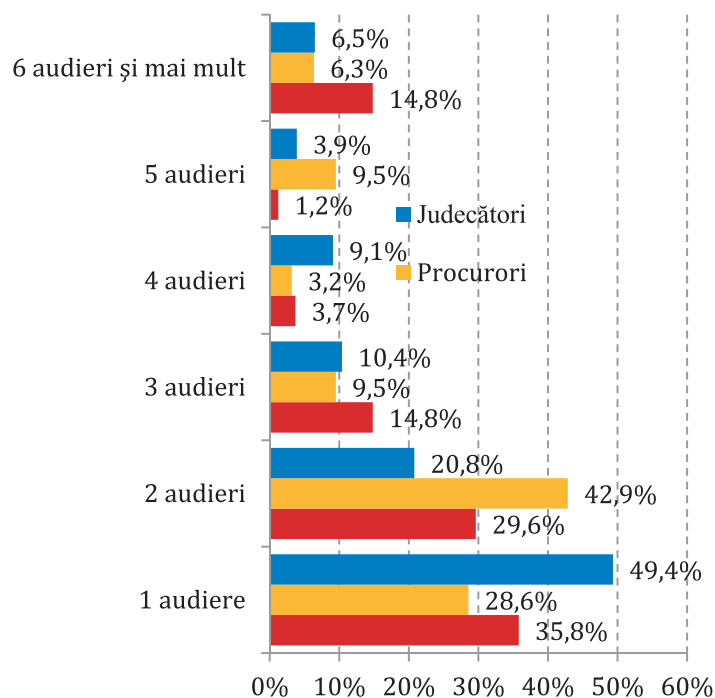
⁶⁵ Goodman, G.S. & Saywitz, K.J. Memories of Abuse; Interviewing Children When Sexual Victimization Is Suspected. 3 Child & Adolescent Psychiatric Clinics of North America 645, at 548 (1994)

Figura 3. Tipurile de infracțiuni în care au fost implicați copiii pe categorii de respondenți, %

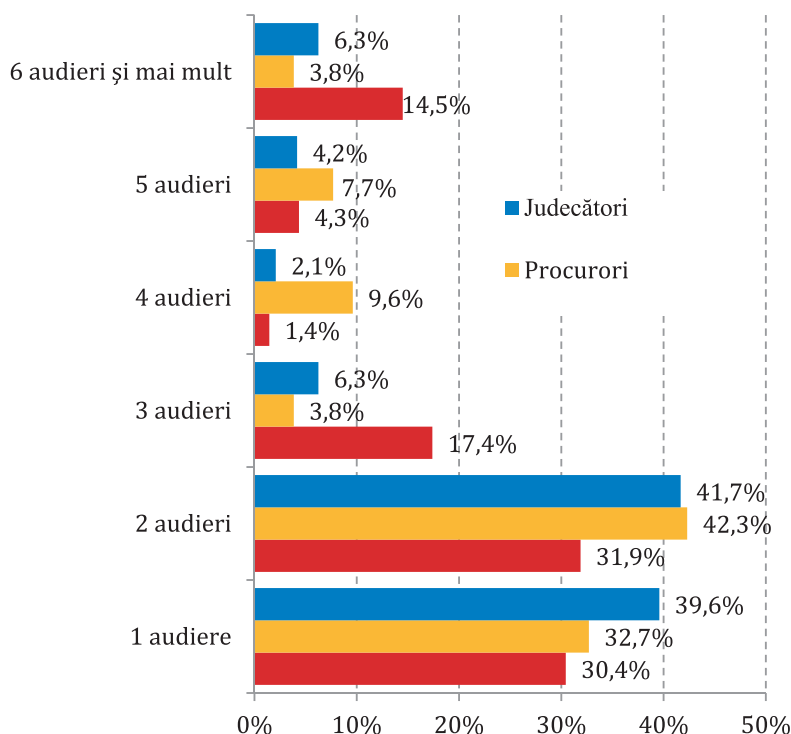
19 la sută dintre ofițerii de urmărire penală, 33 la sută dintre procurori și 16 la sută dintre judecători au menționat că nu au examinat cauze de infracțiuni sexuale împotriva copilului. Dintre cei care au avut în examinare astfel de cazuri, cel mai frecvent au desfășurat 1-2 audieri, însă în cazul a 35 la sută dintre ofițerii de urmărire penală, 29 la sută dintre procurori și 30 la sută dintre judecători numărul audierilor a fost mult mai mare (*a se vedea Figura 4*). Semnalăm că examinarea cauzelor în care copiii sunt victime ale infracțiunilor privind viața sexuală au cel mai mare număr al audierilor legale.

Figura 4. Numărul mediu de audieri legale în examinarea cazurilor de infracțiuni sexuale împotriva copilului, %

În ceea ce privește copiii victime ale infracțiunilor contra vieții și sănătății personale, 28 la sută dintre ofițerii de urmărire penală, 53 la sută dintre procurori și 9 la sută dintre judecători au menționat că nu au examinat cazuri de acest gen. Cei care au avut asemenea cazuri au relatat că în examinarea acestui tip de infracțiuni, cel mai frecvent desfășoară două audieri legale. (*a se vedea Figura 5*)

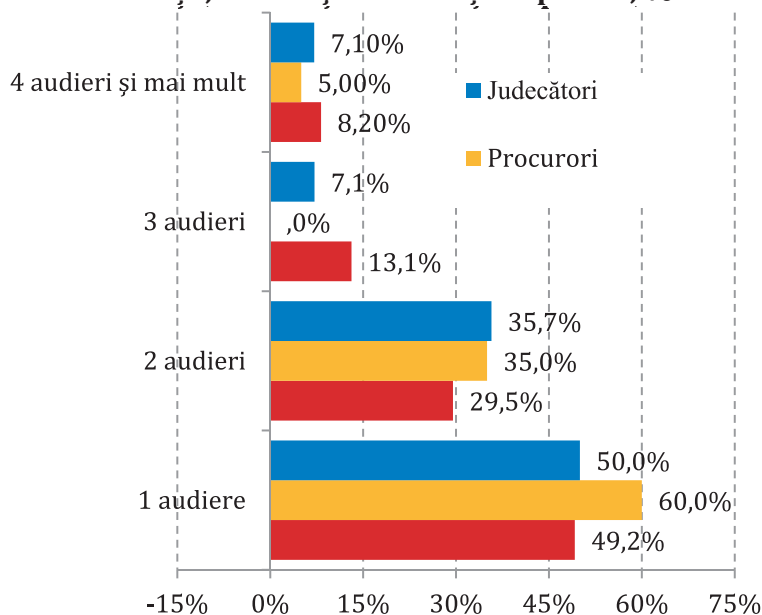
Figura 5. Numărul mediu de audieri legale în examinarea cazurilor de infrațiuni contra vieții și sănătății copilului, %

Infrațiunile contra libertății, cinstei și demnității copilului se află în examinarea specialiștilor legali mult mai rar decât primele două. 40 la sută dintre ofițerii de urmărire penală, 82 la sută dintre procurori și 13 la sută dintre judecători au menționat că nu au avut asemenea cazuri. Acest tip de infrațiuni, cel mai frecvent, se realizează în baza unei singure audieri. (a se vedea Figura 6)

Specialiștii legali au relatat că depun eforturi pentru a reduce numărul de audieri cu participarea copiilor - „ne străduim cât de mult este posibil ca copilul să nu fie audiat de câteva ori pentru că fiecare audiere înseamnă revictimizare” (IIA 9, MAI).

Figura 6. Numărul mediu de audieri legale în examinarea cazurilor de infrațiuni contra libertății, cinstei și demnității copilului, %

Din informația prezentată de copii s-a constatat că în mediu aceștia au fost audiați de 6-8 ori: în cadrul urmăririi penale de către anchetatori: 1-2 ori, procurori: 2-3 ori și în cadrul examinărilor în instanța de judecată la prima instanță: 1-2 ori, la Curtea de Apel: 1 dată, la Curtea Supremă de Justiție: 1 dată.

Studiul de caz nr. 1. Luminița

Luminița are 11 ani și a fost abuzată sexual de către vecinul lor (bărbat de 30 ani, din familie religioasă, căsătorit, cu copii) când a plecat la rugămintea mamei să transmită niște produse. Despre cele întâmplate copilul nu a povestit nimănui, iar peste câteva zile abuzul s-a repetat.

În cele din urmă, tatăl copilului a aflat despre acest fapt și s-a adresat la poliție. Totodată, a solicitat implicarea Centrului Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, unde copilul a primit asistență psihologică, socială și juridică (serviciile avocatului). Examinarea legală în sistemul de justiție a durat trei ani. Reieșind din faptul că inculpatul se afla în libertate, deținea o poziție socială mai înaltă decât părinții fetei, iar ea se confrunța cu stări de culpabilitate și rușine, autoritatea tutelară a decis plasarea copilului într-un centru de plasament temporar pentru copii.

În cadrul urmăririi penale copilul a fost intervievat de către:

- anchetator de 2 ori, motivul audierii repetate fiind îngrijorarea de a nu greși cumva, căci bănuitul era feciorul unei persoane importante în localitate;
- procuror – 1 dată;
- judecător (prima instanță) – 1 dată;
- judecători (Curtea de Apel) – prezentă de 2 ori, audiată - 1 dată (prima dată a fost rugată să aștepte (6 ore) pentru a afla că ședința de judecată se amână pentru altă dată.

Judecata din prima instanță a emis hotărârea de a pedepsi abuzatorul cu 3 ani condiționat. Curtea de Apel a susținut hotărârea din prima instanță. La momentul de față cazul se află la reexaminarea primei instanțe, după ce părinții fetei au contestat ultima hotărâre la Curtea Supremă de Justiție. Luminița continue să trăiască departe de casă.

La fiecare audiere numărul participanților se mărește. Astfel, la prima audiere, pe lângă copil și anchetator, de regulă este prezent și reprezentantul legal al copilului, cel mai frecvent părintele. În cadrul audierii la procuratură, copilul povestește cele întâmplate în fața mai multor persoane: de regulă se asociază psihologul/pedagogul și avocatul (în unele cazuri). În cadrul audierii în instanța de judecată, copilul este nevoit să mai repete ceea ce a povestit anterior de 6-7 ori, dar de data aceasta în prezența inculpatului și a unui grup mai mare de persoane: trei judecători, un greșier, doi avocați (personal și al inculpatului), un psiholog/pedagog, uneori reprezentantul legal și inculpatul. (*a se vedea Studiul de caz nr. 2*)

Studiul de caz nr. 2. Maricica

Maricica împreună cu fratele său au rămas să locuiască cu tata atunci când mama a plecat la muncă peste hotare. Tatăl pleca la serviciu de dimineață, iar pe copii îi obliga să se ocupe de gospodărie. Pentru neascultare, note rele, însărcinări nerealizate sau, pur și simplu, pentru o mișcare neatentă tatăl îi pedepsea fizic.

La ai săi 10 ani, Maricica știa să prepare mâncare, să spele, să facă ordine, adică putea face toate treburile casnice pe care le face o persoană matură în gospodărie. În fiecare an, relațiile familiale dintre tată și mamă se înrăutățeau tot mai mult. Tatăl a ajuns să le interzică copiilor să vorbească cu la telefon cu mama. Peste un timp, fiind frecvent în stare de ebrietate, tata a început să folosească fata în scopuri sexuale, impunându-i relații sexuale propriu – zise.

Maricica i-a povestit mamei despre calvarul prin care trecea, folosindu-se de telefonul prietenei sale. Mama a alertat rudele din Moldova ca să intervină până când ea reușește să ajungă în țară.

La prima audiere legală efectuată în incinta Comisariatului de poliție, Maricica a fost asistată de bunica sa, respectiv a trebuit să vorbească în fața a **două persoane**. Când a ajuns cazul în competența procuraturii, mama ajunsese în țară, preluând rolul de reprezentant legal al copilului. De acest caz s-au ocupat doi procurori: primul a fost înlăturat de la examinare din cauză insinuării că copilul spune minciuni, fiind sub influența mamei sale. Respectiv, copilul a repetat cele întâmplate încă pentru **trei persoane** (2 procurori și mama). În instanța de judecată, numărul persoanelor s-a mărit până la **nouă**: judecătorul (de regulă trebuie să fie trei judecători, dar în cazul Maricicăi a fost doar unul), greșierul, procurorul, avocatul copilului, reprezentantul legal, pedagogul, psihologul, inculpatul și avocatul inculpatului.

Expunerea în fața unui număr mare de persoane influențează negativ asupra copilului, acutizând simptomatologia traumatică, deoarece într-un auditoriu mare este dificil de a crea condiții favorabile pentru a susține emoțional copilul, pentru a stimula concentrarea atenției pe subiectul abordat (evenimentul traumatic) și expunerea verbală a detaliilor acestuia.⁶⁶ Cercetările arată că audierile multiple, cu adresarea întrebărilor formulate incorect și cu intonații severe au impact negativ asupra restabilirii psiho-emoționale a multor copii.⁶⁷

În acest context prezența psihologului poate diminua impactul negativ al acestor condiții asupra procesului de examinare a cauzei atât la etapa de urmărire penală, cât și în instanța de judecată.

În afară de aceasta, la etapa urmăririi penale majoritatea copiilor intervievați sunt examinați de către comisia psihiatrico-psihologică, care, de regulă, emite concluzia în baza examinării copilului timp de 2 ședințe: prima ședință este realizată de medicii psihiatri, care, de obicei, adresează întrebări despre cele întâmplate (copiii din nou povestesc despre trauma suportată); a doua ședință – este realizată de psiholog, care pe lângă întrebările despre cele întâmplate mai realizează și studiul particularităților psihologice ale copilului, cu aplicarea diferitor tehnici psihodiagnostice. „*Eu nu înțelegeam de ce ei mă pun să povestesc ceea ce era atât de clar scris în dosarul care era la ei pe masă. Aveam senzația că ori de câte ori povesteam nimeni nu mă aude.*”

Totodată există cazuri când din punct de vedere al specialiștilor comisiei de examinare există necesitatea de internare a copilului în clinica psihiatrică în scop de evaluare și emitere a expertizei, pe o perioadă de cel puțin 14 zile (*a se vedea Studiul de caz nr. 3*).

Studiul de caz nr. 3. Victoria

Când Victoria a împlinit 10 ani, tata a început să o folosească în scopuri sexuale. Victoria devenea tot mai stranie în comportament – erau momente de închidere în sine, supărare, tristețe și perioade când devenea nestăpânită, brutală, rebelă. Bunica a început să bănuiască că se întâmplă ceva ciudat între tată (feciorul ei) și fiică, dar în loc să devină mai atentă cu Victoria, a început să o suspecteze de comportament amoral, provocator.

Abuzurile sexuale la care a fost expusă Victoria timp de 5 ani au fost descoperite abia când în familia lor a apărut o nouă persoană – concubina tatălui. Într-o zi când tatăl era plecat la muncă, a simțindu-se rău (o durea burta) și, crezând că durerea putea fi cauzată de relațiile sexuale neprotejate, Victoria i-a povestit concubinei tatălui despre cele întâmplate.

În procesul examinării legale a fost solicitată expertiza psihologo-psihiatrică, care a fost efectuată în condiții de internare timp de 2 săptămâni în Clinica psihiatrică din capitală. Victoria nu era pregătită să vorbească în fața persoanelor necunoscute. Ea, în general, nu dorea să vorbească despre acest subiect – îi era frică de tatăl său (el putea să o lovească oriunde și să o numească cu cuvinte urâte, în special îi plăcea să o facă „nebună”). Această incapacitate de a vorbi liber despre abuzurile sexuale suportate pe parcursul mai multor ani, a costat-o două săptămâni de interogatoriu - „*mă aflam ca într-o închisoare. Înțelegeam că am făcut ceva rău, că m-am culcat cu tata și că mai apoi l-am trădat și pentru aceasta sunt chinuită aici în această închisoare. Nu puteam vorbi – mă credeau nebună!*”

Expertiza psihiatrico-legală a pus următorul diagnostic: debilitate mentală ușoară cu păstrarea capacității de conștientizare a faptelor real trăite.

În cazul examinării cauzelor de infracțiuni împotriva copiilor, ofițerii de urmărire penală au menționat că respectă următoarele etape (*întrebare deschisă*): stabilirea contactului psihologic cu copilul, discuția liberă sau invitarea la audiere a reprezentantului legal, urmează apoi audierea și întocmirea procesului verbal (95% din cazuri).

Procurorii au menționat că respectă următoarele etape de procedură în examinarea cauzelor în care copiii sunt victime ale infracțiunilor (*întrebare deschisă*): stabilirea contactului psihologic cu

⁶⁶ Murray, K. Live Television Link: An Evaluation of Its Use by Child Witnesses in Scottish Criminal Trials. at 104 (1995).

⁶⁷ Lipovsky, J.A. The Impact of Court on Children: Research Findings and Practical Recommendations. 9 Journal of Interpersonal Violence, 238-57, at 246 (1994).

copilul, audierea și asigurarea prezenței psihologului la audiere, discuție liberă cu copilul și întocmirea procesului verbal (88% din cazuri).

Judecătorii, la rândul lor, respectă următoarele etape (*întrebare deschisă*): stabilirea contactului psihologic cu copilul, audierea și asigurarea prezenței specialiștilor necesari, discuția liberă cu copilul și întocmirea procesului verbal (96% din cazuri). Constatăm, că specialiștii legali acordă o atenție deosebită stabilirii contactului psihologic cu copilul, încercând să discute liber cu aceștia.

80 la sută dintre ofițerii de urmărire penală consultă opinia copilului în ceea ce privește locul în care acesta dorește să fie audiat: 28 la sută o fac întotdeauna, 19 la sută deseori, 33 la sută uneori. Alții 20 la sută dintre ofițerii de urmărire penală au relatat că niciodată nu consultă opinia copilului privind locul de audiere. Răspunsurile colectate de la respondenți relevă că cel mai frecvent solicită opinia copilului privitor la locul de audiere ofițerii de urmărire penală cu un stagiu mai mare. (*a se vedea Tabelul 4*)

Tabelul 4. Consultarea de către ofițerii de urmărire penală a opiniei copilului privind locul în care acesta dorește să fie audiat, %

		Da, întotdeauna	Da, deseori	Da, uneori	Nu, niciodată
Total		28,0	19,0	33,0	20,0
Experiența de muncă	Până la 5 ani	26,2	21,4	33,3	19,0
	5-9 ani	25,8	12,9	38,7	22,6
	10-14 ani	35,3	23,5	17,6	23,5
	15 ani și mai mult	30,0	20,0	40,0	10,0
Sexul	Masculin	27,5	17,6	35,2	19,8
	Feminin	33,3	33,3	11,1	22,2

În comparație cu ofițerii de urmărire penală, procurorii consultă opinia copilului referitor la acest subiect mult mai rar – în proporție de 65 la sută. Respectiv, 17 la sută consultă opinia copilului întotdeauna, 15 la sută – deseori și 33 la sută – uneori. Și în cazul procurorilor se atestă că cei cu experiență mai mare de muncă consultă opinia copilului mai frecvent. (*a se vedea Tabelul 5*)

Tabelul 5. Consultarea de către procurori a opiniei copilului privind locul în care acesta dorește să fie audiat, %

		Da, întotdeauna	Da, deseori	Da, uneori	Nu, niciodată
Total		16,7	14,7	33,3	35,3
Experiența de muncă	Până la 5 ani	20,7	13,8	24,1	41,4
	5-9 ani	13,6	11,4	40,9	34,1
	10-14 ani	13,6	18,2	36,4	31,8
	15 ani și mai mult	28,6	28,6	14,3	28,6
Sexul	Masculin	17,5	15,9	36,5	30,2
	Feminin	15,4	12,8	28,2	43,6

Datele relevă că 65 la sută dintre judecători consultă opinia copilului privind locul audierii: 44 la sută o fac întotdeauna, 6 la sută - deseori și 15 la sută - uneori. 35 la sută dintre judecători au relatat că nu consultă opinia copilului despre locul în care acesta dorește să fie audiat. Cel mai frecvent nu consultă opinia copilului privind locul de audiere judecătorii cu o experiență de până la 5 ani – mai mult de jumătate dintre aceștia (*a se vedea Tabelul 6*). Judecătorii care au menționat că nu consultă niciodată sau foarte rar opinia copilului cu privire la locul audierii au motivat acest

fapt prin lipsa necesității unei asemenea acțiuni, mai rar prin lipsa spațiilor special amenajate pentru audierea copilului, lipsa de timp sau vârsta mică a copilului.

Tabelul 6. Consultarea de către judecători a opiniei copilului privind locul în care acesta dorește să fie audiat, %

		Da, întotdeauna	Da, deseori	Da, uneori	Nu, niciodată
Total		44,1	5,9	14,7	35,3
Experiența de muncă	Până la 5 ani	45,5	0	0	54,5
	5-9 ani	50,0	7,5	20,0	22,5
	10-14 ani	33,3	5,6	16,7	44,4
	15 ani și mai mult	42,4	6,1	12,1	39,4
Sexul	Masculin	46,6	5,5	12,3	35,6
	Feminin	37,9	6,9	20,7	34,5

Potrivit declarațiilor copiilor, majoritatea audierilor se desfășoară în incinta sectoarelor de poliție, procuraturilor sau judecătoriilor, în săli/birouri obișnuite. Copiii intervievați au menționat că au întâlnit mai multe dificultăți în cadrul audierilor în incinta sectoarelor de poliție: cabinete comune, prezența altor persoane, întreruperea declarațiilor copilului din mai multe cauze etc. (*a se vedea Studiul de caz nr. 4*)

Studiul de caz nr. 4. Ana

Ana a absolvit 10 clase și a hotărât să-și continue studiile la Chișinău, dar nu a fost admisă la studii și a hotărât să rămână în capitală, să muncească, iar la anul să încerce din nou la studii. Fata a fost angajată pe timp de noapte într-un bar, în calitate de chelneriță . Venea de la muncă aproape dimineața și imediat se culca. Trăia la gazdă împreună cu stăpânii – o familie fără copii. În ziua respectivă la ei venise o rudă, un bărbat care a rămas la ei peste noapte. Dimineața stăpânii au plecat la serviciu, iar oaspetele a dat buzna în odaia Anei și a violat-o. Ana a fost șocată, pentru prima dată a înțeles ce înseamnă să încremenești de frică. Despre prima audiere care a avut loc în incinta Comisariatului de poliție din sector, Ana povestește: „*Eu am venit singură la poliție. Îmi era foarte rușine să povestesc despre cele întâmplate în prezența mai multor persoane (în odaie erau câțiva domni și două doamne). De aceea am spus că am fost violată, gândindu-mă că imediat vor deveni serioși și îmi vor propune să vorbesc tet-a-tet. Dar nu a fost așa! Au pronunțat cu voce tare că a mai venit un „viol” și că s-a început perioada abuzurilor sexuale, de parcă toți violatorii au înnebunit în luna septembrie, văzând cum copiii se duc la școală. Stăteam în fața lor și prindeam asupra mea priviri evaluative, pline de îndoială, de parcă, nu eram victimă a violului, ci o prostituată. Ei s-au ciondănit un timp până când au decis al cui să fie cazul. Mai apoi am mers cu o doamnă în cabinet unde trebuia să povestesc totul cum s-a întâmplat. În cabinet era prezentă și colega ei de birou. În timp ce povesteam permanent cineva ne întrerupea, intrând în cabinet cu întrebări asupra altor subiecte sau, pur și simplu, ascultând ceea ce spuneam eu.”*

În opinia copiilor, mai bine sunt amenajate în acest sens cabinetele procurorilor și judecătorilor. Totuși, unele săli de judecată nu răspund necesităților psiho-emoționale ale copiilor: sunt prea mari, ceea ce trezește neliniște și insecuritate; sunt prezente multe persoane necunoscute (chiar dacă ședința este închisă), ceea ce nu predispune spre confesare, mai ales dacă este prezent inculpatul sau martorii sunt orientați negativ asupra copilului. Unele săli necesită reparație, copiilor le este frig și se sustrag la sunetul scârțâitului de podea etc.

În cazul audierii copiilor victime ale infracțiunilor, 10 la sută dintre ofițerii de urmărire penală utilizează înregistrarea audierii cu regularitate, 50 la sută de la caz la caz, iar 40 la sută – nu. Înregistrarea audierii are la bază următoarele motive: fortificarea declarațiilor, excluderea posibilității de a schimba declarațiile, veridicitatea probelor, documentare, demonstrarea că minorul nu a fost influențat de nimeni etc. Datele cercetării relevă că ofițerii cu experiență de muncă mai mare, de asemenea, ofițerii de urmărire penală de gen feminin mai frecvent utilizează înregistrarea audierii în cazul copiilor victime. (*a se vedea Tabelul 7*)

Tabelul 7. Utilizarea de către ofițerii de urmărire penală a audierilor înregistrate, %

		Da	Nu	În dependență de caz
Total		9,8	40,2	50,0
Experiența de muncă	Până la 5 ani	9,3	55,8	34,9
	5-9 ani	3,1	34,4	62,5
	10-14 ani	23,5	17,6	58,8
	15 ani și mai mult	10,0	30,0	60,0
Sexul	Masculin	8,6	41,9	49,5
	Feminin	22,2	22,2	55,6

Procurorii mai rar practică înregistrarea audierilor: 7 la sută - regulat, 28 la sută - de la caz la caz și 65 la sută - niciodată. Motivele menționate de procurori pentru înregistrarea audierilor includ: excluderea audierii repetate a copilului, excluderea traumatizării copilului, obținerea unor informații veridice, respectarea prevederilor legislației, posibilitatea ca psihologul să poată face o apreciere a minorului, să analizeze comportamentul minorului etc. (*a se vedea Tabelul 8*)

Tabelul 8. Utilizarea de către procurori a audierilor filmate, %

		Da	Nu	În dependență de caz
Total		6,9	64,7	28,4
Experiența de muncă	Până la 5 ani	3,4	69,0	27,6
	5-9 ani	9,1	68,2	22,7
	10-14 ani	4,5	50,0	45,5
	15 ani și mai mult	14,3	71,4	14,3
Sexul	Masculin	9,5	55,6	34,9
	Feminin	2,6	79,5	17,9

Judecătorii utilizează cel mai rar înregistrările audierilor copiilor victime ale infracțiunilor: 75,6% - nu o fac niciodată, 17,6% - privesc înregistrările video în dependență de caz și 5,9% - o fac în permanență. (*a se vedea Tabelul 9*) Femeile judecători utilizează mai rar audierile înregistrate ale copiilor victime decât bărbații judecători.

Cauzele care îi determină pe judecători să nu apeleze la audierile înregistrate ale copiilor victime cuprind lipsa tehnicii necesare pentru înregistrarea audierii (81,3%), lipsa unor pârgșii de asigurare a confidențialității înregistrărilor (28,6%), precum și lipsa necesității de a audia înregistrarea (18,7%).

Tabelul 9. Utilizarea de către judecători a audierilor înregistrate, %

		Da	Nu	În dependență de caz
Total		5,9	76,5	17,6
Experiența de muncă	Până la 5 ani	0	72,7	27,3
	5-9 ani	7,5	75,0	17,5
	10-14 ani	5,6	88,9	5,6
	15 ani și mai mult	6,1	72,7	21,2
Sexul	Masculin	8,2	72,6	19,2
	Feminin	0	86,2	13,8

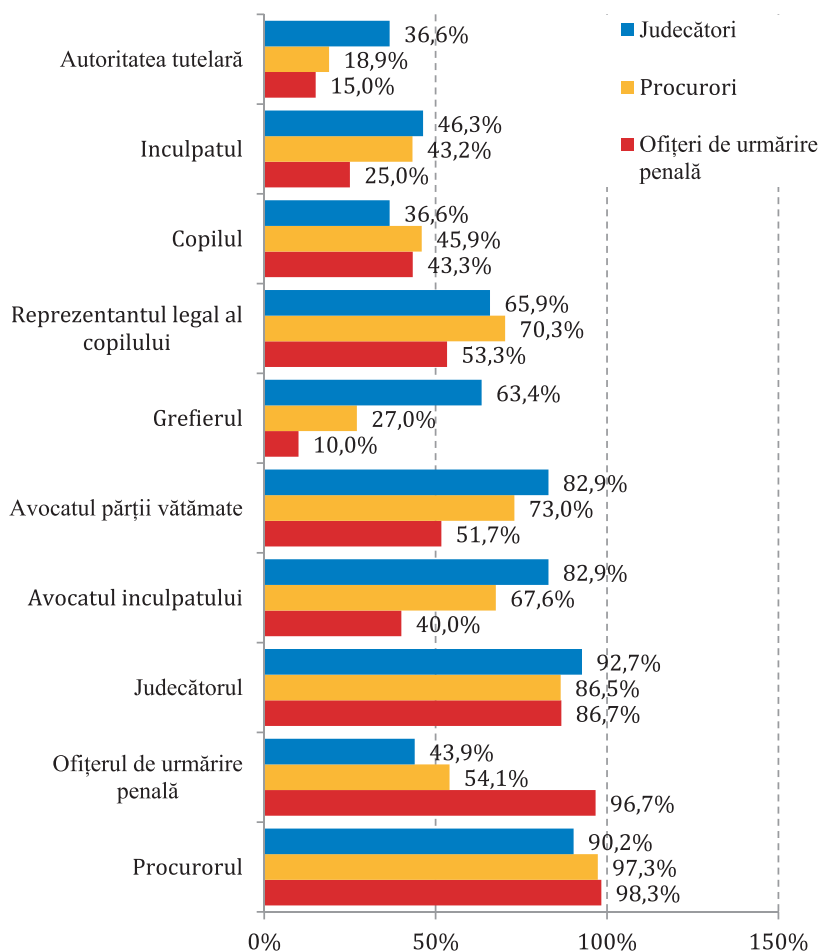
Cercetarea relevă faptul că la înregistrările video au acces mai multe persoane. Ofițerii de urmărire penală au relatat că la înregistrările video au acces procurorul în 98,5% din cazuri, ofițerul de urmărire penală în 96,7% din cazuri, judecătorul în 86,7% din cazuri, reprezentantul legal în 53,3% din cazuri, avocatul părții vătămate în 51,7% din cazuri, copilul în 43,3% de cazuri,

avocatul inculpatului în 40,0% din cazuri, inculpatul în 25,0% din cazuri, reprezentanții autorității tutelare în 15,0% din cazuri, grefierul în 10,0% din cazuri.

Procurorii au menționat aceiași actori care au acces la înregistrările video, însă într-o altă ordine: procurorul în 97,3% din cazuri, judecătorul în 86,5% din cazuri, avocatul părții vătămate în 73,0% din cazuri, reprezentantul legal în 70,3% din cazuri, avocatul inculpatului în 67,6% din cazuri, ofițerul de urmărire penală în 54,1% din cazuri, copilul în 45,9% din cazuri, inculpatul în 43,2% din cazuri, grefierul în 27,0% din cazuri și reprezentanții autorității tutelare în 18,9% din cazuri.

Și judecătorii au evidențiat în principiu aceiași actori care au acces la înregistrările video, relatând un acces mai mare în cazul judecătorilor, procurorilor, avocaților părții vătămate, avocaților inculpatului, reprezentanților legali, a grefierilor și mai rar în cazul inculpatului, ofițerului de urmărire penală, a copilului și autorității tutelare. (a se vedea Figura 7)

Figura 7. Accesul la înregistrările video conform participanților la cercetare, %

Locul de păstrare a înregistrărilor video se diferențiază într-o anumită măsură la ofițerii de urmărire penală, procurori și judecatori. 91 la sută dintre ofițerii de urmărire penală au relatat că înregistrările video sunt anexate la dosar, 5 la sută au declarat că se află în safeul personal și 4 la sută au menționat că se află în camerele de păstrare a corpurilor delictive, în comparație cu 86 la sută dintre procurori care au evidențiat că înregistrările video sunt anexate la dosar și 14 la sută că le păstrează în safeul personal. Judecătorii în proporție de 81 la sută au menționat că înregistrările video sunt anexate la dosar, 13 la sută - se păstrează în safeu și 6 la sută - în camera de delictive.

Se deosebește și modalitatea de asigurare a confidențialității înregistrărilor de către ofițerii de urmărire penală, procurorii și judecătorii. Or, ofițerii de urmărire penală au evidențiat că înregistrările cel mai frecvent se împachetează și sigilează, limitând accesul la aceste probe, procurorii au menționat că le păstrează în plicuri sigilate, judecătorii - limitează accesul. Semnalăm, însă, că practic în opinia fiecărui al 10 judecător confidențialitatea înregistrărilor video nu se asigură. (*a se vedea Tabelul 10*)

Tabelul 10. Modalitatea de asigurare a confidențialității înregistrărilor video (întrebare deschisă), %

	În plicuri sigilate	Limitarea accesului la probe	Conform prevederilor CPP	În safeul personal	În încăperi speciale	Nu se asigură confidențialitatea
Ofițerii de urmărire penală	46,7	33,3	17,8	0	0	0
Procurorii	52,2	13,0	13,0	13,0	13,0	0
Judecătorii	10,0	40,0	20,0	20,0	0	10,0

2.2. Pregătirea copilului pentru participarea în cadrul procedurilor legale

Nu toți ofițerii de urmărire penală și procurorii informează copilul victimă despre etapele și procedurile legale ce urmează a fi desfășurate. Datele studiului relevă că 58 la sută dintre ofițerii de urmărire penală și 61 la sută dintre procurori informează întotdeauna copilul despre procesul de audiere, alți 5 la sută dintre ofițerii de urmărire penală și 10 la sută dintre procurori nu-i informează niciodată. (a se vedea Tabelul 11)

Tabelul 11. Informarea copilului victimă a infracțiunii despre etapele și conținutul procedurilor legale, %

	Da, întotdeauna	Da, dar nu în toate cazurile	Nu, niciodată
Ofițeri de urmărire penală	57,8	37,3	4,9
Procurori	60,8	29,4	9,8

Nu există o viziune unică printre specialiștii legali în ceea ce privește vârsta minimă a copilului care trebuie să fie informat despre etapele și conținutul procedurilor legale care urmează a fi desfășurate. Cei mai mulți susțin că acest lucru s-ar putea de realizat începând cu 13 ani, deși unii specialiști au nominalizat chiar și vârsta de 3-4 ani.

În ceea ce privește informarea copilului despre drepturile lui în procesul de judecată, menționăm că această funcție este realizată de 89 la sută dintre judecători, 83 la sută dintre procurori și 53 la sută dintre ofițerii de urmărire penală. (a se vedea Tabelul 12)

Ofițerii de urmărire penală care informează copiii victime despre drepturile lor, o fac din următoarele considerente: pentru că copiii au dreptul să cunoască (49,3%), că așa sunt cerințele procedurii (25,3%), pentru o mai bună desfășurare a procesului (16,0%), pentru ca să obțină o informație cât mai complexă de la minor (6,7%) etc. Cei 5 la sută dintre ofițerii care nu informează copiii victime despre drepturile lor au menționat că nu fac acest lucru din cauza vârstei mici a copilului, stării sănătății copilului, stării fizice a copilului, însă ei susțin că informează reprezentantul legal despre aceste drepturi.

Procurorii informează copiii despre drepturile lor pentru că așa prevede Codul de procedură penală și respectă procedura (28,8%), pentru că copiii trebuie să-și cunoască drepturile (28,7%), pentru a stabili contactul psihologic (9,6%), pentru a evita depunerea unui denunț fals (3,2%). Procurorii care au relatat că nu informează copiii despre drepturi o fac din cauza stării de dezvoltare a copilului, în cazurile când infracțiunile nu sunt grave, în situațiile în care părțile se împacă sau pentru a nu traumatiza copilul.

În 63 la sută din cazuri, judecătorii informează copiii despre drepturile pe care le au în timpul desfășurării procesului de judecată, în 24 la sută din cazuri înainte de proces și în 13 la sută din cazuri în procesul de audiere propriu-zisă.

Judecătorii care informează copiii despre drepturile pe care le au nu o fac doar din obligațiunea legală stabilită de Codul de procedură penală (77,4%), dar și pentru ca copilul să fie mai sigur și mai protejat (17,7%) și să cunoască ceea ce se poate întâmpla (9,7%).

Tabelul 12. Informarea copilului victimă a infracțiunii despre drepturile lui în procesul de judecată, %

	Da, întotdeauna	Da, dar nu în toate cazurile	Nu, niciodată
Ofițeri de urmărire penală	52,9	21,6	25,5
Procurori	83,3	8,8	7,8
Judecătorii	89,2	5,9	4,9

Informarea reprezentantului legal al copilului se realizează mai frecvent. Judecătorii întotdeauna informează reprezentanții legali ai copilului despre drepturile lor, procurorii în 99 la sută din cazuri și ofițerii de urmărire penală în 97 la sută din cazuri informează atât despre etapele, procedurile, cât și drepturile pe care le au aceștia în procesul de judecată (a se vedea Tabelul 13).

Tabelul 13. Informarea reprezentantului legal al copilului despre etape, proceduri și drepturi în procesul de judecată, %

	Da, întotdeauna	Da, dar nu în toate cazurile	Nu, niciodată
Ofițeri de urmărire penală	97,1	1,0	2,0
Procurori	99,0	1,0	0
Judecătorii (doar drepturi)	100,	0	0

Nimeni din reprezentanții structurilor legale nu a menționat că efectuează etapa de pregătire a copilului către procedurile legale. Această operație de cele mai multe ori este realizată spontan de către persoanele de încredere ale copilului (părinții, reprezentanții legali în lipsa părinților).

Copiii intervievați au răspuns că au fost pregătiți către procedurile legale de părinți, de avocați (cine îi avea), dar, în special, de către psihologii din cadrul ONG-lor. Copiii au evidențiat rolul pozitiv al psihologului în pregătirea către audierile legale și către prezentarea declarațiilor în instanța de judecată.

Părinții discută despre proces acasă, dar din motiv că singuri manifestau neliniște, încordare, toată pregătirea lor se reducea la încurajarea copilului „să sperăm că totul va fi bine” sau rugămintea „să spui numai adevărul”.

Avocatul inițiază familia despre modul de desfășurare a procesului cel mai frecvent prin telefon sau uneori nemijlocit înainte de a intra în sala de audiere. Pregătirea include aducerea la cunoștința copilului despre drepturile sale și despre așteptările de moment a mai multor subiecți – participanți la proces (părinții, procurorul, judecătorii etc.). Copiii intervievați au declarat că, de regulă, înțelegeau că de la ei se așteaptă doar expunerea adevărului, a faptelor reale.

În cadrul interviurilor copiii au povestit că psihologul planifică din timp pregătirea către audiere, povestind despre: ce reprezintă procesul de audiere (în general), cine sunt participanții la proces; care sunt rolurile fiecăruia din participanți și inclusiv, care sunt drepturile și obligațiile copilului. Această pregătire avea loc în cabinetul psihologic din Centrul „Amicul”. Următoarele pregătiri, psihologul le inițiază nemijlocit înainte de audiere la procuratură sau la judecătorie. În aceste situații psihologul mai mult oferea suport emoțional, în urma căruia copilul devenea mai încrezut.

Toți copiii intervievați care au primit asistență psihologică orientată pe pregătirea către procedurile legale au confirmat că au obținut o încredere în sine și în finalizarea cu succes a procesului de examinare. De exemplu mergeau spre judecători cu gândul: „Acuș o să le povestesc totul și ei o să mă creadă”, paralel cu acest gând apărea senzația că „a devenit mai ușor să merg pe acest drum.” Iar un alt copil a spus: „Dacă nu era să fie ajutorul psihologului înainte de audiere, probabil nici nu mai vorbeam”.

Practica demonstrează că în unele situații pregătirea specială și suportul emoțional sunt necesare nu doar înainte, dar și în timpul audierii legale, mai ales când audierea copilului implică și participarea persoanelor (martori, inculpat) orientate împotriva copilului. În astfel de situații, copilul are nevoie de suport psiho-emoțional suplimentar ca să poată depăși situația complicată și să ajungă la finalizarea acestui proces.

În alte situații copiii se confruntă cu tracuri emoționale care îi fac inapți de a oferi declarații, iar în aceste situații intervenția psihologului s-a demonstrat a fi una din cele mai potrivite, când psihologul, practic, efectuează audierea legală a copilului (*a se vedea Studiul de caz nr. 5*).

Studiul de caz nr. 5. Elena

De când tata a plecat din familie, Elena a avut parte de mai multe evenimente: strașnice (conflicte și violență fizică între mama și concubinul ei), urâte (mama și concubinul ei în stare de ebrietate dându-se orgiilor sexuale) și periculoase (trimisă în stradă să procure băutură pe timp de noapte) etc.

Vizitându-și copilul, tata a început să observe semne alarmante în aspectul exterior al copilului și schimbări comportamentale vizibile. Făcând complicitate cu bunica copiilor (fosta soacră), tata a început să atenționeze diferite instanțe despre necesitatea evaluării situației copilului, astfel solicitarea a ajuns la Centrul „Amicul”.

Prima evaluare a copilului a demonstrat existența semnelor de abuz emoțional și neglijare a necesităților copilului, ca peste jumătate de an să apară primele declarații foarte evazive ale fetei despre niște lucruri urâte pe care le face concubinul mamei cu ea. Chiar dacă Elena nu a spus clar ce se întâmplă în familie, la insistența psihologului din cadrul Centrului „Amicul”, copilul a fost scos din familie și plasat în familia bunicii materne. Abia după trei luni de adaptare la noile condiții de trai și interacțiune cu psihologul, copilul a dat primele declarații despre molestarea și abuzul sexual la care a fost supusă de când mama a început să trăiască împreună cu concubinul său.

În cadrul examinării în instanța de judecată, copilul a refuzat să vorbească despre subiectul abuzului sexual. Astfel, judecătorii au delegat procesul de interviu psihologului de la Centrul „Amicul” și în condiții special amenajate (dotare cu echipament TV cu circuit închis) a avut loc audierea copilului, fără prezența altor persoane în aceeași cameră. Doar după modificările apărute în procesul de audiere, copilul a declarat abuzul sexual din partea concubinului mamei, inclusiv a oferit detalii suplimentare care nu le relatase în procesul de urmărire penală.

Hotărârea instanței – 12 ani privațiune de libertate. Hotărârea Curții de Apel – de a susține hotărârea primei instanțe.

În Republica Moldova nu există o părere unanim acceptată între diferiți actori care participă la examinarea cauzelor de infracțiuni împotriva copilului privind procedura de confruntare a copilului cu învinuitul. Procedura de confruntare este utilizată de 49 la sută dintre ofițerii de urmărire penală: 38,2% o utilizează uneori, 6,9% - deseori și 3,9% - întotdeauna. Respectiva procedură nu este utilizată de ofițerii de urmărire penală femei și doar uneori de cei cu o experiență de peste 15 ani (*a se vedea Tabelul 14*). Ofițerii de urmărire penală care utilizează respectiva procedură au menționat că astfel se clarifică divergențele în declarațiile părților (72,0%), se stabilește adevărul (24,0%) sau se stabilesc consecințele cauzei (8,0%).

Tabelul 14. Utilizarea procedurii de confruntare a copilului cu învinuitul de către ofițerii de urmărire penală, %

		Da, întotdeauna	Da, deseori	Da, uneori	Nu, niciodată
Total		3,9	6,9	38,2	51,0
Experiența de muncă	Până la 5 ani	2,3	4,7	37,2	55,8
	5-9 ani	3,1	9,4	46,9	40,6
	10-14 ani	11,8	11,8	17,6	58,8
	15 ani și mai mult	0	0	50,0	50,0
Sexul	Masculin	4,3	7,5	41,9	46,2
	Feminin	0	0	0	100,0

47,1% dintre procurori utilizează procedura de confruntare: 35,3% - uneori, 8,8% - deseori și 2,9% - rar. Și în cazul procurorilor observăm că procedura este utilizată mai rar de femei, dar și de procurorii cu o experiență de peste 15 ani (*a se vedea Tabelul 15*). Procurorii ce utilizează procedura dată au motivat acest fapt prin: clarificarea divergențelor aparărate (54,2%), stabilirea circumstanțelor infracțiunii (27,1%), stabilirea veridicității declarațiilor (14,6%), recunoașterea inculpatului (4,2%).

Tabelul 15. Utilizarea procedurii de confruntare a copilului cu învinuitul de către procurori, %

		Da, întotdeauna	Da, deseori	Da, uneori	Nu, niciodată
Total		2,9	8,8	35,3	52,9
Experiența de muncă	Până la 5 ani	6,9	6,9	51,7	34,5
	5-9 ani	0	6,8	36,4	56,8
	10-14 ani	4,5	13,6	22,7	59,1
	15 ani și mai mult	0	14,3	0	85,7
Sexul	Masculin	3,2	7,9	39,7	49,2
	Feminin	2,6	10,3	28,2	59,0

Prezența inculpatului în procesul de audiere legală a copilului a devenit un subiect controversat. Pe de o parte judecătorii într-o abordare formală ascultă doleanța copilului de a depune mărturie în lipsa inculpatului, pe de altă parte, nu întotdeauna o satisfac, argumentând că legislația în vigoare protejează dreptul inculpatului de a auzi toate declarațiile părții vătămate și de a adresa acesteia întrebări. (*a se vedea Studiul de caz nr. 6*)

Studiul de caz nr. 6. Valeria

Valeria (15 ani) provine dintr-o familie social-vulnerabilă, părinții căreia consumă frecvent alcool. Aflându-se în ospetie la sora sa mai mare, Valeria a fost violată de către un tânăr bărbat, vecinul surorii.

Mama și sora au fost împotriva atragerii poliției în rezolvarea acestui caz. Iar când poliția și procuratura au început urmărirea penală, atât mama, cât și sora mai mare erau împotriva audierii copilului.

În legătură cu aceasta, copilul a schimbat de trei ori declarațiile sale, fapt care l-a determinat pe procuror să solicite extragerea temporară a copilului din familie. Aflată într-un centru specializat pentru copii victime ale violenței, abia atunci Valeria a povestit ce i s-a întâmplat. Totodată, ea avea nevoie de prezența și încurajarea psihologului, a specialiștilor din centrul de plasament, deoarece era presată atât de propria mamă, cât și de sora și cunoscuții inculpatului, care încercau să influențeze poziția copilului.

În timpul audierii în instanța de judecată copilul a fost audiat în prezența inculpatului, motivându-se prin faptul că legea prevede dreptul inculpatului de a fi prezent la declarațiile părții vătămate și, totodată, vârsta copilului ar fi trebuit să îi permită declarații în prezența acestuia. Copilul a primit această condiție, dar pe parcurs s-a confruntat cu emoții negative puternice, crize de plâns, ceea ce a produs dificultăți în procesul de audiere și a necesitat modificarea condițiilor de audiere (au găsit un loc în care inculpatul să nu fie în prezența copilului, oferirea suportului emoțional din partea reprezentantului legal) pe parcurs.

Hotărârea primei instanțe – 6 ani privare de libertate.

Datele studiului cantitativ relevă că 1/3 dintre judecători nu audiază niciodată copilul în prezența inculpatului. Alții 38 la sută chiar dacă utilizează această procedură o fac doar uneori, 16 la sută – deseori și 13 la sută – întotdeauna (*a se vedea Tabelul 16*). Motivele care îi determină să audieze copilul în prezența inculpatului (întrebare deschisă) au fost explicate de judecători cel mai frecvent prin prevederile legale existente, necesitatea de clarificare a divergențelor existente și mai rar prin dorința copilului, lipsa încăperilor specializate pentru copii, dreptul inculpatului de a pune întrebări copilului.

Tabelul 16. Audierea copilului în prezența inculpatului de către judecători, %

		Da, întotdeauna	Da, deseori	Da, uneori	Nu, niciodată
Total		12,7	15,7	38,3	33,3
Experiența de muncă	Până la 5 ani	9,1	0	54,5	36,4
	5-9 ani	7,5	17,5	42,5	32,5
	10-14 ani	22,2	0	33,3	44,5
	15 ani și mai mult	15,2	27,3	30,3	27,3
Sexul	Masculin	11,0	13,7	39,7	35,6
	Feminin	17,2	20,7	34,5	27,6

III. ASISTENȚA PSIHOLICĂ ÎN CADRUL PROCEDURILOR LEGALE: PRACTICĂ DE SUSȚINERE A COPILULUI ȘI FAMILIEI

Legislația Republicii Moldova presupune posibilitatea atragerii pedagogilor, psihologilor⁶⁸ și psihopedagogilor⁶⁹ în procesul de examinare legală a cazurilor în care sunt implicați copiii. Totodată, în lege nu se concretizează nici rolul, nici poziția psihologului, pedagogului sau psihopedagogului și nici condițiile în care acești specialiști pot fi solicitați de către reprezentanții organelor de drept.

Pentru a clarifica diferența între noțiunile celor trei specialiști atrași în examinarea legală a copiilor: **psiholog**, **pedagog** și **psihopedagog** utilizăm definițiile regăsite în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova, precum și în surse științifice internaționale. Reieșind din descrierea specialității în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova, **psihologii** efectuează cercetări asupra proceselor mentale, studiază comportamente umane, individuale și colective și aplică cunoștințele dobândite la promovarea adaptării ființelor umane pe plan profesional, social, educativ, testează și determină caracteristicile mentale și aptitudinile și acordă consultații, analizează influența eredității, a factorilor sociali și profesionali asupra mentalității și comportamentului individului.⁷⁰ În același timp, în sursele științifice, această profesie presupune realizarea activităților de terapie și prevenire a tulburărilor emoționale și de personalitate⁷¹, precum și specializarea în domenii aplicative, printre care exploatarea copilului, abuzul sexual și maltratarea acestuia.⁷²

În Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova, nu se face diferență semnificativă între specialitatea psiholog și psihopedagog. **Psihopedagogul** face parte din același grup de bază 2445 - psihologii, alături de cercetător stagiar în științe psihologice, colaborator științific în științe psihologice, psiholog.⁷³ Pe când literatura de specialitate menționează următoarele: **psihopedagogul** activează la intersecția a două domenii, psihologie și pedagogie, urmărind realizarea următoarelor sarcini: a) studierea aspectelor de formare și dezvoltare a personalității copilului încadrat în mediul și procesul educațional, orientate pe cerințele societății; b) studierea aspectelor de dezvoltare la elevi a acelor capacități, abilități și aptitudini, pe baza cărora devine posibilă formarea și dezvoltarea personalității copilului în concordanță cu cerințele societății. Sfera de aplicabilitate – instituțiile generale de învățământ.⁷⁴ Astfel, conținutul activității profesionale a psihopedagogului este orientat în primul rând spre domeniul instructiv-educativ și în măsură mai mare se intersectează cu domeniul de activitate a profesorului.

Menționăm că în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova nu se regăsește specialitatea de pedagog, ci profesor. **Profesorul** desfășoară activități de predare – învățare în conformitate cu planul de învățământ și programa școlară. Sarcinile sunt orientate spre planificarea, organizarea, evaluarea procesului instructiv-educativ și participanții acestuia⁷⁵.

⁶⁸ Cod de Procedură Penală a Republicii Moldova, art. 479, al. (2), al. (3)

⁶⁹ Cod de Procedură Penală a Republicii Moldova, art.110¹, al. (1)

⁷⁰ Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova (CRM 006-97), aprobat prin Hotărârea Moldovastandard nr. 336-ST din 20 ianuarie 1998, modificat și completat prin hotărârea Moldovastandard nr. 964-ST din 27 iulie 2001, pus în aplicare de la 1 august 2001.

⁷¹ Zlate, M. Introducere în psihologie. Iași: Polirom, 2000, p.62

⁷² Zlate, m. Introducere în psihologie. Iași: Polirom, 2000, p.69

⁷³ Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova (CRM 006-97), aprobat prin Hotărârea Moldovastandard nr. 336-ST din 20 ianuarie 1998, modificat și completat prin hotărârea Moldovastandard nr. 964-ST din 27 iulie 2001, pus în aplicare de la 1 august 2001.

⁷⁴ Фридман, Л. Психопедагогика общего образования. Москва: Институт Практической психологии, 1997. 288 с.

⁷⁵ <http://consiliere.mmssf.ro/po.war/pdf/profesor.pdf>

Faptul că Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova nu nominalizează profesia de pedagog contravine implicării acestuia în procedurile legale ce țin de audierea copiilor victime ale infracțiunilor. Totodată, reieșind din sfera de aplicabilitate a specialiștilor nominalizați, considerăm că psihologul, într-o măsură mai mare, răspunde mai multor sarcini care apar în procesul de examinare legală: cunoaște particularitățile de vârstă și particularitățile specifice copiilor abuzați, maltratați, exploatați etc.; prezintă profilului psiho-comportamental al copilului; recomandă condițiile necesare unei audieri eficiente a copilului; oferă suport informațional și emoțional atât copilului, cât și reprezentantului legal etc.

Reieșind din definiția specialității și funcțiile menționate ale psihologului ne-am propus să elaborăm o descriere a capacităților și funcțiilor psihologului specializat în domeniul asistenței psihologice în procesul examinării legale a copiilor victime a infracțiunilor: (i) studiază comportamentul copiilor, elaborează și aplică teste pentru măsurarea proceselor mintale și a altor caracteristici (procese afective, atitudini, motivație etc.) cu scopul cunoașterii impactului infracțiunii (violență, exploatare, trafic etc.) asupra dezvoltării acestora; (ii) cercetează recomandând condiții și modalități de interacțiune cu astfel de copii în procesul de examinare legală; (iii) desfășoară activitatea de asistență psihologică a copiilor în procesul de examinare legală, inclusiv în cadrul audierilor legale.

În Republica Moldova, după cum ne demonstrează practica, actorii din sistemul de justiție se adresează după ajutorul psihologului, preponderent, reieșind din reprezentările personale și experiența de interacțiune cu psihologii. Astfel, datele cercetării relevă că 17,6% dintre ofițerii de urmărire penală, 9,8% dintre procurori și 8,8% dintre judecători au avut cazuri când la audierea legală a copilului nu a participat psihologul (*a se vedea Tabelul 17*).

Implicarea pedagogilor și psihologilor în examinarea cauzelor de infracțiuni împotriva copiilor de către actorii sistemului de justiție sunt diferite. Datele colectate în cadrul studiului relevă că pedagogii, în comparație cu psihologii participă mai frecvent în examinarea legală a unor asemenea cazuri. Conform răspunsurilor oferite de judecători constatăm că nu există audieri legale a copiilor victime ale infracțiunilor la care să nu participe pedagogul. Însă, aproape fiecare al 10 caz de audiere legală a copilului victimă a infracțiunii realizată de procuror sau judecător și aproape fiecare a patra audiere a ofițerilor de urmărire penală se desfășoară fără participarea psihologului (*a se vedea Tabelul 17*).

Tabelul 17. Participarea specialiștilor la audierea legală a copilului, %

	Da, întotdeauna	Da, deseori	Da, uneori	Nu, niciodată
	Pedagog			
Ofițeri de urmărire penală	58,8	22,5	9,8	8,8
Procurori	69,6	12,7	10,8	6,9
Judecători	79,4	13,7	6,9	0
	Psiholog			
Ofițeri de urmărire penală	38,2	27,5	16,7	17,6
Procurori	43,1	22,5	24,5	9,8
Judecători	56,9	14,7	19,6	8,8

Și mai dificilă este examinarea cazurilor când copiii victime ale infracțiunilor sunt cu nevoi speciale. 16,7% dintre ofițerii de urmărire penală au menționat că au avut în examinare astfel de cazuri. Datele atestă că aceste cazuri au fost examinate într-o măsură mai mare de ofițeri de urmărire penală femei și specialiști cu o experiență de muncă de peste 10 ani (*a se vedea Tabelul 18*).

În examinarea acestor cauze au fost implicați următorii specialiști: psihopedagogi (aproape în jumătate din cazurile examinate), specialiști de la societatea surdo-mușilor (1/4 din cazurile examinate), asistenții sociali (aproape 1/5 din cazuri), psihiatri (în fiecare al 10 caz), medici etc. În 6 la sută din cazuri nu au fost implicați alți specialiști.

Tabelul 18. Examinarea de către ofițerii de urmărire penală a cazurilor în care copiii cu necesități speciale au fost victime ale infracțiunilor, %

		Da	Nu
Total		16,7	83,3
Experiența de muncă	Până la 5 ani	11,6	88,4
	5-9 ani	18,8	81,3
	10-14 ani	23,5	76,5
	15 ani și mai mult	20,0	80,0
Sexul	Masculin	15,1	84,9
	Feminin	33,3	66,7

Numărul procurorilor care au examinat cazuri în care copiii cu necesități speciale au fost victime ale infracțiunilor în cadrul eșantionului de cercetare este unul foarte mic – doar 4 la sută.

14,7% dintre judecători au examinat asemenea cazuri (*a se vedea Tabelul 19*). La examinarea cauzelor respective au fost implicați cel mai frecvent psihologii (peste jumătate din cazuri), pedagogii (1/3 din cazuri), psihiatrii (1/5 din cazuri), traducători, logopezi etc. În 13 la sută din aceste cazuri nu au fost implicați specialiști.

Tabelul 19. Examinarea de către judecători a cazurilor în care copiii cu necesități speciale au fost victime ale infracțiunilor, %

		Da	Nu
Total		14,7	85,3
Experiența de muncă	Până la 5 ani	18,2	81,8
	5-9 ani	12,5	87,5
	10-14 ani	22,2	77,8
	15 ani și mai mult	12,1	87,9
Sexul	Masculin	16,4	83,6
	Feminin	10,3	89,7

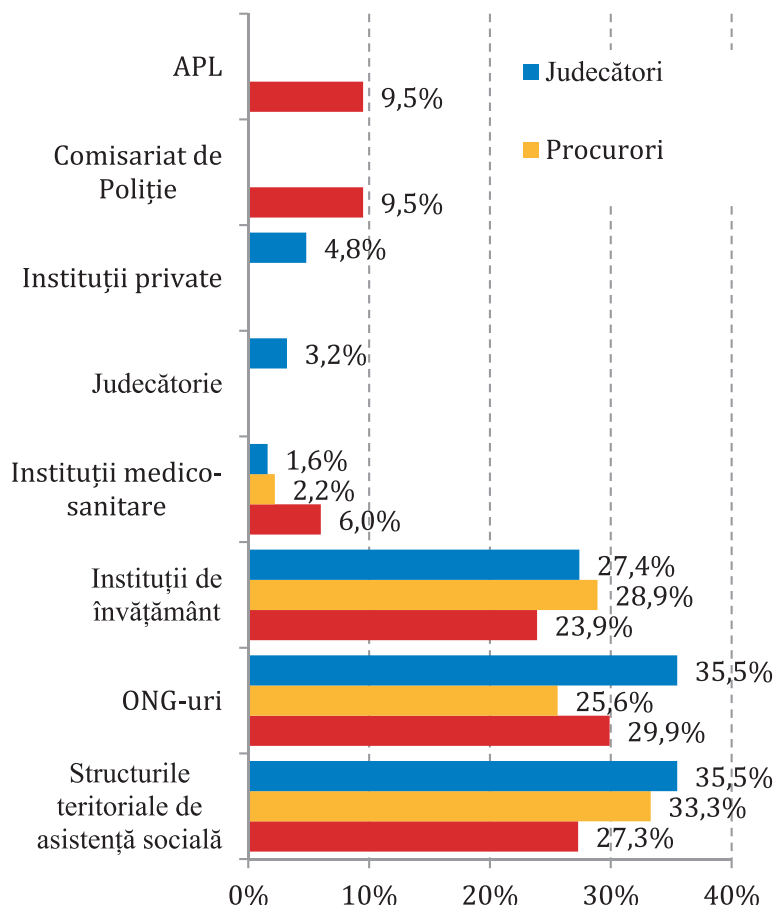
Ofițerii de urmărire penală au relatat că pentru participarea psihologului la audierea legală a copilului victimă ale infracțiunii s-au adresat la organizații neguvernamentale (29,9%, inclusiv 14,3% la Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii), structurile teritoriale de asistență socială și protecție a familiei (27,3%), instituțiile de învățământ, inclusiv Direcția raională de învățământ (23,9%), Comisariatul de Poliție (9,5%), autoritățile publice locale (9,5%), instituții medicale (6,0%) etc.

Procurorii au solicitat psiholog pentru a participa la audierile copilului de la structurile teritoriale de asistență socială și protecție a familiei (33,3%), instituțiile de învățământ (28,9%), organizații neguvernamentale (25,6%, inclusiv 16,7% de la Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii și 6,7% de la Centrul Internațional „La Strada”) etc.

Judecătorii au menționat că au solicitat prezența psihologului la audierile copiilor victime ale infracțiunilor de la structurile teritoriale de asistență socială și protecția a copilului (35,5%), organizații neguvernamentale (35,5%, inclusiv 22,6% de la Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii și 12,9% de la Centrul Internațional „La Strada”), instituțiile de învățământ (27,4%), instituții private de servicii psihologice (4,8%), de la judecătoria (3,2%) etc. (*a se vedea Figura 8*)

Datele relevă că specialiștii legali cel mai frecvent apelează la psihologii din cadrul structurilor teritoriale de asistență socială, cei din cadrul sectorului neguvernamental sau a instituțiilor de învățământ, dar ei au menționat necesitatea instituționalizării acestora și specializării – „să fie instituit un asemenea serviciu și de pregătit acești specialiști pentru ca ei să se implice eficient în cadrul procesului” (IIA 8 Procuror).

Figura 8. Instituțiile de la care s-a solicitat psihologul pentru participarea la audierea copilului, %

Sectorul neguvernamental în domeniul respectiv conlucrează cu instituțiile guvernamentale, dar el nu poate să-și asume toate responsabilitățile, acest fapt a fost menționat de specialiștii în drept intervievați. Rolul organizațiilor neguvernamentale trebuie să fie îndreptat în mod particular spre sensibilizarea populației, de asemenea, axat pe acțiuni de prevenție și profilaxie, celelalte acțiuni în acest sector trebuie să și le asume statul.

Analiza comparativă a măsurii în care pedagogul și psihologul au ajutat la efectuarea audierii legale în opinia specialiștilor legali relevă că acești specialiști ajută în *mare și foarte mare măsură* (opinia a 47 la sută dintre ofițerii de urmărire penală, 54 la sută a procurorilor și 79 la sută a judecătorilor despre pedagog și a 58 la sută dintre ofițerii de urmărire penală, 57 la sută a procurorilor și 87 la sută a judecătorilor despre psiholog).

În același timp, datele reflectă că există posibilități de perfecționare/îmbunătățire a implicării pedagogilor și psihologilor în audierile legale. Or, o parte dintre ofițerii de urmărire penală, procurori și judecători consideră că implicarea a ajutat în *mică și foarte mică măsură*. Astfel, 24 la sută dintre ofițeri au menționat că asistența pedagogului și 17 la sută că asistența psihologului a ajutat în *mică și foarte mică măsură*; respectiv 34 și 18 la sută dintre procurori, 15 și 7 la sută dintre judecători. (a se vedea Tabelul 20)

Tabelul 20. Măsura în care implicarea specialiștilor a ajutat la efectuarea audierii legale⁷⁶, %

	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	În foarte mică măsură	De la caz la caz, uneori a ajutat, alteori - nu
Pedagog					
Ofițeri de urmărire penală	9,7	37,6	13,4	10,8	22,6
Procurori	16,8	36,8	17,9	15,8	12,6
Judecători	38,2	41,2	11,8	3,0	5,9
Psiholog					
Ofițeri de urmărire penală	15,5	42,8	7,1	9,6	25,0
Procurori	27,8	28,9	14,4	3,3	25,6
Judecători	53,8	33,3	4,3	2,3	6,5

Specialiștii participanți la studiu consideră necesară implicarea pedagogului la etapa de urmărire penală în examinarea cazurilor de infracțiuni împotriva copilului. Această necesitate este resimțită în special de judecători, mai puțin de ofițerii de urmărire penală și procurori. Dintre cei care au avut în examinare diferite tipuri de infracțiuni împotriva copilului sub 7 la sută dintre specialiștii legali nu consideră necesară prezența pedagogului. (*a se vedea Tabelul 21*)

Tabelul 21. Necesitatea implicării pedagogului la etapa de urmărire penală a infracțiunilor, %

	Este necesar	Este necesar uneori	Nu este necesar	Nu am avut așa cazuri în gestiune
Infracțiunile privind viața sexuală				
Ofițeri de urmărire penală	57,8	16,7	6,9	18,6
Procurori	50,4	11,7	4,9	33,0
Judecători	65,1	14,3	4,9	15,7
Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei				
Ofițeri de urmărire penală	47,1	17,6	6,9	28,4
Procurori	34,3	5,9	6,9	52,9
Judecători	63,8	24,5	2,9	8,8
Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei				
Ofițeri de urmărire penală	40,2	15,7	3,9	40,2
Procurori	14,6	2,0	1,0	82,4
Judecători	61,9	22,5	2,9	12,7

Datele cercetării atestă că specialiștii legali consideră necesară implicarea psihologului la etapa de urmărire penală în cazurile copiilor victime ale infracțiunilor, indiferent de tipul de infracțiune. Prezența camerelor de audieri demonstrează necesitatea prezenței psihologului care să poată formula și reformula întrebările adresate copilului (*a se vedea Tabelul 22*). Numărul specialiștilor legali care au negat necesitatea acestor specialiști este foarte mic. Judecătorii sunt cei care consideră în cea mai mare măsură necesitatea acestor specialiști și din simplul motiv că marea majoritate a celor care au participat la cercetare au avut diferite cazuri, inclusiv diferite tipuri de

⁷⁶ Opinia specialiștilor legali care au apelat la serviciile psihologului pentru audierea legală a copilului: 84 de ofițeri de urmărire penală, 92 de procurori și 93 de judecători.

infracțiuni în care copiii au fost victime. Totuși, în anumite situații nu este necesară prezența psihologului - au menționat sub 2 la sută dintre ofițerii de urmărire penală, procurori și judecători. Mai rar poate fi implicat psihologul în cazurile de infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei ori pentru infracțiunile contra libertății, cinstei și demnității persoanei.

Specialiștii intervievați în cadrul studiului calitativ au semnalat necesitatea dezvoltării asistenței psihologice, în general, și a asistenței psihologice a copiilor victime ale infracțiunilor, în special - „De serviciile psihologului trebuie să beneficieze întreaga echipă – ofițeri de urmărire penală, procurori, judecători, copii, familii... Trebuie să creăm un sistem de evaluare psihologică a oricărei persoane, inclusiv de reabilitare psihologică a victimei” (IIA 9 MAI).

Dar, participarea pedagogului și psihologului la audierea copiilor victime ale infracțiunilor nu înseamnă simpla prezență, ci asigurarea unui ajutor copilului, inclusiv organelor de drept – „avem foarte multe cazuri când totul se reduce la o simplă asistență – pedagogul s-a așezat pe scaun și se gândește cât mai repede să plece că are problemele sale și că la audieri vine din contul său propriu” (IIA 8 Procuror); „Pedagogii, psihologii, psiho-pedagogii frecvent se implică foarte puțin deoarece ei nu sunt instruiți în domeniu dat. De aceea este nevoie de un psiholog sau pedagog bine instruit, încadrat în statele de funcție ale instanței de judecată. El trebuie să vorbească și cu copilul și cu părinții acestuia. Copilul victimă nu este atât de simplu” (IIA 7 Magistrat).

În cadrul studiului au fost identificate situații când procesul a fost amânat din cauză că pedagogul nu a putut face față situației „recent procurorul și-a asumat responsabilitatea de a asigura prezența unui psiholog pentru a fi audiată partea vătămată, deoarece cu pedagogul nu am reușit” (IIA 6 Judecător).

Tabelul 22. Necesitatea implicării psihologului la etapa de urmărire penală a infracțiunilor, %

	Este necesar	Este necesar uneori	Nu este necesar	Nu am avut așa cazuri în gestiune
Infracțiunile privind viața sexuală				
Ofițeri de urmărire penală	76,5	3,9	1,0	18,6
Procurori	64,0	2,0	1,0	33,0
Judecători	78,4	5,9	0	15,7
Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei				
Ofițeri de urmărire penală	53,9	16,7	1,0	28,4
Procurori	40,2	5,9	1,0	52,9
Judecători	72,5	16,7	2,0	8,8
Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei				
Ofițeri de urmărire penală	48,0	11,8	0	40,2
Procurori	17,6	0	0	82,4
Judecători	70,6	14,7	2,0	12,7

Studiul a permis consultarea opiniei specialiștilor legali în ceea ce privește etapa de urmărire penală la care ei consideră că ar trebui să se implice pedagogul și psihologul (întrebare deschisă).

Respectiv, 61,5% dintre ofițerii de urmărire penală consideră că pedagogul trebuie să fie implicat la toate etapele de urmărire penală a cazurilor de infracțiuni împotriva copilului (inclusiv de la sesizarea cazului), 21,8% doar la audiere, 10,3% după necesitate, în dependență de situația fiecărui copil, alții în dependență de tipul de infracțiune. În ceea ce privește psihologul, 69,0% dintre ofițerii de urmărire penală consideră că acesta trebuie să fie implicat în toate etapele procesului de urmărire penală a cazurilor de infracțiuni împotriva copilului (inclusiv de la sesizarea cazului), 28,7% doar la audiere, alții 3,3 % au menționat că psihologul ar trebui să se implice până la inițierea cazului de urmărire penală sau după necesitate. Semnalăm că ofițerii cu o experiență de muncă de peste 10 ani mai frecvent au semnalat necesitatea implicării psihologului în toate etapele de urmărire penală.

Opiniile procurorilor nu se deosebesc esențial de cele ale ofițerilor de urmărire penală. 52,9% dintre procurori au relatat că pedagogul trebuie să fie implicat la toate etapele procesului de urmărire penală, 37,1% doar la audiere, ceilalți în dependență de caz. Respectiv, 61,0% dintre aceștia consideră că psihologul trebuie să fie implicat la toate etapele de urmărire penală, 31,2% doar la audieri, 7,8% la etapa de confruntare, alții au evidențiat nemijlocit la etapa de urmărire penală, la depunerea declarațiilor, la momentul întocmirii raportului psihologic. În cazul procurorilor, s-a observat că cei cu o experiență de până la 15 ani au menționat mai frecvent necesitatea implicării psihologului la toate etapele de urmărire penală, iar cei cu experiența de muncă de peste 15 ani doar la etapa de audiere.

Viziunile judecătorilor se deosebesc într-o măsură mai mare de cele ale altor specialiști legali. 53,1% dintre judecători consideră că pedagogul trebuie implicat doar la etapa de audiere, 37,5% la toate etapele, 3,1% la etapa de confruntare, 3,1% că pedagogul este necesar în cazul în care lipsește psihologul. Și în cazul psihologului se atestă aceeași perspectivă - 47,9% dintre aceștia consideră necesitatea psihologului doar la audiere, 36,6% - la toate etapele procesului de urmărire penală, iar ceilalți pentru a stabili contactul cu copilul, la confruntare, la expertiza medico-legală, la infracțiunile grave. În cazul acestor specialiști se observă că judecătorii cu o experiență de peste 15 ani, mai frecvent au menționat necesitatea implicării pedagogului și psihologului la toate etapele, iar cei cu o experiență de 10-14 ani doar la audiere.

Avantajele participării pedagogului în procesele de examinare a cauzelor de infracțiuni împotriva copilului menționate de specialiștii participanți la studiu sunt: stabilirea contactului psihologic (42,6% dintre ofițerii de urmărire penală, 46,3% dintre procurori și 31,7% dintre judecători), respectarea drepturilor copilului (7,4% dintre ofițerii de urmărire penală, 11,1% dintre procurori și 29,3% dintre judecători), obținerea unei informații mai bogate (35,2% dintre ofițerii de urmărire penală, 17,1% dintre judecători), explicarea situației minorului (7,4% dintre ofițerii de urmărire penală, 9,3% dintre procurori), respectarea procedurilor legale (7,4% dintre ofițerii de urmărire penală, 7,3% dintre judecători). Alte avantaje nominalizate de unii specialiști legali au fost: disciplinarea participanților la proces, reabilitarea psihologică, cunoașterea modalităților de comunicare cu copilul, înlocuirea psihologului. Totuși, unii participanți au relatat că implicarea pedagogului nu aduce careva avantaje și ar fi o simplă formalitate (7,4% dintre ofițerii de urmărire penală, 14,9% dintre procurori și 2,4% dintre judecători).

Studiul calitativ relevă că lipsa pedagogilor bine instruiți în acest domeniu este o problemă - „am avut un pedagog bun, dar salariul era foarte mic și a plecat” (IIA 6 Judecător); „am participat la ședințe în calitate de pedagog. Noi eram doar pentru a observa dacă copiii nu sunt afectați de prea multe întrebări. Dar nu e suficient, este nevoie de prezența unui pedagog și psiholog pregătit. Nu fiecare poate” (IIA 2 DASPF). În prezent „persoanele de la Direcția de Asistență Socială și Protecția Familiei” nu se isprăvesc și nu pot face față cerințelor în judecată” (IIA 6 Judecător), iar cele de la instituțiile de învățământ „nu dau dovadă de suficient profesionalism” (IIA 5 Judecător).

Avantajele principale ale participării psihologului în examinarea cauzelor la etapa de urmărire penală nominalizate de specialiștii legali cuprind (întrebare deschisă): stabilirea contactului psihologic cu copilul (66,7% dintre ofițerii de urmărire penală, 55,7% dintre procurori și 42,6% dintre judecători), nu permite traumatizarea copilului (20,8% dintre ofițerii de urmărire penală, 41,0% dintre procurori și 27,8% dintre judecători), obținerea unor informații mai complexe de la copil (33,3% dintre ofițerii de urmărire penală, 26,2% dintre procurori și 38,9% dintre judecători). Alte avantaje specificate într-o măsură mai mică au cuprins: obținerea unor declarații veridice, explicarea procedurilor, reabilitarea copilului, respectarea drepturilor copilului, întocmirea raportului psihologic al copilului etc. În același timp, 1,4% dintre ofițerii de urmărire penală, 3,3% dintre procurori și 3,7% dintre judecători au indicat că psihologul nu acoperă nici o necesitate în cazul participării în examinarea cauzelor penale împotriva copiilor.

În cadrul interviurilor individuale aprofundate, reprezentanții instituțiilor de justiție au menționat necesitatea unor schimbări în plan legislativ privind introducerea clarității în ceea ce privește specialiștii pedagogi și psihologi implicați în procesul de examinare legală a copiilor victime ale infracțiunilor și în plan instituțional în ceea ce privește participarea acestora – *„este necesară o examinare de fundament. Noi specialiștii în drept nu prea vedem diferența între pedagog, psiholog și psiho-pedagog... Ar fi bine să ne întâlnim împreună și să decidem cu ce se ocupă fiecare pentru a cunoaște mai bine de ce specialist avem nevoie... Actualmente suntem obligați să aplicăm legea care este adoptată”* (IIA 8 Procuror). Neparticiparea specialiștilor pedagogi și psihologi la rândul său determină amânarea ședințelor de audiere, încălcându-se un alt principiu important în examinarea cauzelor penale cu implicarea copiilor – cel de a soluționa cât mai rapid cauza. Faptul că reprezentanții instituțiilor de justiție sunt confuzionați în atragerea specialiștilor din domeniul psiho-pedagogic conduce spre implicarea specialiștilor necalificați.

Asistența psihologică este necesară în mare măsură copiilor și părinților/reprezentanților legali. **Asistența psihologică îi ajută să reziste** în fața gândurilor, trăirilor negative, care apar în perioada îndelungată de examinare legală, cât și **să obțină încrederea și curajul de a depune mărturii** atât în fața bănușilor/inculpașilor, a avocașilor lor, cât și în fața procurorilor, judecătorilor sau altor profesioniști (*a se vedea Studiul de caz nr. 7*).

Studiul de caz nr. 7. Veronica

Veronica avea 13 ani când a fost abuzată sexual de doi adolescenți din localitate. Întâmplarea a avut loc în casa unuia din ei, la care fata a venit să-i aducă niște lucruri împrumutate. Când fata a povestit despre cele întâmplate, tatăl ei nu și-a putut stăpâni furia și l-a atacat pe tatăl unuia din cei doi abuzatori. Așa a ajuns cazul în vizorul poliștului de sector, care la miez de noapte a venit la ei acasă cerând explicații despre incidentul dramatic. Veronica a fost nevoită să povestească în condiții stresante pentru ea (noaptea, fără prezența mamei (ca să nu fie influențată) despre violul care a avut loc cu câteva luni în urmă.

Urmărirea penală și examinarea în instanța de judecată a durat aproape doi ani, timp în care Veronica a trecut aproximativ prin 8 audieri legale și 2 confruntări cu abuzatorii. *„Dacă nu era să fiu susținută de psiholog, nu știu dacă era să ajung până la sfârșitul procesului. A durat atât de mult că de fiecare dată ziceam că nu mai pot, nu mai vreau din nou să-mi amintesc despre cele trăite.”*

Pe parcursul examinării legale Veronica a fost asistată de psihologul de la Centrul „Amicul” (CNPAC). *„Felul în care m-am simșit la psiholog a fost cu totul diferit. Cu toate că am povestit aceleași lucruri dureroase pentru mine, am ieșit din Centrul „Amicul” mult mai ușurată, de parcă îmi tratase o rană veche, când eu nici nu speram la aceasta.”*

Prima instanță a emis hotărârea - privațiune de libertate pe termen de 5 ani. Mai apoi a urmat examinarea la Curtea de Apel (hotărârea – achitați) și Curtea Supremă (hotărârea – 5 ani privațiune de libertate). Dar până în prezent abuzatorii nu-și ispășesc pedeapsă, fiind plecați peste hotarele țării.

La rândul său, anchetatorii, procurorii, judecătorii au nevoie de implicarea psihologilor în documentarea și examinarea cauzelor de infracțiuni împotriva copiilor, ce presupune realizarea mai multor sarcini: asistența psihologică a copiilor examinați în vederea facilitării procesului de stabilire a contactului cu copiii, de obținere a informației necesare; informarea specialiștilor din domeniul legal privind particularitățile individuale ale copiilor, capacitățile de a oferi mărturii etc. (a se vedea Studiul de caz nr. 8)

Studiul de caz nr. 8. Andreea

Andreea are 11 ani și este victima abuzurilor sexuale din partea concubinului mamei, rămas să aibă grijă de ea și fratele ei mai mic, pentru perioada cât mama muncea peste hotare.

Andreea a avut nevoie de mult timp pentru a vorbi despre acțiunile sexuale perverse la care a fost expusă timp de un an și a făcut acest lucru doar după ce mama a revenit acasă.

În cazul Andreei, procuratura raională a solicitat din start audierea copilului în condiții speciale la Centrul „Amicul”, cu participarea specialistului – psiholog, motivând această alegere prin dificultățile de ordin psihologic (emoții negative, refuz de a vorbi, crize de plâns, limbaj defectuos) apărute în procesul de interacțiune cu copilul.

Ajungând în Instanța de Judecată au apărut aceleași probleme – copilul a refuzat să vorbească în fața persoanelor necunoscute, chiar dacă se aflau într-o odaie special amenajată (dotată cu tehnică de înregistrare video, fără contact cu inculpatul și alte persoane participante la proces) din incinta judecătoriei. Astfel, procurorul a solicitat implicarea aceluiași specialist (psiholog) care a reușit să obțină declarațiile copilului în cadrul urmăririi penale.

În prezența psihologului invitat copilul a reușit să-și stăpânească fricile și să vorbească, fiind susținut de către psiholog, în special, în locurile cu tensiune majoră: descrierea acțiunilor sexuale. Pentru aceasta psihologul a utilizat anumite tehnici – demonstrarea acțiunilor pe jucării, numirea părților intime cu cuvinte speciale etc.

Prima instanță a emis hotărârea de 12 ani privațiune de libertate.

La fiecare etapă a procesului de examinare legală, de la copil se solicita să povestească din nou ceea ce a povestit pentru prima dată. Pentru a răspunde la întrebările oferite de către toți participanții la proces, copilul este impus să-și reamintească scene din viața sa care l-au afectat profund, revictimizându-l. În ajunul fiecărei audieri, toți copiii intervievați trăiesc stări de tensiune psiho-emoțională enormă, frică de necunoscut. Iar dacă audierea nu este pentru prima dată, atunci la trăirile descrise mai sus se adăuga sentimentul că „nu este auzit, nu este înțeles de nimeni” – sentiment apărut din cauza multiplelor repetări.

În asemenea situații, fiecare copil încearcă să găsească modalități de a-și minimaliza suferințele. „Câteodată încercam să nu mai spun nimic și doar plângeam. Alteori îmi imaginam că a sosit toamna și au căzut frunzele, au căzut și m-au îngropat în întregime și nu va mai fi nimic din ceea ce este”.

Unii dintre copiii intervievați au menționat că audierile repetate provoacă crize emoționale, agresivitate, opunându-se situației de audiere, fără să-și dea seama de ce fac acest lucru. În consecință, copilul se închide în sine, nu reacționează la mesajele adresate sau reacționează agresiv, ceea ce îngreunează procesul de interviu, impune necesitatea stabilizării emoționale a copilului.

Alți copii, dimpotrivă, gândindu-se la faptul că vor trebui să povestească ceea ce li s-a întâmplat, își zic „am să spun odată tot și să punem punct”. Dar de fiecare dată speranța că „aceasta se va sfârși odată” devine tot mai mică.

Fiind întrebați despre necesitatea raportului de evaluare psihologică a copilului, 64,5% dintre ofițerii de urmărire penală au menționat că acesta este necesar în toate cazurile, 11,8% au declarat că un asemenea raport e necesar în cazul infracțiunilor privind viața sexuală, 5,3% - este necesar în cazurile grave, 3,9% - este util în cazul infracțiunilor de violență în familie, 3,9% - în

cazul când lipsesc alte probe, 3,9% - când copilul nu percepe ceea ce se întâmplă etc. și doar 5,2% că nu este necesar deloc. Datele atestă faptul că doar ofițerii de urmărire penală cu o experiență de muncă de până la 5 ani sunt de părere că acest raport nu este necesar deloc.

72,9% dintre procurori și-au expus opinia conform căreia raportul de evaluare psihologică a copilului ar fi necesar în toate cazurile, 12,9% - în unele cazuri, în special, 5,9% în examinarea infracțiunilor privind viața sexuală și doar 7,1% că nu ar fi deloc necesar. Și în cazul procurorilor, opinia că aceste rapoarte nu sunt necesare este specifică mai frecvent procurorilor cu o experiență de muncă de până la 10 ani.

74,5% dintre judecători consideră necesare rapoartele de evaluare psihologică în toate cazurile, 10,8% - în unele cazuri, inclusiv în unele specifice mai ales când există declarații dubioase ale copilului, infracțiuni privind viața sexuală etc. și 3,9% că asemenea rapoarte nu sunt necesare.

Argumentarea necesității rapoartelor de evaluare psihologică a fost subliniată și în cadrul interviurilor individuale aprofundate - „*de multe ori acțiunea infractorilor este în dependență de comportamentul victimei și în lipsa unei evaluări psihologice uneori se percepe că victima a acționat conștient și a acceptat acțiunile*” (IIA 8 Procuror).

54,9% dintre ofițerii de urmărire penală au menționat că au utilizat rapoarte de evaluare psihologică ca probe în experiența lor profesională. Mai frecvent au utilizat rapoarte de evaluare psihologică ofițerii de urmărire penală femei, precum și specialiștii din acest domeniu cu o experiență de peste 10 ani (*a se vedea Tabelul 23*). Utilitatea acestor probe a fost apreciată de 41 la sută dintre ofițerii de urmărire penală ca fiind majoră, de 34 la sută - medie și 11 la sută - redusă, alții 14 la sută nu s-au pronunțat asupra utilității acestor probe.

Tabelul 23. Utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică a copiilor ca probe de către ofițerii de urmărire penală, %

		Da	Nu
Total		54,9	45,1
Experiența de muncă	Până la 5 ani	46,5	53,5
	5-9 ani	59,4	40,6
	10-14 ani	64,7	35,3
	15 ani și mai mult	60,0	40,0
Sexul	Masculin	52,7	47,3
	Feminin	77,8	22,2

Cei 45,1% dintre ofițerii de urmărire penală care nu au folosit în experiența lor profesională rapoarte de evaluare psihologică ca probe până în prezent au motivat acest fapt prin: lipsa necesității, imposibilitatea de a le considera probe eficiente, lipsa specialiștilor care să întocmească astfel de rapoarte, prezența rapoartelor de expertiză etc.

74,5% dintre procurori au relatat că au experiența utilizării rapoartelor de evaluare psihologică a copiilor în cazurile examinate. Nu există diferențe semnificative în acest caz în dependență de experiența de muncă, deși se observă tendința procurorilor cu experiență de peste 10 ani de a utiliza mai rar rapoartele de evaluare psihologică ca probe.

Utilitatea unor astfel de rapoarte a fost înalt apreciată de procurori - 41 la sută au menționat că rapoartele de evaluare psihologică au o utilitate majoră, 45 la sută - medie și 1 la sută mică, alții 13 la sută nu s-au pronunțat (*a se vedea Tabelul 24*).

Tabelul 24. Utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică a copiilor ca probe de către procurori, %

		Da	Nu
Total		74,5	25,5
Experiența de muncă	Până la 5 ani	79,3	20,7
	5-9 ani	77,3	22,7
	10-14 ani	63,6	36,4
	15 ani și mai mult	71,4	28,6
Sexul	Masculin	73,0	27,0
	Feminin	76,9	23,1

Cei ¼ dintre procurori care nu au utilizat până în prezent rapoarte de evaluare psihologică în calitate de probe în examinarea infracțiunilor împotriva copiilor au motivat situația dată prin caracterul consultativ al acestora, lipsa specialiștilor care să le realizeze, lipsa necesității, inclusiv lipsa unor asemenea prevederi în Codul de procedură penală.

78 la sută dintre judecători posedă experiențe în ceea ce privește utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică ca probe în examinarea cazurilor de infracțiuni împotriva copiilor (*a se vedea Tabelul 25*). Respectiv, 60 la sută consideră rapoartele de evaluare psihologică ca probe cu utilitate majoră, 23 la sută – medie, 1 la sută – redusă, 9 la sută – dependente de la caz la caz și 4 la sută nu s-au pronunțat.

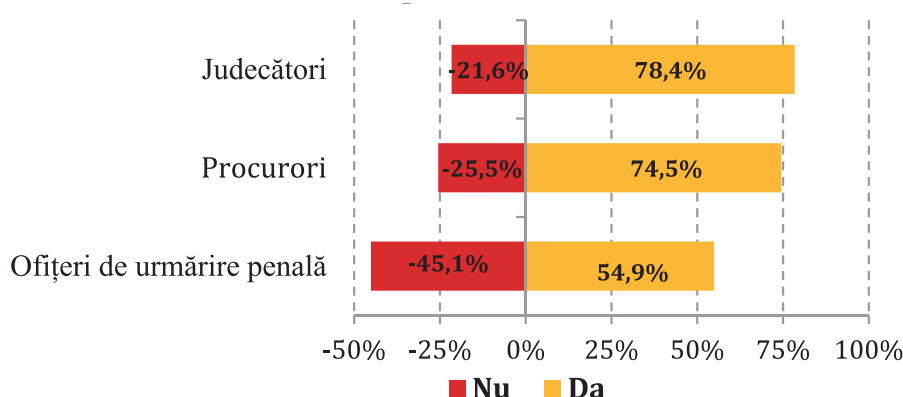
Tabelul 25. Utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică a copiilor ca probe de către judecători, %

		Da	Nu
Total		78,4	21,6
Experiența de muncă	Până la 5 ani	63,6	36,4
	5-9 ani	90,0	10,0
	10-14 ani	72,2	27,8
	15 ani și mai mult	72,7	27,3
Sexul	Masculin	76,7	23,3
	Feminin	78,4	17,2

Cei 21,6% din judecători care nu au experiență în domeniul utilizării rapoartelor de evaluare psihologică ca probe au explicat situația dată prin lipsa specialiștilor care să întocmească aceste rapoarte, inclusiv lipsa unor asemenea rapoarte în dosar, lipsa de încredere în aceste rapoarte de evaluare, precum și calitatea joasă a acestora.

Constatăm, că judecătorii și procurorii mai frecvent utilizează rapoartele de evaluare psihologică a copiilor ca probe în cazurile de examinare a copiilor victime ale infracțiunilor (*a se vedea Figura 9*).

Figura 9. Utilizarea rapoartelor de evaluare psihologică ca probe de specialiștii legali

Analizând cazurile copiilor victime ale infracțiunilor, considerăm necesar să remarcăm despre unele aspecte de funcționare a Curților de Apel din raioanele țării. Practica demonstrează că dacă la Chișinău examinarea cazurilor de abuz sexual asupra copiilor se face cu „ușile închise”, atunci în unele raioane a fost nevoie de intervenția avocatului copilului și a psihologului pentru a obține dreptul la audiere în format închis. Însăși procesul de solicitare a respectării acestui drept l-a expus pe copil unor stări emoționale negative, acesta necesitând intervenție psihoterapeutică ulterioară.

Intervenția psihoterapeutică este necesară și după ce examinarea legală a luat sfârșit. Aceasta se face cu scopul profilaxiei și/sau reabilitării consecințelor de ordin psihologic apărute în cadrul procesului. Ținem să menționăm că momentul finalizării procesului, conștientizarea de către copil a faptului că mai mult nu va trebui să povestească lucrurile urâte care i s-au întâmplat, are asupra copilului efect psihoterapeutic, ceea ce poate fi ușor subînțeles din declarațiile unui copil intervievat: *„iată că a sosit momentul libertății, când pot lăsa totul în trecut și să privesc spre viitor”*.

În cazul mai multor copii intervievați au fost identificate asemănări în reprezentările lor despre rolurile pe care le exercitau participanții la procesul de examinare penală. În primul rând, trebuie de menționat, că din perspectiva copiilor, participanții la procesul de examinare legală se poziționau în calitate de interogatori, iar procesul era perceput ca interogatoriu.

Excepție făceau **pedagogii**, pe care copiii i-au descris în felul următor – *„pur și simplu se afla acolo”*. Mulți copii, în genere, după finalizarea întregului proces de examinare legală, nu puteau să-și amintească dacă a fost prezent pedagogul alături de ei. Alții care au păstrat amintirea pedagogului nu puteau să descrie care era rolul acestuia, sau să răspundă la întrebarea „de unde și pentru ce venea”. Respectiv, majoritatea copiilor victime ale infracțiunilor nu au remarcat careva trăiri (nici pozitive, nici negative) în raport cu prezența pedagogului în cadrul audierilor legale.

Reieșind din expunerile copiilor s-a constatat că cele mai neplăcute stări emoționale copiii le-au trăit în interacțiune cu reprezentanții organelor de drept și de ordine publică - **polițiștii**, inclusiv **polițiștii de sector**). În majoritatea cazurilor, în timpul primei audieri efectuate de către un polițist, copiii resimțeau o stare acută de insecuritate. Intonația cu care se adresa polițistul și întrebările de tipul: *„Poate tu singură ai vrut acest lucru? Noi cunoaștem multe cazuri când fetele tinere singure provocau bărbații la raporturi sexuale, iar după aceasta îi declarau la poliție pentru a scoate din ei bani”*, provocau la copii stări de umilință, culpabilitate, dorință de a se ascunde, de a evada din cabinet, de a refuza examinarea legală. *„Îmi doream să găsesc orice motiv, numai ca să scap de asemenea întrebări”*. Unii polițiști devin în timpul intervieării destul de iritați, strigă, și, din perspectiva copiilor, caută să păstreze distanța față de ei, să nu demonstreze afecțiune.

Felul de comunicare și interacțiune cu **procurorii** a fost perceput și apreciat de către copii ca fiind „mai înțelegător”, „mai psihologizat”, comparativ cu polițiștii-anchetatori. În descrierea rolului de procuror, copiii victime ale infracțiunilor, au menționat două roluri ale acestora: de interogator (ca și anchetatorul) și de apărător (nu toți copiii au confirmat și acest rol). În contextul analizei cazurilor examinate putem constata că față de procuror copiii manifestau mai multă încredere și erau mult mai predispuși de a le povesti despre cele întâmplate. În baza descrierilor efectuate de către copiii intervievați, procurorii mai des decât anchetatorii, manifestau atitudine prietenoasă și susținere față de copii. Ei stimulau declarațiile sincere în momentul dificil pentru copil, deoarece era vorba de detalii rușinoase. Totodată, printre procurori, din spusele copiilor, există persoane care apriori nu dau crezare spuselor lor, creând astfel senzația că sunt orientați împotriva copilului (din 10 cazuri - 3 au semnalat acest lucru). Aceasta se manifesta prin intonație, modul de formulare și punere a întrebărilor, învinuirile adresate, și, inclusiv, în punerea la îndoială a veridicității declarațiilor copilului. Ca răspuns la aceasta, copilul trăiește o starea de neputință,

deznădejde, considerând că agresorul „l-a cumpărat pe procuror” și că „dacă procurorul așa se poartă, atunci nu mai găsește dreptatea în judecată”.

Comunicarea și interacțiunea cu **judcătorii**, în general, a fost apreciată ca una pozitivă. Rolul principal al judecătorilor, din perspectiva copiilor, este de a întreba pentru ultima dată circumstanțele în care s-a produs infracțiunea. În raport cu audierea în instanța de judecată, copiii sunt în așteptare, crezând că după aceasta n-o să mai trebuiască să-și amintească și să povestească nimănui despre cele mai neplăcute momente din viața lor. Pentru unii copii din cei intervievați această așteptare nu a fost confirmată în realitate, solicitându-se prezența, expunerea repetată în calitate de parte vătămată în instanța II-a și a III-a (6 cazuri din 10).

În majoritatea cazurilor judecătorii manifestă bunăvoință față de copil, oferindu-i suport emoțional - „*Judecătorii sunt foarte amabili și flexibili. Și vocea este așa cum se cuvine. Mantia judecătorilor nu-i sperie pe copii...*” (IIA 3 DASPF), și, inclusiv (din spusele copilului), încearcă să-l apere de atacurile din partea avocatului inculpatului (*a se vedea Studiul de caz nr. 9*).

Studiul de caz nr. 9. Nadejda

Nadejda câțiva ani era folosită în scopuri sexuale de către tatăl vitreg (de la 11 ani – molestare sexuală, de la 14 ani – raporturi sexuale forțate), care pe lângă aceasta prefera să facă poze sau să înregistreze video acțiunilor sale perverse. La vârsta de 16 ani, când a aflat că mama dorește să divorțeze și crezând că astfel vor rămâne doar ele două, fără prezența lui, fata a hotărât să destăinuie „secretul”. Mama imediat a luat o poziție activă de apărare a fetei în examinarea cazului. Astfel, cazul a fost preluat de procuratură și urmărirea penală nu a durat mult timp.

În cadrul examinării în instanța de judecată, văzând starea emoțională a copilului (palidă, lacrimi, frisoane), judecătorul a decis să audieze copilul în lipsa inculpatului, fără a accepta poziția avocatului inculpatului. Judecătorul a propus ca copilul să nu povestească repetat ceea ce s-a întâmplat, ci să asculte propriile ei declarații din cadrul urmăririi penale și să confirme sau infirme spusele sale. Treptat fata s-a calmat și pe lângă faptul că a confirmat spusele sale a fost în stare să dea și careva explicații asupra detaliilor. Mai cu seamă și faptul că la întoarcerea inculpatului în sală, Nadejda a avut curajul să răspundă la întrebările inculpatului.

Peste jumătate de an a fost emisă hotărârea instanței de judecată: 12 ani privațiune de libertate.

Totodată sunt și cazuri în care judecătorii au fost percepuți de către copil ca fiind „*plictisiți, de parcă nu i-ar interesa gândurile și trăirile mele, de parcă le era somn*”. Unii judecători și-au permis într-o formă deschisă să utilizeze expresii dure cu voce ridicată, să manifeste iritabilitate, să-și impună ritmul său, grăbind viteza de expunere verbală a copilului. Drept răspuns la copil s-a creat starea de dezgust, neajutorare, lipsa sentimentului de protecție și triumfare a dreptății. Toate aceste trăiri au contribuit la formarea unei atitudini de neîncredere nu doar față de oameni concreți, ci și față de întreg sistemul de justiție. „*M-am simțit de nimic, înjosită și de atunci nu mai cred în dreptate*”.

Diferit s-au construit relațiile copiilor intervievați cu **avocații**. În 5 cazuri din 10 la proces au participat avocați din ambele părți - și al copilului și al inculpatului. În 3 din 5 cazuri avocatul copilului a fost subcontractat de CNPAC. Copiii care au beneficiat de acest serviciu au identificat caracterul pozitiv de comunicare și interacțiune al acestuia. Pentru un copil avocatul a devenit „*un înger care a fost trimis într-o clipă grea din viața mea ca să mă apere*”. Alături de avocat copiii se simțeau protejați, apărați, în securitate, cu speranță că va triumfa dreptatea. Această stare le-a oferit o încredere mai mare în capacitatea de a trece peste aceste momente dificile și de a deveni mai îndrăzneți în depunerea mărturiilor. La fel, copiii au remarcat că avocatul a devenit suport nu doar pentru ei, dar și pentru părinți, care, la fel ca și dânsii, aveau trăiri emoționale negative foarte profunde legate de procesul de desfășurare a examinării legale la toate etapele. Avocatul, din

spusele copilului, i-a susținut pe părinți, iar în momente importante mobiliza capacitățile părinților de a lupta pentru interesele copilului lor.

În același timp, relația cu avocatul din partea inculpatului a fost resimțită ca una încordată, iar în unele situații, chiar ostilă. Important este că atitudinea și starea copilului depindea direct de comportamentul acestuia în timpul examinării în instanța de judecată. Astfel, doar într-un singur caz copilul a spus: „El (avocatul inculpatului) nu mi-a făcut nimic rău. Eu înțeleg că acesta este lucrul lui – să-l apere pe ...”. În acest caz, copilul nu manifesta atitudine, stare negativă, deoarece comportamentul avocatului a fost corect în raport cu copilul.

În celelalte cazuri avocații s-au purtat „obraznic”, chiar agresiv, folosind cuvinte pe care copii nu le înțeleg, au adresat întrebări incorecte și au folosit expresii care înjoseau sau umileau copiii. Drept reacție la acest comportament, copiii trăiesc un acut sentiment de rușine, lipsă de putere, dorință enormă de a înceta acest proces. Și în alte cazuri interacțiunea cu avocatul inculpatului a întărit starea de neîncredere față de sistemul juridic din țară.

Părintele/reprezentantul legal al copilului este perceput preponderent pozitiv, cu excepția a trei cazuri din cele examinate în care fetele nu au avut suportul părintelui (lipsa de interes din partea părintelui, care a considerat că la vârsta de 17 ani copilul nu mai are nevoie de ajutorul lui; lipsa părintelui din țară; atitudinea interesată a părintelui de a stopa examinarea legală) (a se vedea Studiul de caz nr. 10).

Studiul de caz nr. 10. Nina

Nina a fost abuzată sexual de către concubinul mamei. Prima dată a fost doar tentativă de viol (abuzatorul s-a speriat de faptul că fratele Ninei (cu 5 ani mai mic) se trezise și a început să tragă de mânerul ușii încuiate). Chiar dacă Nina i-a povestit mamei ce i s-a întâmplat, aceasta, peste un timp, a părăsit-o, plecând la muncă peste hotare și o lăsa-se sub supravegherea concubinului. Acesta s-a folosit de momentul când fratele mai mic era plecat de acasă și a impus fetița să întrețină cu el raporturi sexuale. Peste un timp aceste acțiuni au devenit mult mai frecvente.

Cazul de abuz sexual a fost sesizat de către directoarea liceului în care învăța Nina. Imediat a început ancheta și urmărirea penală. Aflând despre condițiile în care se află propriul ei copil, mama a luat poziția apărării concubinului, învinuindu-și copilul de comportament sexual provocator (la 11 ani).

Mama a fost lipsită de rolul de reprezentant legal, dându-se prioritate bunicii materne, care a luat copilul la ea.

Hotărârea judecătorească – 12 ani privațiune de libertate.

În două cazuri din cele 10 examinate, copilul a dezvoltat un sentiment neașteptat pentru cei prezenți – dorința de a-și proteja părinții, pentru că i-a simțit descurajați, neputincioși și umiliți de modul cum se desfășura procesul de examinare legală. „Nu te enerva, liniștește-te, totul o să fie bine...” De regulă, preocuparea pentru bunăstarea sufletească a părinților, o demonstrează copiii care se împacă bine cu părinții, aceștia fiind permanent „alături”.

Psihologul a fost descris de către copii prin evidențierea aspectului de „protecție, suport, încurajare”. Aceleași sentimente au apărut la copii față de psihologii care au intervenit în examinarea cazului la diferite etape: fie în rol de evaluator, psihodiagnost și responsabil de efectuarea raportului de evaluare psihologică a copilului, de multe ori recunoscându-i-se valoarea în instanța de judecată. Psihologul la fel adresa întrebări, dar altfel decât ceilalți participanți: „Doamna a reușit să mă asculte așa ca eu să nu mă simt vinovată de cele întâmplate. Ea a fost prima care nu m-a acuzat, nu m-a făcut să mă simt scârbos”. În afară de faptul că formulează corect întrebările, psihologul oferea suport în timpul trăirilor emoționale puternice, nu permitea să dispară speranța în clipele când „doream totul să las și să fug cât mai departe de acest loc!” Totodată, apariția psihologului de la CNPAC, a servit pentru majoritatea copiilor un model real de

intervenție profesionistă în situații de criză, copiii au ieșit cu concluzia pe viitor că *„dacă ceva nu merge bine, nu înțelegi ce se întâmplă, îți este frică și nu știi ce să faci poți să ceri ajutor de la psiholog”*. Copiii au menționat că activitatea psihologului s-a reflectat pozitiv asupra stării fizice și psihice atât a lor, cât și a părinților.

În procesul interviului am adresat copiilor întrebarea despre părerea lor în raport cu careva schimbări care ar trebui întreprinse în procesul de examinare și audiere legală, ca drumul pe care au trecut ei să fie mai ușor, iar participanții la acest proces să fie mai prietenoși.

În primul rând, **ei așteaptă „să fie dreptate din prima judecată”**, ca să nu treacă din nou prin aceleași situații de confruntare cu agresorul și însăși cu procedura de audiere legală.

În al doilea rând, **copiii sunt gata să povestească despre ce s-a întâmplat cu ei, inclusiv și detalii, chiar dacă aceasta este deosebit de greu, doar să povestească despre aceasta o singură dată**. În acest scop, **copiii așteaptă ca specialiștii să se pregătească în așa fel ca să poată adresa toate întrebările care i-ar interesa pentru a evita chemările repetate**. Copiii acceptă înregistrările audio-video, doar să servească în scopul evitării audierilor repetate.

În raport cu întrebările adresate copiilor, aceștia **așteaptă să audă întrebări simple, pe înțelesul lor și cel mai important, ca intonația cu care se adresează întrebările sau fac careva comentarii specialiștii (anchetatorii, procurorii, judecătorii, avocații) să nu trezească senzația de umilință sau de pericol**.

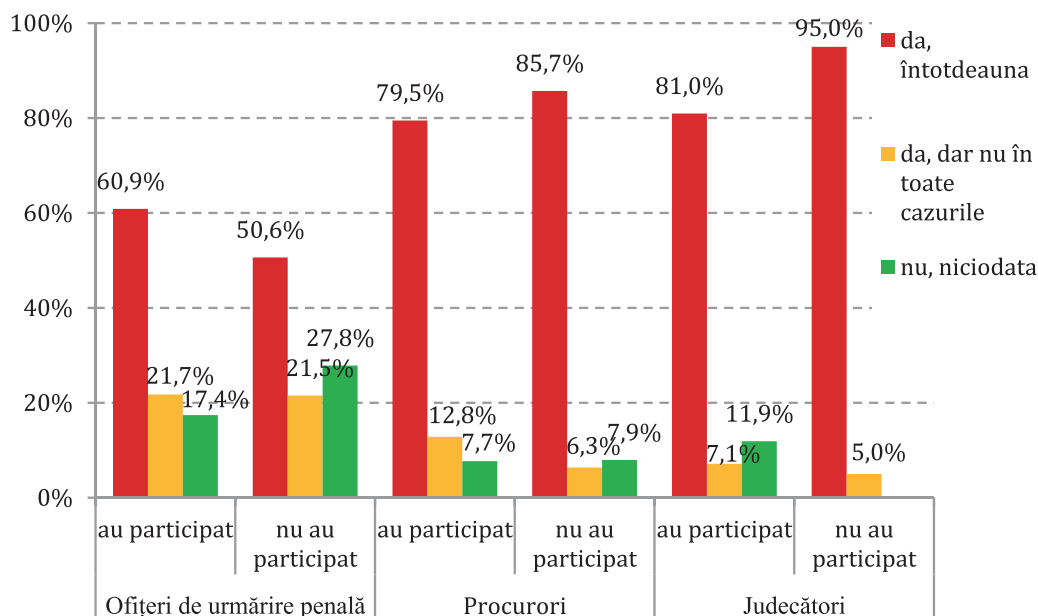
Pregătirea către procedurile legale copiii interviuați o consideră obligatorie. Pregătirea trebuie să o facă atât părinții, cât și specialiștii. Pentru copii este important să li se explice ce se va întâmpla cu ei mai departe, care sunt drepturile și obligațiile lor.

IV. PREGĂTIREA PROFESIONALĂ A SPECIALIȘTILOR DIN SFERA JURIDICĂ ÎN EXAMINAREA ȘI PREZENTAREA ÎN INSTANȚA DE JUDECATĂ A CAZURILOR COPIILOR VICTIME ALE INFRAȚIUNILOR

De instruire în scopul unei mai bune instrumentări legale a cauzelor copiilor victime ale infracțiunilor au beneficiat 22,5% dintre ofițerii de urmărire penală, 38,2% dintre procurori și 41,2% dintre judecători.

Datele studiului relevă unele diferențe în ceea ce privește informarea copilului-victimă despre drepturile sale în dependență de audierea sau non-audierea cursurilor de instruire. Astfel, 61 la sută dintre ofițerii de urmărire penală care au beneficiat de cursuri de instruire informează întotdeauna copiii despre drepturile pe care le au în comparație cu doar 51 la sută din cei care nu au beneficiat de instruire. Numărul ofițerilor de urmărire penală instruiți care nu informează copiii despre drepturile lor este doar de 17 la sută în comparație cu cei 28 la sută dintre cei care nu au beneficiat de instruire (*a se vedea Figura 10*). În cazul procurorilor nu există diferențe semnificative în ceea ce privește informarea copilului despre drepturile sale în dependență de audierea cursurilor de instrumentare legală a cauzelor copiilor victime ale infracțiunilor. O situație interesantă s-a constatat în rândul judecătorilor. Or, 12 la sută dintre cei care au beneficiat de instruire la capitolul nominalizat, oricum niciodată nu informează copilul-victimă despre drepturile sale.

Figura 10. Informarea copilului-victimă a infracțiunii despre drepturile sale, în dependență de participarea non-participarea specialiștilor la cursuri de instruire, %

Semnalăm totodată că există tendința specialiștilor care au beneficiat de instruire să realizeze un număr mai mic de audieri în examinarea cauzelor de infracțiuni împotriva copilului. Ofițerii de urmărire penală, procurorii și judecătorii care au participat la instruire mai frecvent realizează 1-2 audieri în cazurile de infracțiuni împotriva copilului.

În același timp, datele studiului nu relevă deosebiri semnificative în răspunsurile specialiștilor organelor de drept beneficiarii și non-beneficiari de instruire în ceea ce privește necesitatea implicării psihologului în cazurile diferitor tipuri de infracțiuni împotriva copilului. Numărul celor

care consideră că psihologul nu trebuie să fie implicat în examinarea oricărui tip de infracțiune împotriva copilului este foarte mic (sub 5%). De asemenea, nu sunt mari diferențele în opiniile celor intervievați în ceea ce privește utilitatea raportului de evaluare psihologică ca probă – 5,9% dintre ofițerii de urmărire penală beneficiari ai cursurilor de instruire susțin că acesta nu este necesar, față de 5,1% a ofițerilor care nu au participat la instruire, respectiv 5,7% dintre procurorii care au beneficiat de instruire față de 8,0% care nu au beneficiat, 2,4% dintre judecătorii instruiți față de 5,0% a celor neinstruiți.

Instruirile au fost organizate de diverse instituții (întrebare deschisă). În cazul **ofițerilor de urmărire penală** instituțiile respective sunt (în ordinea importanței): conducerea Secției de Urmărire Penală, Direcția generală de Urmărire Penală, Centrul Internațional „La Strada”, Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, Procuratura, Academia de poliție. Instituțiile ce au oferit instruire **procurorilor** sunt: Institutul Național de Justiție, Procuratura Generală, Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, Centrul Internațional „La Strada”, Institutul de Reforme Penale. **Judecătorii** au beneficiat de instruire din partea Institutului Național de Justiție, Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii, Centrul Internațional „La Strada”, Institutul de Reforme Penale.

Cei mai mulți dintre specialiștii legali au beneficiat de 1-2 instruirii la tema „Copiii victime ale infracțiunii”, puțini sunt cei care au avut 3-5 instruirii la tema dată. Cursurile au fost considerate eficiente de marea majoritate a beneficiarilor datorită faptului că permit o cunoaștere mai bună a procedurii, a tacticii pentru examinarea cazurilor, oferă materiale utile. În același timp, unii participanți au menționat că trebuie organizate mai multe seminare la tema dată pentru a spori eficiența și sunt necesare mai multe discuții practice. 88,3% dintre ofițerii de urmărire penală, 64,7% dintre procurori și 67,3% dintre judecători consideră că specializarea ofițerilor de urmărire penală, a procurorilor și judecătorilor pe cauze de infracțiuni împotriva copiilor este necesară *în mare și foarte mare măsură (a se vedea Tabelul 26)*.

Tabelul 26. Măsura în care specialiștii legali consideră necesară specializarea participanților la examinarea cazurilor de infracțiuni împotriva copilului, %

	În foarte mare măsură	În mare măsură	În mică măsură	În foarte mică măsură	De la caz la caz, uneori a ajutat, alteori - nu
Ofițeri de urmărire penală	45,3	43,0	4,7	1,2	5,8
Procurori	28,4	36,3	2,0	3,0	30,4
Judecători	38,6	28,7	4,0	7,0	21,7

Pentru ca sistemul legal să devină unul prietenos copilului (întrebare deschisă) toți specialiștii au menționat, în primul rând, crearea condițiilor prevăzute de lege și anume instituirea camerelor specializate pentru audierea copiilor și asigurarea cu specialiști. Ofițerii de urmărire penală consideră că trebuie de: asigurat prezența specialiștilor psihologi și pedagogi (48,0%), amenajat camere de audieri pentru copii (44,0%), realizat o specializare a ofițerilor de infracțiune penală pe cazurile copiilor (10,0%) etc.

Procurorii au evidențiat necesitatea următoarelor schimbări în același scop: amenajarea camerelor de audieri pentru copii (53,5%), asigurarea prezenței specialiștilor psihologi și pedagogi la proces (25,6%), necesitatea instruirii ofițerilor de urmărire penală (20,9%), implicarea asistenților sociali (11,6%), conlucrarea mai bună între instituțiile specializate (7,0%) etc.

Judecătorii au nominalizat necesitatea următoarelor transformări: instituirea camerelor speciale pentru audierea copiilor (39,5%), asigurarea cu specialiști (34,2%), specializarea tuturor participanților la proces pe problemele copilului (18,4%), asigurarea cu echipament (10,5%), instituirea unor strategii noi (7,9%), îmbunătățirea măsurilor de protecție a participanților la proces (5,3%), limitarea numărului de audieri a minorului (5,3%) etc.

Specialiștii legali au menționat necesitatea asigurării condițiilor elementare de audiere a copiilor victime – *„dacă nu sunt spații special amenajate, nu sunt specialiști calificați despre ce schimbări să vorbim? Pedagogii, psihologii pe care noi îi găsim pe aceea îi aducem în proces...”* (IIA 5 Judecător).

Marea majoritate a reprezentanților legali s-au pronunțat pentru deschiderea camerelor de audiere pentru minori în toate raioanele republicii, motivând acest fapt prin agendele încărcate și dificultățile de asigurare a transportului spre alte localități – *„a veni de la Edineț la Bălți cu toată echipa este foarte dificil. Fiecare își are agenda sa”*.

Camerele de specializare pentru minori nu întotdeauna soluționează toate problemele, au menționat judecătorii – *„depinde de copil. Am avut o fetiță care a fost abuzată de tatăl său și care a fost timidă și în camera de audiere pentru minori... Copilul este totuși inocent. Ea a declarat că chiar dacă el a făcut asta, ea oricum îl iubește. Copiii se atașează de cei care sunt alături. Dacă mama a fost tot timpul plecată, fata s-a atașat de tata. Aici sunt niște momente foarte sensibile”* (IIA 6 Judecător).

Unii au menționat experiențele anterioare când în instanțele de judecată existau judecători specializați în cazurile cu minorii – *„avem un judecător de 25 de ani. Ce poate face ea? Ea singură este un copil. Nu știe ce să facă. Și adesea se abordează niște probleme sensibile”* (IIA 6 Judecător).

Necesitatea specializării judecătorilor pe cauzele minorilor este percepută – *„Vrem să facem o specializare pentru judecătorii care se vor ocupa de cazurile minorilor – câte un judecător în fiecare instanță și câte 3 judecători la Curtea de Apel”* (IIA 7 Magistrat).

Instruirile în domeniu trebuie să continue pentru toți specialiștii: ofițerii de urmărire penală, procurori, judecători, inclusiv pedagogi și psihologi - au relatat experții intervievați în cadrul studiului.

CONCLUZII

Cercetarea “Copiii victime ale infracțiunilor și procedurile legale: cazul Republicii Moldova” prezintă constatări ce vizează prevederile legale în domeniul participării copiilor victime ale infracțiunilor în cadrul procedurilor legale, precum și practicile care constituie răspunsul autorităților Republicii Moldova la problema abuzurilor săvârșite împotriva copiilor.

Datele cercetării dezvăluie **creșterea numărului cazurilor examinate de sistemul de justiție**, în care copiii sunt victime ale infracțiunilor, cu preponderență copiii cu vârsta între 10-16 ani. Doi din zece copii (23,5%) victime ale infracțiunilor se adresează singuri la ofițerii de urmărire penală pentru a sesiza un caz de infracțiune. Instituțiile medico-sanitare, cele de învățământ și autoritățile tutelare se adresează reprezentanților organelor de drept pentru a semnala fiecare al 10 caz de infracțiune împotriva copiilor. Numărul semnalărilor din partea membrilor comunităților sunt mai rare, chiar dacă o parte din ei interacționează zilnic cu acești copii.

Procedurile legale sunt guvernate în Republica Moldova de prevederile Codului de procedură penală, care vin să reglementeze statutul, drepturile și obligațiile, precum și protecția oferită minorului victimă a infracțiunilor. Copilul victimă a infracțiunii în calitatea procesuală de parte vătămată este audiat în condițiile audierii martorilor, iar în conformitate cu modificările din anul 2012 a Codului de procedură penală, în cazul minorilor în vârstă de până la 14 ani care urmează să fie audiați în legătură cu infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie, legea prevede audierea acestora în condiții speciale, în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio-video, prin intermediul unui psihopedagog.

Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a respecta standardele internaționale în domeniu, formulând priorități relevante în diferite documente de politici. Cu toate că dezvoltarea unui sistem de justiție prietenos copiilor reprezintă o prioritate pentru Republica Moldova, care se regăsește în Strategia de Reformare a Sectorului Justiției 2011-2016, iar, în acest context, Parlamentul Republicii Moldova a luat măsuri pentru ajustarea acestor cerințe (*ratificarea Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale; modificarea Codului de procedură penală*), studiul, totuși, a scos în evidență existența mai multor lacune atât în ceea ce privește formularea, cât și aplicarea legii.

Cadrul legal

- Din prevederile art. 109, 110 al Codului de procedură penală reiese că **măsurile speciale de protecție a copilului martor se referă doar la etapa urmăririi penale**. Acest lucru este dedus și din art. 41 al Codului de procedură penală, care prevede că judecătorul de instrucție are competențe doar la etapa urmăririi penale. Menționăm, în acest context, că recomandările internaționale pun accentul pe justiția prietenoasă copiilor nu numai la etapa de urmărire penală, dar și la etapa de examinare în instanța de judecată (limitarea audierilor repetate, excluderea confruntării și punerii față în față cu agresorul etc.).

- În Codul de procedură penală se menționează despre participarea **pedagogului, psihologului și psihopedagogului**, fără a se reglementa locul acestora în procesul penal, drepturile și obligațiile inerente, condițiile ce urmează a fi întrunite pentru a participa, instruirea și pregătirea profesională etc. Astfel, suntem în prezența unui deficit legal, care crează confuzii și dificultăți în procesul realizării acțiunilor procesuale și apărării efective a drepturilor copiilor victime sau martori ai infracțiunilor, cu atât mai mult că în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova **nu se regăsește specialitatea de pedagog**.
- **Lipsa prevederilor exprese care ar interzice aplicarea confruntării copiilor victime** ale infracțiunilor cu agresorii săi, în pofida faptului că actele internaționale în domeniul protecției copilului implicat în sistemul de justiție recomandă statelor să evite punerea față în față a copilului victimă cu abuzatorul său.

Cadrul instituțional

- Sistemul de justiție juvenilă a fost afectat negativ, în viziunea multor intervievați, de **introducerea programului integrat de gestionare a dosarelor**. Or, acest sistem exclude posibilitatea specializării judecătorilor în domeniul protecției copiilor. 88,3% dintre ofițerii de urmărire penală, 64,7% dintre procurori și 67,3% dintre judecători consideră că specializarea ofițerilor de urmărire penală, a procurorilor și judecătorilor pe cauze de infracțiuni împotriva copiilor este necesară *în mare și foarte mare măsură*.
- **Lipsa unei colaborări eficiente** dintre organele de urmărire penală și procuratură, dintre procuratură și sistemul judecătoresc, precum și dintre actorii sistemului de justiție și autoritățile tutelare, serviciile sociale. Administrarea justiției în privința copiilor victime ale infracțiunilor este divizată între mai multe organe administrative și juridice.
- **Lipsa serviciilor specializate de însoțire psihologică a copiilor victime** a infracțiunilor. Astfel, 67,3% dintre ofițerii de urmărire penală, 61,2% dintre judecători și 52% dintre procurori au atestat lipsa serviciilor psihologice specializate de asistență. 72,9% dintre procurori, 74,5% dintre judecători și 54,9% dintre ofițerii de urmărire penală și-au expus opinia conform căreia raportul de evaluare psihologică a copilului ar fi necesar în toate cazurile.

Aplicarea procedurilor legale în cazul copiilor victime ale infracțiunilor

- **Asigurarea participării specialiștilor pedagogi și psihologi** la toate etapele procesului de examinare legală a cazurilor în care sunt implicați copiii victime ale infracțiunilor constituie o dificultate pentru toți actorii din sistemul de justiție. Lipsa pedagogilor sau psihologilor frecvent determină amânarea proceselor de judecată (*circa 30% din acțiunile de urmărire penală sunt amânate din cauza lipsei prezenței specialiștilor psihologi și pedagogi*).
- Deși prevederile art. 110¹ au intrat în vigoare în luna octombrie 2012, **nu sunt încă pregătite condițiile pentru a le implementa**, și mai ales nu au fost amenajate camere de audiere pentru copii. Potrivit declarațiilor copiilor, majoritatea audierilor se desfășoară în săli/birouri obișnuite din incinta sectoarelor de poliție, procuraturilor sau judecătoriilor.

Totodată, și reprezentanții sistemului de justiție reclamă o problemă lipsa acestor spații amenajate pentru audierea copiilor: 57,4% dintre ofițerii de urmărire penală, 64 % dintre procurori, 88,8 % dintre judecători.

- **Pregătirea copilului pentru participarea în cadrul procedurilor legale** este realizată spontan de către persoanele de încredere ale copilului (părinții, reprezentanți legali) și nu reprezintă o responsabilitate a sistemului de justiție, deși este o recomandare internațională. Nu există o viziune unică printre specialiști legali în ceea ce privește vârsta minimă a copilului care trebuie să fie informat despre etapele și conținutul procedurilor legale ce urmează a fi desfășurate. În schimb, toți copiii intervievați care au primit asistență psihologică orientată pe pregătirea către procedurile legale au confirmat necesitatea acestei activități.
- **Procedura de confruntare a copilului cu învinuitul** este utilizată destul de frecvent la etapa de urmărire penală. Astfel 49 % dintre ofițerii de urmărire penală și 47,1% dintre procurori utilizează această procedură în practică.
- Trei din zece (28,6%) judecători nu utilizează înregistrările video ale interviurilor realizate cu copii din cauza lipsei unor pârghii de asigurare a confidențialității filmărilor. Practic fiecare al 10 judecător a menționat că **confidențialitatea înregistrărilor video nu se asigură.**

Cele mai răspândite și frecvente dificultăți remarcate de copii sunt:

- audierile repetate;
- desfășurarea audierilor în condiții nefavorabile;
- pregătirea insuficientă a specialiștilor către audierea legală, ce se reflectă asupra calității (corectitudinii) întrebărilor adresate copilului și calității interacțiunii dintre specialist și copil;
- lipsa pregătirii către procedurile legale: copilul nu cunoaște sensul și conținutul procedurilor cu care urmează să se confrunte;
- rolul pasiv al pedagogului invitat la audierile legale ale copiilor.

RECOMANDĂRI GENERALE

Constatările studiului determină înaintarea următoarelor recomandări generale:

- **Dezvoltarea cadrului legal în vederea reglementării clare a participării specialistului psiholog la audierea copilului martor sau parte vătămată.** Propunerea de a reglementa separat și de a prevedea rolul specialistului psiholog în procedura penală este foarte importantă pentru a exclude practicile de prezență formală a acestuia la proces.

- **Prevederea expresă a interzicerii confruntării copilului cu abuzatorul,** prin modificarea conținutului articolului 113 alin. (6) al Codului de procedură penală care enunță doar că *“nici un minor nu va fi obligat să participe la confruntarea cu persoana învinuită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale”*. Prevederea într-un astfel de format lasă de înțeles că confruntarea copilului, totuși, e posibilă în cazurile în care acesta este de acord. Acordul lui, însă, poate fi influențat de necunoașterea dreptului de a refuza participarea la confruntare.

- **Perfectarea Codului de procedură penală,** astfel încât să fie asigurate procedurile prietenoase copilului atât la etapa de urmărire penală, cât și în instanța de judecată. Este necesară revederea rolurilor participanților, inclusiv și în procesul de audiere la etapa de urmărire penală. Pentru excluderea situației confuze referitor la pregătirea profesională și calitatea procesuală a psihopedagogului, pedagogului sau psihologului, se impune reglementarea statutului și participării acestor specialiști în procesul penal. Totodată, este necesară încadrarea legală a rapoartelor ce sunt întocmite de către psihologi.

- **Elaborarea cadrului normativ și standardelor de calitate** pentru organizarea audierii legale a copiilor. Aceste acte normative vor servi un suport metodologic valoros pentru specialiștii legali, autoritățile tutelare, specialiștii antrenați în procedură (psihologi, psihopedagogi, traducători etc.) și ar contribui la asigurarea desfășurării audierii copiilor în condiții prietenoase, în scopul evitării revictimizării acestora.

- **Crearea condițiilor prevăzute de lege și anume instituirea camerelor specializate pentru audierea copiilor,** în baza standardelor aprobate de Ministerul Justiției. În acest sens, se recomandă îmbunătățirea comunicării și colaborării între toate structurile sistemului de justiție, administrațiile publice locale, sectorul nonguvernamental, pentru a eficientiza eforturile întreprinse în vederea amenajării și utilizării acestor spații.

- **Specializarea actorilor din sistemul de justiție** (ofițeri de urmărire penală, procurori, judecători) **pe cauzele copiilor victime ale infracțiunilor** și instruirea acestora, în baza unui cadru adecvat, ce ar asigura instruirea obligatorie a profesioniștilor care în virtutea activității lor sunt în contact cu copiii victime și martori ai infracțiunilor sau sunt responsabili pentru abordarea necesităților copiilor în sistemul justiției.

- **Dezvoltarea serviciului de pregătire și însoțire legală destinate copiilor care intră în contact cu sistemul de justiție,** în baza Legii nr. 123 privind serviciile sociale din 18.06.2010.

- **Consolidarea parteneriatelor între organele de urmărire penală, judecătorii, autoritățile tutelare, serviciile sociale** și crearea în acest sens a mecanismelor de colaborare intersectorială, inclusiv a mecanismelor de finanțare.

- **Organizarea activităților de sensibilizare a societății și responsabilizarea profesioniștilor de a raporta organelor competente toate cazurile de infracțiuni împotriva copiilor.**

- **Majorarea finanțării din partea statului și a eforturilor întreprinse pentru asigurarea unei justiții prietenoase copiilor.**

BIBLIOGRAFIE:

Acte naționale

- 1) Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1 din 18 august 1994.
- 2) Codul penal al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 985 din 18 aprilie 2002, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 128-129/1012 din 13 septembrie 2002, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 72-74/195 din 14 aprilie 2009.
- 3) Codul de procedură penală a Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr. 122 din 14 martie 2003, Monitorul Oficial nr. 104-110/447 din 07 iunie 2003.
- 4) Legea nr. 45-XVI cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie din 01 martie 2007.
- 5) Legea nr. 338-XIII privind drepturile copilului din 15 decembrie 1994.
- 6) Legea privind prevenirea și combaterea traficului de persoane nr. 241-XVI din 20 octombrie 2005.
- 7) Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie nr. 45-XVI din 01 martie 2007.
- 8) Legea nr. 105-XVI cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal din 16 mai 2008.
- 9) Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova (CRM 006-97), aprobat prin Hotărârea Moldovastandard nr. 336-ST din 20 ianuarie 1998, modificat și completat prin hotărârea Moldovastandard nr. 964-ST din 27 iulie 2001, pus în aplicare de la 1 august 2001.

Acte internaționale

- 10) Declarația Universală a Drepturilor Omului, 1948.
- 11) Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, 1966.
- 12) Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale, 1966.
- 13) Convenția Națiunilor Unite împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante, 1984.
- 14) Convenția Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului, 1989.
- 15) Convenția Națiunilor Unite pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, 2007.
- 16) Protocolul Opțional la Convenția Națiunilor Unite împotriva Torturii și altor Pedepse ori Tratamente cu Cruzime, Inumane sau Degradante, 2002.
- 17) Protocolul Opțional la Convenția pentru Drepturile Copilului contra vânzării copiilor, prostituția juvenilă și pornografia juvenilă, 2000.
- 18) Ansamblul Regulilor Minime ale Națiunilor Unite cu privire la Administrarea Justiției Juvenile, 1985.
- 19) Ghidul Națiunilor Unite pentru Justiție în chestiuni cu participarea Copiilor Victime și Martori ale Crimelor, 2005.
- 20) Comentariul General al Comitetului O.N.U. pentru Drepturile Omului nr. 17: Drepturile copilului (art. 24), 1989.
- 21) Comentariul General al Comitetului pentru Drepturile Copilului nr. 13 (2011) "Articolul 19: Dreptul copilului de a fi liber de orice formă de violență", 2011.
- 22) Notă ghidată a Secretarului General al Națiunilor Unite: abordarea ONU a justiției pentru copii, 2008.
- 23) Tratatul privind Uniunea Europeană, 1992.
- 24) Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene, 2000.
- 25) Agenda Uniunii Europene pentru drepturile copilului, 2011.
- 26) Strategia Comisiei pentru punerea în aplicare efectivă a Cărții drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene, 2010.
- 27) Avizul Comitetului economic și social european cu privire la Prevenirea delincvenței juvenile, modurile de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției pentru minori în Uniunea Europeană, 2006.

- 28) Directiva Parlamentului European și al Consiliului 2012/29/EU din 25 octombrie 2012 stabilind normele minime privind drepturile, sprijinul și protecția victimelor crimelor, 2012.
- 29) Statutul Consiliului Europei, 1949.
- 30) Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor și a Libertăților Fundamentale ale Omului, 1950.
- 31) Convenția Europeană pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratatelor Inumane sau Degradante, 1987.
- 32) Convenția Europeană pentru Exercițarea Drepturilor Copiilor, 1996.
- 33) Carta Socială Europeană Revizuită, 1996.
- 34) Convenția Consiliului Europei pentru Contactul legat de Copii, 2003.
- 35) Convenția Consiliului Europei pentru Protecția Copiilor contra Exploatării Sexuale și Abuzului Sexual, 2007.
- 36) Liniile Directoare pentru justiția prietenoasă copiilor, adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, 2010.
- 37) Rezoluția CM/Res/2 pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, 2007.
- 38) Recomandarea (2009)10 pentru Ghidul de Politici pentru strategii naționale integrate pentru protecția copiilor de la violență, 2009.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

- 39) Campbell și Cosans c. Marii Britanii, hotărârea din 25 februarie 1983.
- 40) Baegen c. Olandei hotărârea din 27 octombrie 1995.
- 41) A. c. Marii Britanii, hotărârea din 23 septembrie 1998.
- 42) Osman c. Marii Britanii, hotărârea 28 octombrie 1998.
- 43) Z. și alții c. Marii Britanii, hotărârea din 26 noiembrie 2002.
- 44) M.C. c. Bulgariei, hotărârea din 04 decembrie 2003.
- 45) Okkali c. Turciei, hotărârea din 17 octombrie 2006.
- 46) Stoica c. României, hotărârea din 04 martie 2008.
- 47) Lipencov c. Moldovei, hotărârea din 25 ianuarie 2011.

Monografii

- 48) Drept penal. Partea Specială, S. Brînză și V. Stati, Vol. I, Chișinău, 2011.
- 49) Drept penal. Partea specială. Curs universitar, Alexandru Boroș, Editura C.H.Beck, București, 2006.
- 50) Drept procesual penal, Ediția a 2-a, Nicu Jidovanu, Editura C.H.Beck, București, 2007.
- 51) Goodman, G.S. & Saywitz, K.J. Memories of Abuse; Interviewing Children When Sexual Victimization Is Suspected, 1994
- 52) Infracțiuni privitoare la viața sexuală. Practică judiciară, Amalia Andone-Bontaș, Editura Hamangiu, București, 2010.
- 53) Lipovsky, J.A. The Impact of Court on Children: Research Findings and Practical Recommendations. 9 Journal of Interpersonal Violence, 238-57, at 246 (1994).
- 54) Murray, K. Live Television Link: An Evaluation of Its Use by Child Witnesses in Scottish Criminal Trials. at 104 (1995)
- 55) Myers, J.E.B. Evidence in Child Abuse and Neglect Cases. USA, 1997.
- 56) Protecția drepturilor copilului, Ediția a 2-a, Emese Florian, Editura C.H.Beck, București, 2007.
- 57) Zlate, M. Introducere în psihologie. Iași: Polirom, 2000
- 58) Права человека и уголовный процесс. Практика Европейского суда по правам человека, Джереми Макбрайд, Совет Европы, 2011.
- 59) Соонетс, Р и др. Недостойное обращение с детьми. Тарту, 2007.
- 60) Фридман, Л. Психопедагогика общего образования. Москва: Институт Практической психологии, 1997.

